

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ
ІМЕНІ АНДРІЯ МАЛИШКА
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**ЖУРНАЛІСТ,
ВИДАВЕЦЬ І РЕДАКТОР:
ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ»**

ВИПУСК VI

**КИЇВ
НПУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
2017**

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Висоцький Анатолій Васильович – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Жацько Віктор Олексійович** – доктор філософських наук, професор, академік Академії вищої освіти України, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Сидоренко Наталія Миколаївна** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Дубецька Оксана Олександрівна** – кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Куляс Павло Петрович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Савенкова Людмила Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки НПУ імені М. П. Драгоманова; **Марків Олександра Тимофіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Полтавець Юлія Сергіївна** – кандидат філологічних наук, викладач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Харчук Олена Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; **Харитоненко Олена Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Карпенко Віталій Опанасович – доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен), професор, завідувач кафедри журналістики Університету «Україна»; **Ситник Олексій Валерійович** – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри мультимедійних технологій і медіадизайну Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ

кафедрою журналістики НПУ імені М. П. Драгоманова.
Протокол засідання кафедри № 6 від 20 лютого 2017

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої Ради Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М. П. Драгоманова.
Протокол засідання № 5 від 28 лютого 2017

А 18 **Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій : збірник наукових праць / НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2017. – Випуск VI «Журналіст, видавець і редактор: проблеми фахової діяльності». – 100 с.**

У збірнику подані статті викладачів кафедри журналістики НПУ імені М. П. Драгоманова, присвячені питанням історії видавничої справи та журналістики, загального і галузевого редагування. Приділена увага проблемам типології видань, особливостям редагування видань різних видів і творів різних жанрів. Збірник призначений фахівцям у галузі соціальних комунікацій.

УДК 070 + 655] (066)
ББК 76.00_{я43} + 76.17_{я43}

© Кафедра журналістики факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017

ПЕРЕДМОВА

Роль соціальних комунікацій у сучасному інформаційному суспільстві важко переоцінити: із високих кабінетів і вузькоспеціалізованих професійних середовищ вони проникають у життя, побут мільйонів людей. Саме тому вивчення питань, пов'язаних із опрацюванням і поширенням інформації, набувають особливої значущості.

Збірник наукових праць «Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій» виходить уже вшосте. Викладачі кафедри журналістики НПУ імені М. П. Драгоманова пропонують увазі читачів результати своїх досліджень, які пов'язані з різними напрямками вивчення журналістики, видавничої справи, редагування.

Так, у публікації В. О. Жадька окреслено значення творчої спадщини видатного філософа, науковця, публіциста, видавця Михайла Петровича Драгоманова для розвитку української преси та книговидання. Охоплено увагою всі напрямки його публіцистичних студій, а саме: педагогічні, політологічні, філологічні, громадсько-політичні статті.

У дослідженні Н. М. Сидоренко та О. О. Дубецької подається характеристика географічного, проблемно-тематичного, мовного, структурно-організаційного наповнення дитячої періодики в незалежній Україні. Проаналізовані як здобутки, так і прорахунки преси, розрахованої на дитячу читацьку аудиторію.

П. П. Куляс знову привертає увагу читачів до наукової й навчальної дисципліни «Типологія помилок». Цього разу він подає найважливіші рекомендації редакторів, які обов'язково знадобляться в фаховій діяльності під час опрацювання тексту. «Сім золотих правил "Типології помилок"» – це узагальнення багаторічного досвіду дослідження і викладання девіатології.

О. Т. Марків у своїй статті «До питання полілогу в мережевій комунікації» розкриває жанрові, композиційні та функціональні особливості полілогу в мережевій комунікації, окремо зупиняється на аналізі дискурсивних ліній і комунікативних ролях у полілогах блогів.

Предмет статті Л. В. Одинецької – мова засобів масової інформації. Зокрема, проаналізовано види і функції концептуальних метафор у сучасному публіцистичному політичному дискурсі. На прикладах показано, як порушуються і творяться мовленнєві стереотипи на основі певних метафоричних кліше.

У статті Ю. С. Полтавець проаналізовано функції, зміст, стиль, методики створення видавничих анотацій до сучасних літературно-художніх оригінальних та перекладних видань. Зроблені висновки щодо відмінностей анотування різних видів літературно-художніх видань, зокрема моно- і полівидань.

Публікація О. І. Харитоненко присвячена аналізу змін у сфері стандартизації класифікації видань, які відбулися з набуттям чинності нового ДСТУ 3017 : 2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення».

О. В. Харчук подала детальний і ґрунтовний аналітичний огляд наукових досліджень, присвячених проблемам редагування перекладних текстів. Охоплено величезний масив навчальних (підручники, посібники, конспекти лекцій) і наукових (монографії, статті) джерел за період із 1990 до 2015 року.

*Завідувач кафедри журналістики,
доктор філософських наук,
професор Віктор Олексійович Жадько*

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ – ПУБЛІЦИСТ, РЕДАКТОР, ВИДАВЕЦЬ

У статті описано основні здобутки М. П. Драгоманова на ниві публіцистики, редагування, видавничої діяльності, окреслено їхнє значення для розвитку української преси та книговидання.

Ключові слова: історія журналістики, видавничої справи, редагування; публіцистична спадщина М. П. Драгоманова, редакторська діяльність М. П. Драгоманова.

Виховуючи чуття духовної незалежності у свідомості й настроях молодого українства, маємо взяти з могутньої історико-культурної спадщини Михайла Петровича Драгоманова (1841 – 1895) його редакторські і журналістські здобутки, зрозуміти їхнє значення в історії редакційно-видавничої справи України.

Видатний полтавець Михайло Драгоманов (найважливіші псевдоніми і криптоніми: Михайло Галицький, П. Кузьмичевський, М. Толмачов, Громадянин, Далекий, Лепський, П. Петрик, Турист, Українець, Учитель, Чудак, Гордієнченко, М. Д., Р. Л. Н.) пройшов великий шлях творчого життя – від полтавської гімназії, через студії Київського університету св. Володимира, до професорства в Софійському університеті. Був активним учасником історико-культурного та редакційно-видавничого процесу в Україні та за кордоном.

Михайло Петрович Драгоманов народився в Гадячі. У його родині пишалися своїми предками, які належали до козацької старшини. Більшість Драгоманових відзначалися незалежністю поглядів і навіть вільнодумством: один із дядьків Михайла, наприклад, брав участь у декабристському повстанні.

Контакти Драгоманових із далекими родичами – поетом і етнографом, фольклористом, перекладачем, публіцистом і видавцем Амвросієм Метлинським (1814 – 1870) та письменником і публіцистом Михайлом Макаровським (1783 – 1846) – живили Михайлове зацікавлення українським словом, пробуджували бажання розповісти про проблеми суспільства на сторінках газетних і журнальних видань. Не випадково Михайло і його сестра Ольга (Олена Пчілка, мати Лесі Українки) протягом усього життя працювали на ниві української публіцистики і видавничої діяльності.

Михайло Драгоманов спочатку навчався у Гадяцькому повітовому училищі, а згодом у Полтавській гімназії (1853 – 1859). Юнак захоплювався пізнанням фольклору, цікавився проблемами простого народу. У гімназії він почав перші журналістські проби пера, серйозне знайомство з історичними та публіцистичними працями М. Карамзіна, Д. Бантиша-Каменського, Ф. Шлоссера, В. Прескотта, Т. Маколя, зачитувався журналами, серед яких

«Отечественные записки», «Современник», фундаментально опанував іноземні мови, зокрема, латинь. Тож не дивно, що згодом, як досконало оволодіє публіцистичним фахом, друкуватиме матеріали не тільки рідною, українською, а й писатиме на мовах, які вивчив у гімназії.

Михайло Драгоманов прийшов до Київського університету св. Володимира восени 1859 року, напередодні реформи, коли всюди було відчутне бродіння ліберальних і революційних ідей у зросійщеному суспільстві. Незважаючи на те, що Київ, адміністративний центр Південно-Західного краю, був досить провінційним містом, але й тут відчувалося невдоволення суспільним становищем, серед студентів університету формувалися гуртки національно-патріотичного спрямування, виявлялися зацікавлення демократичними ідеями, поступово вироблялася програма української національно-культурної діяльності. Саме в цей час прогресивна творча молодь сміливо друкувала на сторінках україномовних газет і журналів критичні матеріали, обстоюючи свободу слова і традиції, засуджуючи насилля і репресії.

«Я почав писати кореспонденції ще в молодості, – зізнавався М. Драгоманов про початок своєї публіцистичної діяльності, – а потім і передові статті у “Санкт-Петербургские ведомости”. Найчастіше я писав про політичне становище так званого Південно-Західного краю, прагнучи розсіяти туман, який про нього нагнали у публіку тенденції аристократично-польські й бюрократично-московські» [2, 205].

М. Драгоманов своїм публіцистичним та ораторським словом одразу став на захист всього українського. Коли в Києві почали створювати перші в Російській імперії недільні школи, Михайло Петрович пішов викладати українською мовою історію в школі, а про проблеми навчальних закладів розповідав як публіцист у пресі.

Відразу після закінчення Київського університету св. Володимира навесні 1863 року М. Драгоманову довелося вчителювати в Другій Київській гімназії. З'являються його проблемні статті, присвячені національній школі в Україні, що викликають тривалу полеміку з попечителем Київського учбового округу О. Ширинським-Шахматовим, міністром Д. Толстим і навіть В. Шульгіним – редактором офіційного «Киевлянина». Публіцист Михайло Драгоманов зі сторінок видання сміливо дорікав керівникам шкіл та чиновникам відсутністю серйозних знань проблем як національних, так і тих, що стосуються слов'янства загалом. Лейтмотив публіцистики Михайла Драгоманова на сторінках «Киевлянина» був підпорядкований «українському самопізнанню»: «Чи може вижити українська нація?.. І скільки ще може дати живої народної води родина Мономаха, Острозьких, Хмельницького, Шевченка?..» [3, 346].

Діяльність на кафедрі загальної історії Київського університету, яка розпочалася того ж 1863 року, стимулювала до серйозних наукових розвідок. Але становлення ученого було невідривно пов'язане з його публіцистичною діяльністю.

«Я написав тоді, – згадував М. Драгоманов, – чимало фейлетонів і передових статей, в яких прагнув розглядати російсько-польські і взагалі

слов'янські справи з демократично-федеральної точки зору. Звичайно, я неодноразово зачіпав й українське питання... і знову підійшов до українського педагогічного питання» [2, 205].

Велику роль у долі М. Драгоманова відіграло його трирічне відрядження за кордон, що його зніціював Київський університет. Воно стало важливим стимулом для нових наукових та редакційно-видавничих пошуків і проектів.

Зиму 1870 – 1871 років Михайло Петрович прожив у Берліні, старанно відвідуючи лекції німецького історика, філолога, юриста, політика Теодора Моммзена (1817 – 1903) та готуючи для «Отечественных записок» і «Знаний» 42 статті про боротьбу церкви та держави у середні віки і в перехідну епоху до нового часу. Його перебування в Берліні зійшлося в часі з війною Німеччини з Францією. Він опинився безпосередньо у вирі подій у розпал німецького шовінізму; при цьому його вкрай неприємно вражала німецька національна нетерпимість і погорда щодо інших народів.

Із Берліна Михайло Петрович проїхав через Саксонію і слов'янські землі – Баутцен і Прагу – до Відня. У Відні ближче познайомився зі своїми одноплемінниками – русинами з Галичини. Восени М. Драгоманов поїхав до Гейдельберга. Там його так опосіли думки про те, яку б то силу показала Славія, якби в ній запанувала федеральна демократія в дусі Костомарова – Шевченка, а не сполячення, а потім московське «обрусение».

Враження, які справили на нього в Німеччині й Австрії переможні оклики і гордовитий тріумф німців, з одного боку, і жалюгідне, принижене культурне і соціальне становище слов'ян – з іншого, не давали йому спокою. У своїх «Австро-русинських споминах» М. Драгоманов зізнається, що задумав критично переглянути всю тодішню українофільську й народовську ортодоксію, зробити те саме і з ортодоксією москвофільсько-панрусською. У підсумку ж – дати нарис реалістично-прогресивного українства й панруськості зовсім на інших підставах.

Яскравий приклад публіцистики М. Драгоманова того періоду – стаття «Восточная политика Германии и обрусение», яку було вміщено у «Вестнике Европы» за 1872 рік [2, 129]. Це був твір, у якому окреслилися головні риси суспільного світогляду Михайла Петровича. Ідеї політичного федералізму і демократизму, вважав він, можуть справдитися тільки за умови культурного піднесення народних мас. Але для швидкого росту культури найширших народних мас він уважав за неодмінну потребу розвій не тільки великих літератур світових народів, але й усіх бідніших літератур різних малих національностей.

У Відні М. Драгоманов планував заснувати власний редакційно-видавничий центр. На думку молодого видавця, тут мали публікуватися кращі твори українських письменників, а співробітники центру повинні були ознайомлювати російську громадськість із політичними й культурними проблемами українського народу. Але той задум так і залишився мрією: відкриття видавництва та видання «Історичних пісень українського народу»,

активна участь у культурно-національному русі України змусили редактора і видавця М. Драгоманова поспішати до Києва.

За час, проведений М. Драгомановим за кордоном, були підготовлені публіцистичні проблемні статті «Из истории отношений между церковью и государством в Западной Европе» і «Борьба за духовную власть и свободу совести в XV–XVII вв.», які висвітлювали картину жорстокої боротьби між світськими урядами Європи та церквою за владу. М. Драгоманов підтримує реформаційні рухи, які, на його думку, ближчі до інтересів простої людини, ніж ортодоксальна церква, і які дають певний простір для волевиявлення. Недарма Михайло Петрович так активно підтримував ідею видання Біблії українською мовою, прагнув познайомити українського читача з працею французького релігієзнавця, історика і філософа Жозефа Ернеста Ренана (1823 – 1892), написав брошуру «Про волю віри».

Протягом сімдесятих років XIX століття – і перебуваючи за кордоном, і на Батьківщині – М. Драгоманов активно співпрацював і багатьма часописами.

У 1872 році народовці надумали поновити свій часопис «Правда», в чому їх підтримували українці в Росії, обіцяючи матеріальну і літературну допомогу. Сповіданий про такі обіцяння, М. Драгоманов негайно відгукнувся на запрошення редакції до співпраці й написав для видання декілька літературно-критичних статей і нотаток. Однак від самого початку співпраці поміж ним і «народовцями», котрі порадкували редакцією, з'явилися розбіжності в поглядах на головні, особливо – українські питання. Аби раз і назавжди розставити всі крапки над «і», Михайло Петрович і написав проблемну статтю «Література російська, великоруська, українська і галицька», яка, на наполягання його друзів – українців із Росії, була надрукована частинами в «Правді» в 1873 та 1874 роках, а потім вийшла і окремою брошурою.

Тридцятидвохрічний публіцист М. Драгоманов мав моральне право висувати чіткі орієнтири для творчих людей свого часу. Інтелектуальним підґрунтям служила йому справді просвітительська ерудиція. Про енциклопедичні знання Михайла Петровича свідчить хоча б те, що в згаданій уже фундаментальній за обсягом та проблематикою статті «Література російська, великоруська, українська і галицька» він згадує твори 252 філософів, істориків, соціологів, психологів, письменників, публіцистів. Окрім гуманітаріїв, часто посилається і на корифеїв природничих наук. Драгоманов із знанням справи робить узагальнення щодо Лермонтова і Золя, Гегеля і Гізо, Софокла і Вольтера, Курського і Песталоцці, Маркса і Гофмана, Туптала і Гребінки... Він всебічно обізнаний із польською, чеською, іншими слов'янськими літературами, але на перше місце ставить досягнення українських майстрів пера. «Гадаємо, – справедливо зазначає Михайло Петрович, – що сказаного досить, аби доказати, наскільки безпосереднім і посереднім впливом українська література і публіцистика, іноді навіть випереджаючи російську та великоруську і все розвиваючися відповідно ходові російського суспільного руху, помагала літературно-суспільному розвоєві не тільки України» [3, 347].

Після повернення до Києва наприкінці літа 1873 року М. Драгоманов працює у Південно-Західному відділенні Російського географічного товариства, два роки він фактично редагує газету «Киевский телеграф», бере участь у роботі Київського археологічного з'їзду.

У 1874 році в другому томі Записок Південно-Західного відділу Географічного товариства вміщено його працю «Отголосок рыцарской поэзии в русских народных песнях». У ній Михайло Петрович показав, як західні пісенні теми, переходячи на Русь, дістають нашарування тих країв, через які вони мандрували. Він умістив низку статей про українські, галицькі і слов'янські справи, розвивав у них свої федеративно-демократичні ідеї, аналізував поточні політичні події, особливо – перші передвісники очікуваної кризи на Балканському півострові.

Хоча до 1876 року Михайло Драгоманов не підписав своїм прізвиськом жодної зі своїх різких, часом – антидержавницьких проблемних публіцистичних статей, та його авторство не лишалося таємницею для жандармерії. Тому на нього сипалися доноси в Міністерство народної освіти. Звісно, одних тих доносів було б доволі, аби порушити справу проти невгамовного майстра критичного слова. Але в Міністра народної освіти Д. Толстого до несприйняття творчості та редакційно-видавничої діяльності М. Драгоманова додавалися ще й особисті рахунки, бо Михайло Петрович не раз критикував графа у своїх статтях. Міністрові нашептали, буцімто М. Драгоманов у закордонних виданнях проповідує відокремлення Малоросії від Росії і приєднання її до Польщі. Грізний граф Толстой дав розпорядження про позбавлення М. Драгоманова кафедри й заборонив допускати його до навчальних закладів «на пушечный выстрел». Вважаючи себе абсолютно безвинним у виставленому проти нього звинуваченні, Михайло Петрович відмовився по своїй волі виходити у відставку, а як доказ безглуздості звинувачення надіслав критичні статті про інцидент до «Правди».

У вересні 1875 року вченого і літератора М. Драгоманова звільнено з Київського університету св. Володимира без права на будь-яку державну службу в межах Російської імперії, тому Михайло Петрович змушений залишити Україну і виїхати з родиною за кордон.

З Києва, зібравши трохи коштів для вигнання, М. Драгоманова проводжали колеги з університету, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства і київська громада. А український письменник, театральний і культурний діяч Михайло Старицький (1840 – 1904) лишив нам згадку про це в розчуленому вірші «На проводи», нарікши М. Драгоманова «апостолом».

Роки 1875 – 1876 прикметні співпрацею і, разом із тим, полемікою М. Драгоманова з редакцією часопису «Друг».

У цьому журналі, окрім перекладних творів, а також творів російської літератури, що не зазнавали на сторінках видання змін, друкувалися твори тогочасних галицьких авторів, дуже слабкі і немічні з ідейного боку. Загальна атмосфера цієї літератури, за словами Михайла Петровича, відзначалася в

українському письменстві пам'ятним антрактом 1962-1872 років, десятиліттям страшного і фатального затишку та застою, млявості в публічному і літературному житті, загальним занепадом.

Другосортність та непереребривість, відірваність від потреб народу цього видання і засудив у своїх листах до журналу М. Драгоманов. Редакція «Друга» розпочинає палку полеміку з Михайлом Петровичем, піддаючи критиці його твір «Видумки “Киевлянина” та польських газет про малоросійський патріотизм». Дискусія щодо мовної орієнтації, яка розпочалася в «Друзі» 1875 року, вимагала одночасного розв'язання ідейно-естетичних питань про завдання інтелігенції, науки, літератури, журналістики, що назріли в суспільстві. Листи М. Драгоманова стали основним джерелом натхнення творців «Друга». І. Франко долучився до дискусії й зізнався, що без тямучих провідників, без книжок, без поради і заохоти, редактори й дописувачі «Друга» йшли наосліп, читали, що впало в руки, і не знали, що робити з тими хлопськими симпатіями, що були принесені з батьківського дому, і з тим невеличким знанням народного життя, котрі з сіл принесли до Львова. Тих симпатій ніхто не поділяв, тим життям ніхто не цікавився, казали вчитися «для хліба», любити щонайбільше «язик народа», а не сам народ. От тут-то в великій пригоді молодому поколінню став публіцистичний запал М. Драгоманова. Саме завдяки критиці та конкретним пропозиціям М. Драгоманова журнал «Друг» став у 1876 році опозиційним як до народівської, так і до москвофільської преси.

Варто назвати ще цікавий факт: український журналіст і редактор М. Драгоманов протягом творчого життя й діяльності брав інтерв'ю у численних людей, а одержані матеріали використовував для наукових та політичних публіцистичних узагальнень. Протягом 1870 – 1881 років Михайло Петрович вів бесіди щодо проблем українського народу не менш як із 200 російськими революціонерами-соціалістами та літераторами і журналістами – відомими і не дуже, вченими і малоосвіченими. І жоден із них (!), як зрозумів М. Драгоманов, не виявив розуміння історичної необхідності українського відродження. У великоруських публіцистів, дивувався Михайло Петрович, взагалі помітна якась неохота, ледве не нездатність до всебічного аналізу становища західнослов'янських земель.

У Женеві М. Драгоманов організував українську друкарню, в якій побачили світ чимало публіцистичних, художніх, наукових видань. Друкарня надавала видавничі послуги українським емігрантським організаціям у випуску періодичних видань, книжок та прокламацій. Активними помічниками М. Драгоманова в редакційно-видавничій справі стали С. Подолинський, О. Терлецький, Ф. Вовк, М. Зібер, М. Ковалевський, О. Черепакін, а згодом і М. Павлик із І. Франком – справжні сподвижники українського слова.

У Софії М. Драгоманов став професором загальної історії щойно створеної Вищої школи, предтечі нинішнього Софійського університету. Відомий болгарський учений і дипломат (посол Болгарії в УНР 1918 р.) Іван Шишманов пригадував, що Михайло Петрович зачаровував слухачів своєю

красномовністю й обізнаністю, відзначав його неймовірну пам'ять, швидкість думки.

У Софійському університеті збереглася книгозбірня редактора і видавця Михайла Петровича Драгоманова. Це 4350 томів унікальних видань! Є навіть вірменські народні пісні в перекладі англійською. Значне місце посідає світова, європейська соціально-політична, історична і художня література, особливе місце належить українській, російській та іншим слов'янським. Судячи з назв і дат видання, частину книжок М. Драгоманов привіз ще з Києва, решту призбирав в еміграції.

Одним із найважливіших напрямків діяльності М. Драгоманова в еміграції, як і раніше, була журналістика. Він створював свої й активно співпрацював із провідними часописами того часу.

Значною заслугою М. Драгоманова було те, що разом із С. Подолинським і М. Павликом він налагоджує випуск спочатку українознавчого збірника з радикальним фонетичним правописом «Громада» (1878 – 1880, 5 книг), а згодом і однойменного безцензурного журналу. Поруч із художніми творами («Лихі люди» і «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного, «Марія» Т. Шевченка) Михайло Петрович уперше публікує знаменитий лист В. Белінського до М. Гоголя (1880), листи І. Тургенєва і К. Кавеліна до О. Герцена як виразні свідчення тодішньої політичної думки.

Перші випуски «Громади» друкувалися в Женеві окремими зшитками, а брошурувалися та перепліталися вже в палітурнях Львова. Прикро, що Стара київська громада швидко почала втрачати інтерес до свого дітища за кордоном, на що М. Драгоманов у 150 листах до Києва 1876 року скаржився однодумцям. Михайлові Петровичу доводилося витратити як видавцеві на нове видання скромні статки родини, часто редакції не було за що придбати не лише потрібної літератури, а й журналів і газет.

Навесні, 30 квітня 1878 року, побачив світ перший номер «Громади». Він починався «Переднім словом» М. Драгоманова, у якому мета видання була окреслена так: «Прежде всего дать как можно более материалов для изучения Украины и ее народа, его культурных начинаний и стремлений к свободе и равенству; как этим материалом, так и изложением западноевропейских либеральных и социально-демократических идей способствовать организации в украинских землях в России и Австрии политических кружков, которые бы взялись за освобождение народа: культурное, политическое и социальное» [5, 49]. «Переднє слово» досить велике за обсягом (понад 50 сторінок), це публіцистична проблемна стаття, в якій звернено увагу читача на основні історичні труднощі України. Як досвідчений публіцист, М. Драгоманов намагається переконати читача в доцільності побудови громадівського соціалізму: «Ми бачили, – переконує читача автор, – що українські письменні люди й українське мужицтво прийшли до того, що їм нічого не остається далі, як просто пристати до думок європейських і американських громадівців і по-своєму прикладати їх на своїй землі» [5, 54]. Історик І. Лисак-Рудницький писав, що важко переоцінити значення «Переднього слова» для українського

суспільства, і визнав, що ця праця є першою українською політичною програмою, переломним моментом у розвитку новітньої української політичної думки.

Другий збірник «Громади» також побачив світ у 1878 році. Він повністю був присвячений матеріалам про Україну. Основна частина – «Вісті з України» – складалася з публіцистичних кореспонденцій, систематизованих та коментованих в кількох рубриках з промовистими назвами: «Здирство – багатирі й бідні» («Поділ землі», «У наймах», «Мошенства панів і підпанків»); «Начальство» («Крестьянське начальство», «Царське начальство», «Земство»); «Темнота» (з опублікуванням статті М. Драгоманова «Народні школи»). Показовим для М. Драгоманова як видавця було й те, що в різножанрових кореспонденціях могли висловлювати нагальні думки та політичні погляди всі охочі, бо, на його думку, треба, щоб кожен мав можливість виступити відверто перед судом громадським. Було сформульоване й журналістське кредо – обстоювання плюралізму думок і свободи слова.

Слід зазначити, що публіцистичні твори М. Драгоманова російською мовою доволі повно характеризують його як борця за права особистості та політичну свободу і як проповідника федералістичних засад, але вони не так добре знайомлять із ним як з українцем. Для знайомства з діяльністю М. Драгоманова як українця треба оглядатися на його публіцистичні твори українською мовою, надруковані у п'яти томах збірки «Громада» (Женева, 1878 – 1882) та в часописі «Народ» (Львів, 1890-1895).

Редактор «Громади» М. Драгоманов вже на початку 80-х років геніально вловив ту трагічну тенденцію, яка привела соціалістичний рух до кривавих, апокаліптичних злочинів проти народу. Тут, із одного боку, М. Драгоманов завдячує фаховій публіцистичній інтуїції, а з іншого – соціологічній школі Мілля, Спенсера. Висновки «Громади» змушені були визнати найбільші теоретики визвольного руху – Лавров, Ткачов, Благоев, Аксельрод, Струве.

Через відсутність належного фінансування «Громада» виходила нерегулярно, з великими часовими інтервалами. Автором переважної більшості матеріалів був сам М. Драгоманов, і ця публіцистика була розрахована майже виключно на підготовленого українського читача. Відтак, «Громада» мала досить обмежену цільову аудиторію.

У 1881 році «як щотижневий зшиток» з'являється газета «Вольное слово», біля витоків якої також стояв М. Драгоманов. Однією із найфундаментальніших праць Михайла Петровича, опублікованих у цьому часописі, стала «Историческая Польша и великорусская демократия». Вона друкувалася в кількох номерах газети за 1882 рік (№ 3–20), а потім вийшла окремою книжкою у переробленому й доповненому варіанті. М. Грушевський назвав цю статтю найкращим з публіцистичних писань.

У статті М. Драгоманов наполягав на першочерговості політичних реформ, унаслідок яких лише й можуть бути здійснені як соціально-економічні зміни, так і національне визволення. Він оголосив метою «Вольного слова» агітацію на користь встановлення політичної свободи в Росії. У його розумінні

це поняття включало в себе недоторканність особистих і національних прав, самоврядування. Така позиція публіциста цілком суперечила аполітизму російського соціалістичного народництва. М. Драгоманов був переконаний, що панівна нація, яка пригнічує іншу, не може бути сама вільною; перетворення російської царської держави на соціалістичну не позбавить останню поліцейської сутності. Для нього національність мала самодостатнє значення, розв'язання національного питання мислилося в межах стратегічних цілей революційної боротьби, включало в себе викладення соціалістичних ідей українською мовою, створення українських національних організацій, видання соціалістичних періодичних видань українською мовою. Засобом розв'язання національної проблеми, спільної для всіх країн Східної Європи, Михайло Петрович вважав утворення федерації недержавних народів, яка мала бути перетворена на східноєвропейську конфедерацію. Це унеможливило залежність неісторичних націй від історичних.

Польське питання було важливою складовою публіцистичних виступів М. Драгоманова у «Вольном слове». Згідно з його концепцією, розв'язання польської проблеми можливе лише за умови розмежування Польщі історичної та етнічної. На думку Михайла Петровича, і російськими, і польськими патріотами керують централістично-державницькі звички, властиві їм як представникам історичних націй. Саме через це ні росіяни, ні поляки не можуть скласти ядро східноєвропейської федерації, у межах якої він пропонує автономію кожній країні, у тому числі й етнографічній Польщі.

М. Драгоманов був першим і довгий час єдиним авторитетним публіцистом і видавцем у політичній еміграції, який виступав із запереченням терору як принципу політичної боротьби. Він не відразу розгледів його небезпеку, але в міру того, як політичні вбивства з актів самозахисту перетворювалися на доктрину революційної діяльності, його позиція щодо цього ставала категоричною. У брошурі «Терроризм и свобода, муравьи и корова» (Женева, 1880) Михайло Петрович уже твердо заявив про те, що терор не може бути включений до системи політичної боротьби. Після вбивства Олександра II М. Драгоманов видав брошуру «Le tyranicide en Russie et l'action de l'Europe Occidentale» («Тирановбивство в Росії і поведінка Західної Європи», Женева, 1881), де довів, що терор як акт самозахисту й терор як принцип політичної боротьби – zasadничо різні явища.

«Вольное слово» увиразнило позицію М. Драгоманова, що привело до його розриву з російською соціал-демократією. У багатьох гострих публікаціях Михайло Петрович обґрунтовував згубність терористичного методу для соціалістичного руху, наголосивши, що виправдання вбивства як такого призводить до падіння моральних орієнтирів не тільки в партійному середовищі, але й у соціумі в цілому. Журналістський урок М. Драгоманова полягав в утвердженні думки про те, що кожна революційна сила набуває вигляду тієї держави, в якій народжується і проти якої змагається. З цього випливав глибокий теоретичний висновок про те, що вся боротьба революційних сил ведеться не за поліпшення способу й форм життя народу, а,

насправді, за владу: змінити форми життя революціонери не спроможні, бо вони є породженням своєї країни. Російські соціалісти, виховані в поліцейській державі, були плоть від плоті і кров від крові її, виявляли цілковиту неспроможність вийти за межі свого національного дискурсу. На цій підставі в журналістських творах М. Драгоманова була сформульована концепція марності революційної боротьби і потреби еволюційної роботи, яка тільки й здатна привести людство до нової якості, народити здорове громадянське суспільство.

Публіцистика М. Драгоманова доводить, що шляхи української та російської революційної демократії розійшлися не в 1917 році, а насправді набагато раніше, в 1881 – 1883 роках, про що свідчить досвід газети «Вольное слово».

«Драгоманов, – за словами П. Б. Струве, – перший з російських публіцистів дав російській демократії широку і ясну політичну програму. Він перший різко й виразно вияснив російському суспільству смисл і значення конституційного ладу, та особливо – прав особистості, засад самоврядування» [7, 46].

«Вольное слово» було єдиним періодичним виданням, яке на той час виступило з критикою централізму й партійної диктатури народовольців. Статті М. Драгоманова – «Нечто о чистоте средств», «“Народная воля” о централизации революционной борьбы в России», «Германство на Востоке и Западе», «Пьянство, искусство и свобода», «К биографии А. И. Желябова», «Европейский вопрос на Украине», «Война с памятью о Шевченко», «Учащая молодежь и политическая агитация», «Нравственность и мужество в обвинениях в шпионстве», «М. А. Бакунин о правде и нравственности в революции», «Обаятельность энергии» слід вважати прогнозом наслідків застосування етики революційного деспотизму, зробленим задовго до того, як ці наслідки стали очевидними.

«Вольное слово» мала досить потужні джерела фінансування, що робило її винятковим явищем і в загальноросійській, і в українській нелегальній періодиці того часу. Газета протягом майже двох років стабільно виходила з періодичністю спочатку один раз на тиждень, а з травня 1882 року – двічі на місяць; загалом вийшло 62 числа газети. Жодне з російських нелегальних видань початку 1880-х роках не мало такої стабільності. Таким чином, «Вольное слово», де творчо працював М. Драгоманов, чи не перший в історії вітчизняної журналістики приклад, коли на ринку періодичної преси російські видання виявилися неспроможними скласти конкуренцію українській газеті.

У переддень заснування Україно-руської радикальної партії розпочав свою історію журнал «Народ». Його перше число вийшло в січні 1890 року, періодичність виходу становила два рази на місяць. Редагував видання український письменник, публіцист, громадський діяч Михайло Іванович Павлик (1853 – 1915), допомагав йому редагувати та благословляти у світ видання Іван Франко. Активну участь у діяльності журналу брав і Михайло Драгоманов, який у 1889 році, на запрошення болгарського уряду, переїхав до

Софії і працював професором історії в першому болгарському університеті, який тоді ще мав назву Вищої школи. Радикальну партію заснували галицькі драгоманівці, тобто – прихильники поглядів і публіцистичної творчості Михайла Петровича, тому загальною думкою стало твердження (воно й увійшло до довідкових видань), що фактично М. Драгоманов був засновником Радикальної партії [1, 128].

У журналі «Народ» М. Драгоманов відіграв роль більшу, ніж просто один із авторів. Рідко яке число цього видання виходило без тексту, підписаного його іменем. Від Михайла Петровича журнал отримував і фінансування; надходила матеріальна допомога з України від українського правника, соціолога, історика, суспільного і політичного діяча Максима Максимовича Ковалевського (1851 – 1916). Найбільш імовірно, що саме про нього писав М. Драгоманов, коли згадував «земляка», який «передав мені 1000 франків на запомогу письменницькій справі в напрямку, котрого я боронив, і позаяк коло того часу Д. Павлик казав мені, що хоче закласти газету “Народ”, то я зараз же назначив ті гроші на це діло» [4, 463, 395].

У часописі «Народ» М. Драгоманов опублікував стратегічні публіцистичні праці «Австро-руські спомини (1875 рік і мій об'їзд австрійської Русі)» (1892. – № 2-I 8), «Листи на Наддніпрянську Україну. Додаткові листи» (1893. – №15-22; 1894. – № 1, 2). Ці великі за обсягом журналістські матеріали друкувалися поряд з дрібнішими статтями, дописами й рецензіями М. Драгоманова, які з'являлися майже в кожному черговому номері. Усе це свідчить про те, що Михайло Петрович як публіцист і редактор сприймав «Народ» мало не як свою особисту трибуну в Галичині; М. Павлик підтримував це його переконання.

Програмним для журналу «Народ» було надзвичайно цікаве публіцистичне й наукове дослідження М. Драгоманова «Чудацькі думки про українську національну справу», яке слід розглядати і як видатну пам'ятку української публіцистики в цілому. Отримавши можливість друкуватися в «Народі», М. Драгоманов переніс сюди дискусію, яку вів з українськими національними силами у львівському часописі-двотижневику, органі Наукового товариства імені Т. Шевченка «Зоря». «Я дозволю собі сказати, – стверджував М. Драгоманов, – що з того часу, як я став на публіцистичну службу чи учителя, чи писателя, то не пропускав пригоди говорити молодшим людям на Україні, що вони не можуть уважати себе навіть образованими, доки не вивчать, по крайній мірі, двох-трьох західноєвропейських мов, щоб хоч читати на них найважливіші речі. Не раз усно й печатно говорив я, що українське письменство доти не стане на міцні свої ноги, доки українські письменники не будуть діставати всесвітні образовані думки й почуття просто з Західної Європи, а не через Петербург і Москву, через російське письменство, як робиться це досі, через що виходить так, що навіть москвоненависне українолюбство по своїх основних думках бува ні що інше, як європонависне москволюбство, тільки трохи перелицьоване» [2, 77].

Створивши у Женеві українську позацензурну пресу, М. Драгоманов завжди мав на увазі історичні традиції українського народу, реальний стан і перспективи співжиття різних слов'янських народів, державних і недержавних. У публіцистичних статтях він був послідовним прихильником вільного від гнітючого централізму і заснованого на принципах федералізму соціалізму та максимально й широко застосованого місцевого самоврядування. Оптимальне волевиявлення інтересів кожної громади і кожної особистості з огляду не на якісь вузькопартійні, а на загальнолюдські інтереси – такою була загальна справді демократична платформа цього блискучого публіциста, редактора і видавця.

Значний публіцистичний та редакторський доробок Михайла Драгоманова був донедавна, як мовиться, під сімома замками. Науковці аналізували здебільшого твори М. Драгоманова політичного та педагогічного звучання. Сьогодні вже є можливість детальніше ознайомитися з маловідомими його публіцистичними творами.

До речі, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова упродовж 2006 – 2007 років благословив у світ чотири видання «Вибраних праць» Михайла Петровича – раритетних на сьогодні й популярних як в Україні, так і за її межами.

Ось, приміром, книжка «Рай і поступ». Цей філософсько-публіцистичний фоліант є своєрідним і безцінним етнокультурним джерелом *пізнання звичаїв, традицій багатьох народів світу*.

Неодноразово Михайло Драгоманов як публіцист звертався до питань *самобутності української мови*, яка за багатством, витонченістю і гнучкістю форм не поступається жодній із сучасних літературних мов слов'янства і не бідна аж ніяк на поняття, аби нею заважко було перекладати глибину філософських думок і змальовувати високохудожні образи. Це не мова простолюду тільки, як твердять московські невігласи, а мова цілої нації, політичне майбутнє якої іще попереду, але чие місце на право самостійного розвитку цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим.

Михайло Драгоманов, зокрема, беззастережно підтримав ідею фонетичного правопису, як такого, що виразно підкреслює особливості української мови, її самобутність, а отже, сприяє утвердженню її як окремої слов'янської мови.

Михайла Драгоманова нащадки справедливо нарекли творцем наукового стилю української мови. Він вишукував у народній мові та в інших мовах слова для українських термінів, сам «кував», як тоді казали, терміни, домагався для всіх шкіл України «науки на народній мові».

Не менш важливо, що М. Драгоманов став взірцем української публіцистики XIX сторіччя. Пригадаймо такі його праці як «Передне слово до “Громади”» (1878); «Шевченко, українофіли і соціалізм» (1879), «Пропаший час – українці під Московським царством: 1654–1876» (1880), «Нові українські

пісні про громадські справи» (1881), «Політичні пісні українського народу XVII–XIX ст.» (1883–1885).

Значну увагу Михайло Драгоманов приділяв проблемі *виховання підростаючого покоління*. З-поміж публіцистичних матеріалів про шкільне питання варті на увагу ті, що були опубліковані «С.-Петербурзьких ведомостях» 1866 року і в «Вестнике Европы», а саме: «Земство и местный элемент в народном образовании», «Народные школы», «О педагогическом значении малорусского языка».

Неабияке значення мають роздуми М. Драгоманова в знаменитих листах до редакції журналу «Друг» (1876), статтях й розвідках «В справі відносин українців до російської літератури» (1889), «Чудацькі думки про українську національну справу» (1891), «Листи на Наддніпрянську Україну» (1893) про зв'язок *журналістики з життям народу*. Ратував Михайло Петрович і за створення *самостійних українських видавництв*.

У галузі культури він мріяв про систему поступової спільної роботи, спрямованої на обстоювання *гуманізму й загальнолюдських цінностей*. «Він не написав ані одного слова, – писав про М. Драгоманова Іван Франко, – котре б не відносилось до живих людей, до живих обставин і до тих питань, котрі так чи інакше порушують думки і чуття оточуючої його громади. Оце живе чуття, той бистрий погляд, що завсіди добачує потреби хвилі і вміє найти для них відповідний вираз і відповідне заспокоєння, найліпше характеризує нам самого Драгоманова» [8, 387].

Як свого часу Т. Шевченко зробив українську літературу європейською за глибиною і новизною вираження естетичного ідеалу рідного народу, так і М. Драгоманов у 70–90-х роках XIX сторіччя *підняв свої українознавчі студії до європейського рівня* за методом наукового мислення, широтою аргументації та теоретичних узагальнень. Власне, М. Драгоманов-українець невіддільний від Драгоманова-європейця. Це тип українського публіциста-вченого-енциклопедиста, що знайшов своє яскраве продовження в могутніх постатях І. Франка, М. Грушевського, В. Вернадського, А. Кримського.

Серед політико-соціологічних поглядів М. Драгоманова слід виокремити такі: спроба популяризувати «громадівський» *соціалізм*, який не гнітив би свободу індивіда; це послідовна пропаганда *федералістського принципу державотворення*, принципу широко розповсюдженого місцевого самоврядування і принципу свободи особистості, критика унітарно-централізаційного принципу в побудові держави, партії тощо; це проповідання *ідей соціального і духовного розвитку української нації*, виведення її на європейський спосіб буття, критика репресивно-диктаторської ролі російського царизму як всередині країни, так і поза її межами.

М. Драгоманов – постать унікальна. Ерудиція історика у нього могутньо доповнювала талант і пристрасть публіциста, факти завжди пропускалися через особистісне сприйняття, авторитет наукової істини і моральність засобів її утвердження для нього самоочевидні. Він ніколи не підштовхувався під загальноприйняті погляди, не говорив підхлібно ні з друзями, ні з ворогами, не

прагнув бути «модним», не вмів бути гнучким у поведінці навіть зі своїми спільниками.

«Своїм писанням, редакторською і видавничою діяльністю, – писав про М. Драгоманова його соратник і однодумець І. Франко, – Михайло Петрович дав нам високий взірєць неустрашеного і незламного борця поперед усього за свободу думки, досліду, критики та розвою людської одиниці й народів і через те на все буде предметом гордості і честю для народу, що видав такого чоловіка» [8, 387].

Крім принциповості мислителя й надзвичайної глибини його ідей, сучасники відзначали натхненність публіцистичного слова М. Драгоманова. Леся Українка писала йому: «Мені здається, що з усіх пишучих українців тільки Ви вмієте писати таким простим популярним складом без жодного туману в ідеях і мові». А в одному з останніх листів: «Що ж до мене, то я хочу бути Вашою ученицею і заслужити собі право зватись так, а коли на мене впаде частина тих прикрошей та інкримінацій, які дістаються Вам, то я об тім не буду журитися нітрохи» [6, 81]. Відомо, що Лариса Петрівна не була схильна до компліментарності, навіть на адресу родичів.

Отже, публіцистика Михайла Драгоманова – це ціла епоха в українському суспільно-політичному житті. М. Драгоманов як публіцист та редактор газет «Киевский телеграф» і «Вольное слово» (Женева), видавець часопису «Громада», співробітник російських, болгарських, французьких, італійських, німецьких та інших видань підняв українську журналістику на рівень найкращих європейських зразків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головацький І. Драгоманов Михайло Петрович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2000. – Вип. 7. – С. 126-129
2. Драгоманов М. Вибрані праці : у 3-х т., 4 кн. – К. : Знання України, 2007. – Т. 1. – Кн. 2 : Історія. Публіцистика. Політологія. – 271 с.
3. Драгоманов М. Вибрані праці : у 3-х т., 4 кн. – К. : Знання України, 2007. – Т. 2 : Фольклористика. Літературознавство. – 439 с.
4. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М. П. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»)- К., 1991.- С. 463-395
5. Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці [Текст] : у 2 т. Т. 1. [Статті, розвідки] / М. П. Драгоманов; [редкол.: О. Є. Засенко (гол.) та ін. ; упоряд. і прим. І. С. Романченка]. – К. : Наук. думка, 1970. – 531 с.
6. Леся Українка : документи і матеріали : 1871-1970 / відп. ред. С. Д. Пількевич ; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. – К. : Наукова думка, 1971. – 482 с.
7. Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1881—1888 / М. Драгоманов; видав Іван Франка. – Львів: Накладом Укр.-рус. вид. спілки, 1906. – 277 с.
8. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко; Редакційна колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. ; Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Т. 41. Літературно-критичні праці (1890—1910) / Редактор тому П. Й. Колесник; Упорядкування та коментарі В. І. Кречотня, Т. Г. Третяченко. — К.: Наукова думка, 1984. — 682 с.

Жадько В. А. Михаил Драгоманов – публицист, редактор, издатель.

В статье описаны основные достижения М. П. Драгоманова в области публицистики, редактирования, издательской деятельности, обозначено их значение для развития украинской прессы и книгоиздания.

Ключевые слова: история журналистики, издательской деятельности, редактирования, публицистическое наследие М. П. Драгоманова, редакторская деятельность М. П. Драгоманова.

Zhadko V. Mykhailo Drahomanov – publicist, editor, publisher.

The article describes the main achievements of M. P. Dragomanov in the field of journalism, editing, publishing activities, marked their importance for the development of the Ukrainian press and book publishing.

Key words: history of journalism, publishing, editing, and journalistic heritage of M. P. Dragomanov, editorial Activities M. P. Dragomanov.

УДК 070.48 (477)

Н. М. СИДОРЕНКО

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

О. О. ДУБЕЦЬКА

кандидат із соціальних комунікацій, асистент

ЗДОБУТКИ І ПРОРАХУНКИ ПРЕСИ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються кількісні та якісні показники розвитку дитячої періодики в незалежній Україні, подається характеристика географічного, проблемно-тематичного, мовного, структурно-організаційного наповнення таких видань. Акцентується увага на певних прорахунках преси для дитячої аудиторії.

Ключові слова: періодика для дітей, віковий діапазон, проблемно-тематичні аспекти, видавничі стандарти.

Конвенція ООН про права дитини передбачає необхідність доступу дітей до інформації та матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які б сприяли їхньому соціальному і культурному становленню, духовному і моральному благополуччю, а також фізичному і психічному розвитку [3]. Таким чином, держави мають створювати умови для видання і розповсюдження дитячої літератури, поширення матеріалів засобів масової інформації, де б враховувалися традиції та культурні цінності кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини. Зокрема в ратифікованій в Україні «Конвенції про права дитини» (стаття 13) стверджується: «Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини» [4].

За час незалежності України спостерігається очевидне зростання назв періодичних видань для дітей; з початку 90-х років ХХ ст. кількість зареєстрованих і перереєстрованих друкованих ЗМІ для цього аудиторного сегменту перевищила 1000. Тож виникає необхідність типологізувати ці

видання, визначити їхні не тільки реальні кількісні, а насамперед – якісні параметри, що мають відповідати ціннісним орієнтирам виховання підростаючого покоління. У цьому виявляється актуальність дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Як і раніше (на початку чи в середині ХХ ст.), дитяча преса не залишається без уваги науковців, які звертаються до історичних витоків, характеристики різних видів часописів (розважальних, ігрових, пізнавальних, освітніх, релігійних), жанрово-тематичного розмаїття, структурно-поліграфічних особливостей, притаманних рис окремих журналів («Барвінок», «Малятко», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Ангелятко», «Однокласник», «Юний натураліст», «Вінні та його друзі»). Ці питання вивчали Е. Огар, Ю. Стадницька, Л. Круль і Н. Благун, О. Нагорна, Н. Кіт, Т. Давидченко, У. Лешко (Колесніченко), А. Волобуєва та ін. Серед досліджень останніх років – монографія «Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби)» Е. Огар, кандидатська дисертація «Робота редактора з авторами-дітьми» О. Віщук, низка статей («Тенденції та розвиток сучасної дитячої періодики (2008–2011)» О. Орлик, «Періодичні видання для дітей: комунікаційний аспект» Т. Єжижанської, «Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей» О. Марущак). Зацікавлення творчими, психологічними, організаційними аспектами дитячої періодики виявляють фахівці різних галузей: педагогіки, історії, філології, соціальних комунікацій.

Завдання статті – простежити основні шляхи творення сучасної друкованої преси для дітей в Україні, визначити тенденції розвитку. З огляду на те, що не всі газети, журнали, бюлетені, альманахи, ігрові збірники, колекційні періодичні видання, призначені для читацької аудиторії до 18 років, потрапляють до найбільших бібліотек України (зокрема Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки України), при кількісних підрахунках доводилося користуватися даними каталогу передплати періодичних видань КМД УДППЗ «Укрпошта», відомостями Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.

Кількісне зростання найменувань періодики для дітей в Україні за останні десятиліття визначило нові напрямки в географічному, мовному, проблемно-тематичному, жанровому, структурно-організаційному та іншому наповненні цих видань. Якщо в радянський час преса для малят, дошкільнят, учнів (жовтенят і піонерів) зосереджувалася здебільшого в столиці УРСР, зрідка – в обласних центрах, то наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. значно розширився територіальний діапазон дитячих видань у нашій країні.

За містами появи дитячої періодики відслідковується тенденція до зосередження видавничих осередків у кількох найбільших центрах, як-от: Київ, Харків, Дніпропетровськ (нині – Дніпро), Львів, Донецьк, Одеса, Черкаси, Тернопіль. Серед інших міст – Запоріжжя, Полтава, Чернівці, Миколаїв, а також Кременчук (регіональна газета «Березіль»), Лебедин Сумської області (обласна газета «Бім-Бом»), Кіцмань (літературний громадсько-просвітницький альманах «Барвисток») і с. Йорданешти Глибочицького району (навчально-

розважальне видання для школярів «Велика перерва») Чернівецької області, Дніпродзержинськ (нині – Кам'янське) Дніпропетровської області («перший загальноукраїнський дитячий журнал» «Весела компанія»), Мелітополь Запорізької області (обласна газета для школярів «Место встречи») тощо.

Значна частина періодики для дітей видається державною мовою («Барвінок», «Соняшник», «Малятко», «Крилаті», «Смайлик», «Дзвіночок», «Куля»); має два варіанти – українсько- і російськомовний («В гостях у казки», «Чомучка», «Кузя», «Знайко», «Дитячий розвивайко», «Домовичок», «Газета kota Копейкіна», «У світі казок»); пропонуються випуски трьома мовами: українською, російською, англійською («Пізнайко» / «Познайко» / «Poznauko»; «Кузя» / «Кузя» українською / «Кузя English на англійском языке»).

Десять видань призначені безпосередньо для читачів із кола національних меншин України. Так, Угорське педагогічне товариство в Берегові кілька видань пропонувало для дитячої аудиторії рідною мовою, зокрема: «Irka» («Зошит»), «Nyomkereső» («Слідопит»), педагогічний журнал «Kozoktatas» («Освіта») [6]. Всеукраїнська науково-педагогічна асоціація «Aron Pumnul» у Чернівцях сприяла виходу в світ румунськомовного журналу «Făgurel» під керівництвом письменника і редактора Сіміона Гочу. Кримськотатарською мовою видавалися «Балалар дюньяса» («Світ дітей») як додаток до газети «Янби Дюнья», «Йилдизчик» («Зірочка») і створений у листопаді 2011 р. журнал «Арманчик». Ромські діти молодшого шкільного віку читали публіцистично-інформаційний журнал «Кгаморо» («Сонечко»), виданий за підтримки Закарпатської асоціації ромських організацій «Єкгіпе» в Ужгороді (шеф-редактор А. Аладар, редактор – Ю. Зейкеш); готувалася також «Бібліотечка журналу «Кгаморо». В Київській області 2007 р. був зареєстрований журнал «Сонечко плюс» гагаузькою мовою. Вже кілька років існує в Івано-Франківську журнал «Polak mały» («Маленький поляк» – додаток до польськомовної газети «Kurier Galicyjski»).

Варто згадати про те, що діти з вадами зору також мали нагоду отримати свою пресу, виготовлену за допомогою шрифту Брайля. В середині 2009 р. у зв'язку з фінансовими труднощами та закриттям видавництва літератури для сліпих припинив існування єдиний на той час журнал для незрячих дітей «Школяр», наклад якого складав 600 примірників. У грудні 2010 р. редакція серії дитячих видань «Країна ангелів» презентувала у Львові свої оновлені видання для дітей молодшого віку, що мали виходити щомісячно із вкладкою рельєфно-крапковим шрифтом на базі всеукраїнських журналів для дітей «Ангелятко» та «Ангеляткова наука».

Нині засновники, шеф-редактори й головні редактори друкованих засобів масової інформації, призначених для дитячої аудиторії, намагаються визначити віковий діапазон своїх потенційних читачів, аби дати їм корисний пізнавально-розважальний матеріал. Практично охоплені всі категорії дітей від 1 до 18 років. У сфері психології розвитку особистості та педагогіці прийнято виділяти такі періоди: ранній (від народження до 3-х років), дошкільний (з 3-х до 7), молодший шкільний (6/7–11/12), середній шкільний або підлітковий (12–15),

старший шкільний або юнацький (15–18). На цьому підґрунті в державному стандарті України «Видання для дітей. Поліграфічне виконання» класифіковано групи видань (книжкових і журнальних) залежно від вікової категорії читачів: I група – до 5 років включно, II група – від 6 до 10 років, III група – 11–14 років, IV група – 15–18 років [1].

Таким чином, у поле зору видавців дитячої преси потрапляють і немовлята (тим, кому ще не виповнилося 1,5 роки), і малюки (до 4-х років), а також хлоп'ята-дівчата, підлітки, тинейджери. Тому до першої групи журналів належать: «Мамине сонечко» (від 1 до 3 років), «Мамине сонечко» (від 2 до 5), «Мишка-Топтыжка» (3–6 років), «Мікі Маус. Веселі пригоди» (від 3-х років), «Мультик» (від 3-х років), «Лунтик» (від 3 до 5/6), «УхМалюк / УхМалыш» (2-6 років), «Ангеляткова наука» (3-6 років). До другої групи ввійшли: пригодницький журнал «Крилаті», «Пізнайко від 6», «Posnauko» (6-10), «Професор Крейд», «Світ дитини», «Смайлик» і т. д. На підліткову категорію третьої групи розраховані журнали «Однокласник», «Сверстник», «Justeen», «Тинейджер / Підліток», «Планета знань», «12+». Для 15-18-літніх читачів, старшокласників, юнацтва (IV група видань) призначені «Країна знань», «Обличчя друзів», «Провідник», «Юний натураліст», «Юная леди» та ін.

Але при цьому частина журналів для дітей не вказує категорії своїх адресатів або пише досить загально (наприклад, «для дітей і підлітків», «для дітей і юнацтва»); деякі мають схильність до педагогічно-навчальних параметрів (скажімо, «для дошкільного і молодшого шкільного віку», «для дітей молодшого віку», «для шкільництва» тощо). Так, «Куля» призначена школярам 6-12 років, «Умійко» рекомендується дітям 4-10 років, «Колобочок» та «Меридіанчик» – 3-7, «Ангелятко» – 2-7 років, а дитячий журнал «Карпукі» (м. Обухів Київської області) – від 7 до 70!

Останнім часом значно урізноманітнилися тематична спрямованість дитячої преси. Серед найпопулярніших видань – часописи пізнавального спрямування (розважально-пізнавальні, «розвивально-пізнавальні», науково-пізнавальні, навчальні, духовно-релігійні), ігрові та розважальні. До перших належать «Ангелятко», «Вінні та його друзі», «Жирафа Рафа», «Маша и Медведь», «Чомучка», «Професор Крейд», «Паросток», «Планета знань» та ін.

Значно зросла кількість духовно-релігійної періодики, яку читають діти різного віку. Це майже 30 часописів: «Богдан» у Дніпропетровську, «Водограй» і «Водограйчик» у Києві, «Сто талантів» і «Зернятко» у Львові, «Незабудка» у Кременчуці Полтавської області, «Лесенка» в Бердянську Запорізької області, «Живе джерельце» у Черкасах. Засновниками деяких видань подано духовні управління, єпархії, парафії, храми. Скажімо, Свято-Макаріївська церква у Києві видавала журнали «Вертоград» і «Кузнечик», Св. Різдво-Богородицька парафія у с. Мізоч Рівненської області – газету «Божа криничка», Свято-Благовіщенський храм УПЦ у Дніпропетровську – газету «Альфа», Духовне управління мусульман в Україні – «Веселий світлячок», Святоуспенська Унівська Лавра у Львові – «Галицький дзвін», Українське місіонерське товариство «Світло на Сході» – журнал «Стежинку» / «Тропинку»,

християнська місія «Живе слово» при Всеукраїнському об'єднанні євангельських християн-баптистів – «Ноев ковчег» тощо.

Розважально-пізнавальний журнал для наймолодших «Ангелятко», разом із «супутніми» журналами «Ангеляткова наука» (для розвитку і навчання у формі гри дітей 3-6 років, тираж – 39700 примірників) та «Розмальовки Ангелятка» (для роботи батьків із дітьми віком 4-8 років), складають редакцію товариства «Країна Ангелят». Якщо «Ангелятко» обрав гаслом «Пізнаємо світ разом», то його наступник має принцип «Вчимося разом», а третє видання (з'явилося у світ 2011 р. і на початку 2012 р. мало тираж 39 тисяч) спрямоване на розвиток уяви, мислення, мовлення, дрібної моторики, математики, читання.

Значно зросли можливості та попит на ігрові й розважальні дитячі журнали. З-поміж них вирізняються «журнал-іграшка», «журнал-сюрприз», «журнал-розмальовка», «ігровий журнал для саморозвитку дітей» («Барвограй», «Академія Саморобкіна», «Жасмин», «Ірина», «Ігроманія», «Театр на столі», «Юний моделіст-архітектор», «Юний моделіст-конструктор техніки», «Саморобки», «Академія Саморобкіна»).

Збільшується кількість видань, винятково присвячених кросвордам, сканвордам, ребусам, шарадам, лабіринтам та іншим головоломкам і загадкам для відпочинку і розвитку («Бэмс», «Вовк та Заєць», «Светик-семицветик», «Домовичок / Домовенок», «Дитячі кросворди», «Зелений попугай», «Кешкины кроссворды», «Кузя», «Сканворденок», «Призові дитячі кросворди»). Основна мета – стимулювання інтелектуального розвитку дитини, розширення світогляду, ініціативи, пошуку. Різноманітні конкурси й вікторини змушують дітей частіше зазирати у книги, міркувати, уважно ставитися до прочитаного, адже на сторінках багатьох видань друкуються оригінальні задачі й логічні завдання.

Як правило, редакційні колективи дбають про уважне прочитання, відбір та аналіз дитячих історій, заміток, оповідань і поезій, малюнків, анекдотів, фотознімків, організовуючи на шпальтах періодики своєрідні «творчі майстерні», «літературні студії», «творчі скарбнички». Одночасно відбувається процес ознайомлення дітей із основами художньої діяльності; досвідчені літератори, журналісти й митці допомагають випробувати талант у створенні казок, пісень, оповідань, написанні інформаційних заміток та есе, кросвордів та ігор, малюнків, математичних задачок, «хитрих питаньчок». Якісний відбір публікацій відбувається на шпальтах «Барвінка», «Соняшника», «Дзвіночка», «Журавлика», «Чомучки», «Сто талантів», «Яблуньки», «Я сама» та ін. На жаль, деякі газети та журнали в кращому разі дають посилання на сайти, не публікуючи оригінальних авторських творів.

Тиражі видань для дітей надзвичайно різноманітні – від кількохсот до 500 тисяч примірників. До останніх належать ті, що видаються російською мовою дочірніми європейськими видавничими компаніями в Україні («Джі і Фаббрі Едішенз», «Іглмосс Україна», «Де Агостіні Паблішинг», «Комікси України» та ін.). Такі видання призначені для поширення не тільки в Україні, а й Росії, Білорусі, Казахстані, тож видавці, як правило, вказують сукупний тираж.

Ідеться насамперед про таку пресу, як «Веселые животные», «Винкс. Школа волшебниц», «Губка Боб и его друзья», «Комикс: Симпсоны», «Лошадки», «Человек-Паук и его друзья», «Bratz», «Я – модница» та ін.

При цьому існує тенденція до певного перерозподілу видавничого «впливу». Так, постійними партнерами на медіаринку дитячої періодики в Україні залишаються видавництва зі світовими іменами «Де Агостіні Паблішинг» (лідер у сфері партворків – «Животные на ферме», «Легендарные самолеты», «Куклы в народных костюмах», «Дамы эпохи», «Гарри Потер» та ін.), «Егмонт Україна» (здебільшого підтримує марки Disney і Mattel, більшість часописів друкуються українською мовою: «Тачки», «Круті пригоди», «Вінні та його друзі», «Вчимося разом», «Світ героїв»), «Іглмосс Україна». Видавництво «Комікс Україна» нещодавно отримало назву «Кружок»; тут друкуються такі журнали, як: «Барбос», «Котэлло», «Лошадки», «Школа волшебниц», «Пистолетики», «Самолетики», «Машинки». З діяльністю ТОВ «Джі і Фаббрі Едішенз» пов'язана прикра фінансова історія; Міністерство юстиції України в лютому 2011 р. визнало недійсними свідоцтва про реєстрацію друкованих ЗМІ, серед яких і низка дитячих видань («Неугомонные детки – вокруг света», «Секреты Сабрины», «Приключения Шрэка») [5]. Своім місцем це видавництво поступилося (чи об'єдналося) новоствореному ТОВ «Іглмосс Україна» (Eaglemoss Ukraine).

Помітно, що серед українських видавництв і засновників розвивається конкуренція. Так, чи не найбільша кількість дитячої періодики пов'язана з іменем засновника (або головного редактора / шеф-редактора) І. Присяжнюка. З його ініціативи зареєстровані «Бабусині казки», «Чарівна абетка», «Розмальовки та загадки», «Вовк та Заєць», «Абетка. Букварик. Читанка...», 10 ігрових збірників («Рослини рідної країни», «Гра-одяганка», «Буду грати й рахувати» та ін.); 17 (із майже 30) друкованих ЗМІ для дитячої аудиторії зафіксовані в Державному реєстрі в 2005 р.

Не менш популярне ім'я в серії періодичних видань засновника або шеф-редактора І. Тріля (часто в тандемі з О. Танасійчук) із Тернополя. Це приблизно 18 часописів («Абетка», «Буквар», «У світі казок», «Знайко», «Ігроманія» «Каліграфія», «Театр на столі», «Казкові кросворди», «Розмальовки», «Розмальовок 20»). Найчастіше львівська періодика пов'язана з Р. Шевчуком («Мудрагелик», «Поміркуй і розгадай», «Призові дитячі сканворди», «Розгадайко», «Хатинка сканвордів») та Б. Хоминим («Абвгдейка малюка», «Абетка для дітей», «Абетка казок», «Наші діти»). У Черкасах це О. Жуков і видавництво «Академія Саморобкіна» (журнали для художньо-технічної творчості у школі та вдома «Академія Саморобкіна», «Академія юного моделіста», «Юний моделіст-конструктор», «Ведмедик Баррі»), а також ТОВ «Весела перерва» (журнали «Веселі картинки», «Веселі уроки», «Весела перерва», «Юний моделіст-архітектор» та ін.); у Харкові – І. Чорний («Карапузики», «Светик-самоцветик», «Зелений попугай», «Фантазеры»).

З десяток дитячих видань у Києві зобов'язані заснуванням В. Дорошенку («Велика дитяча газета», «Сканворд + Кросворд», «Пригоди», «Саморобки»,

«ВДГ» (Вигадуї. Думаї. Граї), «Маленька фея та сім гномів», «Маленький розумник», «Мамине сонечко» – сьогодні останні видання об'єднані на сайті feya.net.ua). Важливо те, що на багатьох дитячих часописах, зокрема із названої серії, стоїть позначення на тлі національного прапора: «Любіть Україну і мову нашу солов'їну» або «Зроблено з любов'ю в Україні».

Окрему нішу завоювала харківська видавнича група «Основа», що видає навчальну та науково-популярну періодику для різних вікових категорій – приблизно 10 журналів, що мають однотипні назви («Біологія для допитливих», «Географія», «Історія», «Фізика», «Хімія»; «Я вивчаю українську», «Teenenglish», «JustTeen», «Зростаємо разом», «ЧІЗ» (чудові інтелектуальні забавки) / «ЧИЖ» («чрезвычайно интересный журнал»).

У зв'язку з політичними подіями в Україні змінилася ситуація щодо деяких видавництв на сході України. Так, ТОВ «Видавничий дім «Зеніт» (як видавець) і А. Лобачов (як засновник) переорієнтували дитячі часописи на київську адресу (поліграфічні послуги виконуються в Харкові та Запоріжжі). Серед цих видань: «Сканворденок», «Кузя» (в чотирьох серіях), «В гостях у казки» / «В гостях у сказки», «Волк и Заяц», «Непоседы», «Никита и друзья» та ін. (їхній тираж – від 20 до 100 тисяч примірників). У грудні 2014 р. вийшов у світ новий російськомовний журнал для дітей «Карамельки» (призначений для читання дорослими дітям), який одночасно зареєстрований в Україні та Росії (відповідні свідоцтва зафіксовані у вихідних даних), редакції існують у Києві й Таганрозі; 10 тисяч примірників надруковано в друкарні ТОВ «Іст-Лайн» (с. Опитне Ясинуватського району Донецької області) (2015. – № 3 (4). – С. 35).

В інформаційному протистоянні України та Росії якраз наш національний медіаринок виявився не тільки незахищеним, а й просто неконтрольованим. Про це свідчать деякі елементарні приклади з сучасної історії функціонування дитячої періодики міжнародних серій. Скажімо, третій номер журналу «Я – модница» (серія «Кращі дитячі журнали») за 2015 р. присвячений «руському стилю» («Красочный и роскошный русский стиль!», «Мех – это визитная карточка русского стиля!», «Женщины на Руси носили расклешенные сарафаны и рубашки с пышными рукавами», «Главная “фишка” русского стиля – принты и рисунки!», «Обожаю платки с русскими узорами! Такая красота!» і т.д.).

В основу «журналу для непосид», «інтерактивного журналу для активних дітей» під назвою «Маша и Медведь» (ТОВ «Егмонт Україна») покладено однойменний комедійний російський мультсеріал, що демонструється у програмі «Спокойной ночи, малыши!» на телеканалах «Росія» (ввечері) та «Карусель» (удень), в Україні щоранку (7.35 і 8.35) на каналі «1 + 1». Його герої – дівчинка Маша та Ведмідь – потрапляють у веселі пригоди, до яких запрошують на сторінках журналу дітей від 3 до 8 років і їхніх батьків. Аудиторії читачів від 2 до 10 (за іншою версією – від 3 до 5) років призначений журнал «Лунтик» (побудований за мотивами російського анімаційного серіалу про прибульця з Місяця).

У серпні 2012 р. у пресі України, зокрема на новинних сайтах (vlasti.net, news.meta.ua, pravda.com.ua та ін.), з'явилося повідомлення про те, що

Українська національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі поставила під сумнів виховні цінності популярних серед дітей мультфільмів «Губка Боб», «Лунтік», «Маша і Ведмідь», «Телепузики», «Покемони», «Сімпсони», «Шрек», називаючи їх «спецпроектами, спрямованими на руйнування сім'ї, пропаганду розбещення, наркоманії тощо».

Та в порівнянні з дівчинкою Машею та інопланетянином Лунтіком (винаходи російських авторів), Шреком і Сімпсонами (героями американських мультсеріалів) деякі персонажі дитячої періодики здаються взагалі відворотними. Можливо, виховувати справжні цінності можна й на прикладах антигероїв, якщо так настирно не пропагувати (аж до захоочення) їхні звички, поведінку, стиль життя. Скажімо, поттерознавцям присвячено журнал у стилі магічних перетворень Гаррі Поттера «Back to black / Повернення до чорного» (скорочена назва: B2B). Редакція журналу звертається до «свого» читача: «Ти вважаєш себе справжнім експертом у потойбічній сфері? Обождуєш фільми, просякнуті химерним духом, і часто повторюєш серед друзів, що любиєш фільми жахів... Тримай пораду: замість того, щоб гнатися за модними тенденціями, доречніше віддавати перевагу класичним страшилкам» [8, 3]. Жахи однолітків, міські страшилки, пригоди інопланетян, прояви субкультур, «смертельні реліквії» кінокумирів, ризики пірсингу, «герої мороку», заборонені книги, парадоксальні прояви підліткового життя – ось основні факти, що наповнюють сторінки журналу, який прийшов до українського читача з польського варіанту.

Позмагатися з вищеназваним виданням може хіба що «Monster High» («Школа монстрів») – щомісячний журнал для дівчаток 7-12 років. Неповторні героїні тут школярки-монстри: Венера Мухоловка (дочка Рослинного монстра), Оперета (дочка Привида опери), Нефера де Ніл (дочка Мумії), Ребекка Парова (дочка Божевільного вченого), Роель Гойл (дочка Горгульї). Гасло журналу: «Монстрокласний шкільний клас!».

У квітні 2012 р. перший номер «Monster High» вийшов у Європі й одразу з'явився український варіант. Як вважає Деббі Кук, редактор серії європейських журналів видавничої серії «Егмонт», на сторінках видання присутні «ексклюзивні матеріали за участю улюблених персонажів», до кожного номера додається стильний подарунок (скажімо, браслет на зіпері); загалом публікації презентують «особливий феномен сучасної молодіжної субкультури» [7]. Співпраця американської фірми іграшок «Mattel» та видавництва «Егмонт» – не випадкова, адже «ідеальність партнерства» перевірена на бренді з лялькою Барбі. Зрештою, іграшки-монстряшки сьогодні № 2 серед fashion-ляльок в Америці та Великій Британії.

Як ускладнити життя своїм однокласникам і стати «упирлідеркою», «жахоскоп» замість традиційного гороскопа, організація «свята вічного непослуху» та інші монстрокласні вигадки «прикрашають» часопис. Лексика журналу специфічна, найчастіше це слова та словосполучення: «монстропримхи», «монстростильні дівчата», «монстрокласні аксесуари», «монстрокрутий скейтер», «монстровий фьюжн», «монстрочинні цілі»,

«монстрокласна родзинка», «монстронеобхідність» тощо. Незвичні історії та стилістика персонажів викликають неоднозначні відгуки, але мегапопулярність «монстряшок» не падає. Успіхом користуються мультсеріал «Школа монстрів». Статистика свідчить: понад 140 мільйонів переглядів он-лайн, понад 5 мільйонів проданих іграшок цього бренду, 75 тисяч членів офіційного Клубу Школи монстрів, відеоігри з однойменною назвою.

На цьому тлі «справжніми героями» здаються традиційні українські журнали для дітей, які шанують рідну мову, подають уроки історії, привчають до культури читання й прагнуть виховати справжнього патріота й громадянина. Таким є і журнал «Малюток», що був заснований ще 1960 р. у Києві. Національно-патріотична тематика – одна з провідних у цьому часописі. Редакція віддає перевагу авторитетним літературним іменам, як у царині української поетичної і прозової творчості (Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Олександр Олесь, Микола Вінграновський, Наталя Забіла, Дмитро Павличко, Віктор Близнюк, Тамара Коломієць), так і зарубіжної. Окрасою можна вважати оповідання «Додому, додому» Григора Тютюнника (уривок із повісті «Лісова сторожа»), «Віщунка-ворона» Олександра Довженка (уривок із повісті «Зачарована Десна»), «Біле звірятко» Михайла Сіренка. Прискіпливо тут ставляться і до сучасних авторів, обираючи для дитячої аудиторії найкращі твори та малюнки.

Редакції багатьох друкованих видань для дітей справді йдуть у ногу з часом, випускаючи ту продукцію, що може зацікавити навіть вибагливого читача. Скажімо, низка часописів пропонує своїй аудиторії випуски з дисками (на вибір). Це стосується насамперед «Пізнайка», «Ангелятка», «Професора Крейда», «Капельок» та ін. Деякі видавничі колективи заохочують оригінальними додатками – різноманітними виробами й подарунками («Жасмин», «Юная леди», «Winx. Волшебный клуб» та ін.). Це можуть бути дрібні іграшки, ланцюжки, кулони, браслети. Частина видань загалом побудована на зібранні колекцій (машини, ляльки, іграшки тощо).

Певні дитячі журнали можна знайти в онлайн-режимі. Електронні версії мають, наприклад, «Пізнайко», «Професор Крейд», «Колосок» «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Ухтышка», «Зернятко», «Радость моя» та ін. Частина з них розміщена на сайтах інших ресурсів. Скажімо, Національна бібліотека України для дітей пропонує електронні версії таких журналів, як «Апельсин» (Донецьк), «Котя» (Київ), «Колосок» (Київ), «Барвінок», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Граємо в англійську», серія «Країна ангелят» (Львів) тощо.

Розвиваються і набувають поширення повноцінні дитячі інтернет-журнали, як-от: «Санька – Бешенный кролик» (sashka.inf.ua, 2000 – 2009), «UA. Ромчик» («Ромчині оповідки», вірші для дітей, чат, всесвітня історія, перекази Біблії), «Оповідач» (українська історія, література), двомовний сайт для дітей і підлітків «Скринька з секретом» (українські мультфільми, література, чат, форум тощо), дитячий сайт «Левко» (казки, розмальовки, конкурси, ігри, вироби власними руками, «весела школа», історія державних та народних свят,

комікси, конкурси, мультфільми). Існує дитячий інтернет-портал «Vrakov.net», що подає захоплюючі ігри, оригінальний пізнавальний матеріал.

Важливий і той факт, що чимало провідних видавничих домів, груп, видавництва, поряд із низкою різноматичної книжкової і періодичної продукції, не забувають і про пресу для дитячої аудиторії. Так, видавничий дім «Едіпрес Україна», маючи досвід ініціювання понад 20 періодичних видань, 15 спеціальних проектів, низки он-лайн-випусків, даруючи своїм читачам пресу про стиль і відомих діячів, здоров'я, будівництво, архітектуру, інтер'єр, хобі («Viva!», «Биография. Viva!», «Маленькая Диана», «Мама вяжет», «Приватный дом», «Уютная квартира», «Твое здоровье», «Любимая дача»), не залишає поза увагою жіночі видання й ті, що призначені для родини («Хорошие родители», «Твой малыш», «Полина», «Единственная»). Серед них важливе місце посідає журнал «Юная леди».

Але при вагомих кількісних показниках, непоганому поліграфічному підґрунті, дбайливому ставленні до авторів дитячих видань, чимало журналів для зазначеної цільової аудиторії мають певні професійні (видавничі) прорахунки, що стосуються оформлення, формату, нумерації, визначення типу видання, послідовності рубрик, змістового наповнення.

Серед загальних недоліків оформлення варто зазначити відсутність нумерації сторінок (журнали «Малютко» (Київ), «Каліграфія» (Тернопіль)) і вказівки на рік видання («Мамине сонечко», «Маленька Фея та сім гномів», «Маленький розумник», «Кузнечик», «Каліграфія»). Так, на обкладинці київського журналу «Мультик» вказано лише випуск 18; тільки з вихідних даних можна довідатися, що часопис підписано до друку 3 серпня 2012 р. У «Домовичку» (Тернопіль) на обкладинці зазначено № 10 (104) без року випуску (у вихідних даних є рядок: підписано до друку 15.09; таким чином, рік виходу в світ невідомий).

Формати дитячих видань часто не збігаються з державними стандартами. Наприклад, журнал «Домовичок» (Тернопіль) – 13,5x20 см, «найкращий журнал сканвордів та ребусів» «Розгадайко» – 14,3x20 см, «Кешкины кроссворды» (Запоріжжя) – 14x20 см. І це не єдина плутанина в розмірах тих чи інших випусків.

Нерідко на шпальтах видань (у перекладних художніх творах та редакційних матеріалах) трапляються граматичні помилки (наприклад, «підписний індекс», «гілочки прилягли тісно один до одного», «обікрыв похилу леді», «кількість випавших очок», «познавательні історії», «розкрий і розплющити кишені лап, злегка розсунувши їх у сторони», «як же голова кружиться!», «дасиш відповіді», «Рівненська область», «м. Лохвица Полтавської обл.», «навесні ... проростають», «перші джмеликі гудуть», «гайка», «різноманітні поробки», «бумага», колір – «біжевий» тощо («Дитячий розвивайко», «Карпуки», «Щедрику-ведрику», «Ведмедик Баррі», «Ералаш»).

Не завжди чітко на сторінках періодичних видань для дітей відображена видавничо-журналістська термінологія. Скажімо, юридична особа, яка здійснює видавничу діяльність, відповідно до ДСТУ 3017-2015, називається *видавцем*. У

журналі «Дитячі кросворди» (2012. – № 14) у вихідних даних зазначено: «Адреса редакції та *видавника*».

Забувають у деяких редакціях і про так звані «гендерні гачки». У журналі «12+» пишуть: «Ти модний та стильний?..». Виникає враження, що основні читачі – хлопчики-тинейджери. Хоча на сторінках журналу ця гендерна односторонність загалом відсутня.

Закон України «Про рекламу» передбачає позначення тих публікацій, що подані на правах реклами. В пункті 3 статті 9 «Ідентифікація реклами» зазначено: «Інформаційний, авторський чи редакційний матеріал, в якому привертається увага до конкретної особи чи товару та який формує або підтримує обізнаність та інтерес глядачів (слухачів, читачів) щодо цих особи чи товару, є рекламою і має бути вміщений під рубрикою «Реклама» чи «На правах реклами» [2]. Цього правила не завжди дотримуються редакції дитячих часописів.

У каталогах поточної передплати різних фірм, що надають подібні послуги, видання для дітей не завжди чітко розмежовуються відповідно до інтересів читацької аудиторії. Так, у передплатному каталозі агентства «Бліц-преса» на друге півріччя 2012 р. журнал для дітей молодшого віку «Чарівна принцеса» кваліфікується як молодіжне видання (с. 64); до цього ж блоку зараховані журнали «Сто талантів» і «Юная леди». Серед жіночих видань виявилася газета для школярів України «Настуня» (тобто – Настенька)! Особливо не доводиться дивуватися такому розподілу, адже в рубриці «преса для чоловіків» подано часописи «Вокруг света» та «Идеальный дом». В електронному каталозі передплати періодичних видань на перше півріччя 2013 р. із-поміж видань для дітей трапилися й такі: «Зоодруг» (розповіді про тварин і догляд за ними), «Лиза», «Отдохни. Звезды», «Освіта України».

Нерідко виникає питання: газета чи журнал? Фактично розмиваються традиційні уявлення про ці види друкованої періодики: ні формат чи обсяг, ні скріплені між собою аркуші, тематика чи періодичність, насиченість ілюстраціями й наявність кольорової обкладинки не впливають сьогодні на розмежування видів газетно-журнальної продукції. Тут трапляються різні казуси. Скажімо, видання форматом 16,5x23, 14x20, з повнокольоровою обкладинкою, щомісячники, обсягом 34 сторінки, поєднаних між собою скріпками, монотематичні (присвячені кросвордам, головоломкам, лабіринтам тощо) – це газети («Волк и Заяц», «Дитячі кросворди», «Лучшие детские кроссворды», «Сканворденок», «Кузя»).

Однаковий зовнішній вигляд мають «Кузя» і «Кенгуру» (формат 13,5x20 см, обсяг – 66 сторінок, присутня обкладинка, наявні кольорові ілюстрації). Зміст їхній теж схожий: пригоди, ігри, ребуси, лабіринти, головоломки. Але перше видання – газета для дітей, інше – «веселий супержурнальчик», тобто журнальне видання.

Статус журналу підтримують розважальний щомісячник «Кешкины кроссворды» (формат 14x20, 64 сторінки, обкладинка, скріпки, основний зміст: кросворди, головоломки, шаради) і «найкращий журнал сканвордів та ребусів

«Розгадайко» зі Львова (формат 14x20, 20 сторінок, обкладинка, скріпки). Схожий формат, обсяг 36 сторінок та всі інші компоненти (внутрішньо-змістові та зовнішні) має «журнал для розумних і кмітливих» під назвою «Домовичок».

Інший приклад – донецьке видання «Непоседы», що зареєстровано як газета (у вихідних даних також зазначено: «всеукраїнська інформаційно-розважальна газета для дітей»), а в анонсі подається як «великий дитячий журнал» (23,5x33 см, 26 сторінок, обкладинка, скріпки тощо). За зовнішнім виглядом (формат 23,5x32, 24 сторінки, обкладинка, скріпки) схожа на це видання й «Конфетка» (Харків, із 2007 р.). У вихідних даних тут вказано: «газета кросвордів і сканвордів», а на обкладинці подано два різні тлумачення: «развивающая газета для детей» і «детский сборник» (2010. – № 1); «развивающая детская газетка», «детская газета логических заданий, кроссвордов, рассказов и сказок» (2015. – № 3).

Подібна історія сталася і з міжнародною літературною газетою для дітей «Настенька» (Донецьк, існує з 1996 р.). Засновник і видавець письменник Г. Іванов доклав чимало зусиль, щоб ця газета проіснувала тривалий час, набула авторитету своїм змістом, здобула кілька заслужених нагород – Золоту медаль української журналістики, звання лауреата Всеукраїнської премії «Золоті руки країни», відзнаку «Лідер галузі» відповідно до національного бізнес-рейтингу України. Від невеликого газетного формату (29x42 см у 2006 р.) «Настенька» перейшла на журнальний формат (20,5x27,5 см), обсяг – 36 с., обкладинку, скріпки. Хоча папір залишився газетним, але додався колір, малюнки й заставки на кожній сторінці. За складних політичних умов газета, чия редакція розташована в Донецьку (друкується в Запоріжжі), знову повернулася до традиційного газетного вигляду (без скріпок), значно зменшивши обсяг до 24 сторінок (№ 9/12) і тираж (890 примірників у березні 2015 р.). При цьому в логотипі зазначено: «Подписка на любой почте Украины и России».

Ще одну «новинку» в оформленні періодичних видань запропонувала редакція журналу «Українське право». Як додаток до цього часопису двома номерами у 2012 р. вийшов дитячий журнал «Правобукварик», редакцію якого очолила письменниця і правник Л. Денисенко. У формі казки літераторка та художниця намагаються розтлумачити дітям 3-7 років такі важливі поняття, як чесність, справедливість, мудрість, конституція, свобода. Оригінальний підхід поза сумнівом. Ідеться про інше: книжковий формат видання (тверда обкладинка, вихідні дані – від ББК до інших реквізитів) викликають певні застереження. Зрештою, і сама редакторка, можливо, сумнівається у типі такого видання, адже на звороті обкладинки мовиться про *книгу* під назвою «Правобукварик».

Новітні, нестандартні формати деякої дитячої преси теж потребують певних професійних тлумачень. Наприклад, яким чином слід кваліфікувати різноманітні «розмальовки», що не мають текстового наповнення і призначені лише для роботи з олівцями чи фарбами? Так, «Розмальовки “Укрпошта”» та «Розмальовок 20» (редакції обох періодичних видань розташовані в Тернополі)

zareєстровані як газети. При цьому вони мають кольорову обкладинку, формат 20x29 см, 8 сторінок (щоправда, не пронумерованих), з'єднаних між собою скріпками, і жодного слова всередині!

Інший приклад – газета «В світі казок» (формат 10,3x16,8 см, присутня обкладинка, повнокольорові сюжетні ілюстрації, скріпки з'єднують нумеровані сторінки), де друкуються відомі казки. Скажімо, для випуску 12 за 2012 р. редакція обрала «Рукавичку». Зазначено, що функції художника, дизайнера і верстальника виконала О. Кульчицька. Публікація відомої всім казки супроводжується попередженням редакції про те, що передрук, копіювання (як у друкованому, так і в електронному варіантах), а також інше використання (зокрема, розміщення в мережі Інтернет) матеріалів, оформлення, дизайну без письмового дозволу видавця заборонено і карається в судовому порядку.

Можливо, комісії із професійної етики варто придивитися до тих дитячих видань, які прагнуть вийти в інформаційний простір України і призначені для підростаючої аудиторії, адже постають сутнісні питання про виховну, моральну, культурно-освітню, патріотичну й навіть соціальну цінність деякої періодики.

Отже, кількісне зростання показників дитячої преси в Україні за останні понад двадцять років має як позитивні, так і негативні моменти. Серед позитивних факторів – розширення географічного діапазону, орієнтація редакцій на різні вікові категорії читачів, поглиблення проблемно-тематичних і жанрових аспектів, осучаснення поліграфічної бази, підтримка друкованих ЗМІ мультимедійними проектами, використання новітніх комунікаційних засобів. Чимало дитячих часописів спонукають до творчості, розвивають інтелектуальні горизонти підростаючого покоління. Водночас трапляються і певні професійні прорахунки (недотримання видавничих стандартів, мовних правил, етичних принципів тощо). Ці та інші питання потребують ретельного вивчення, прагматичної націленості та реалізації кращого видавничого досвіду в справі якісного наповнення та оформлення часописів для дітей в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видання для дітей. Поліграфічне виконання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-dlya-ditey-polihrafichne-vykonannya-hstu29-62002>.
2. Закон України «Про рекламу» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-D0%B2%D1%80?test=4/UMfPEGznhhjDd.ZixM36/QH I4K2s80msh8Ie6>.
3. Конвенція ООН про права дитини (набула чинності для України з 27 вересня 1991 року). – К. : UNICEF, 2002.
4. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Про визнання свідочств про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації недійсними // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/MUS15092.html>.

6. Угорські національно-культурні товариства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.0zd.ru/sociologiya_i_obshestvoznanie/nacionalno-kulturni-tovaristva-ugorciv.html.
7. Эгмонт // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://barbieplanet.ru/archives/6114>.
8. Back to black / Повернення до чорного. – 2010. – № 5.

Сидоренко Н. Н., Дубецкая О. А. Достижения и просчеты прессы для детей в Украине

В статье рассматриваются количественные и качественные показатели развития детской периодики в независимой Украине, дается характеристика географического, проблемно-тематического, языкового, структурно-организационного наполнения таких изданий. Акцентируется внимание на определенных просчетах прессы для детской аудитории.

Ключевые слова: периодика для детей, возрастной диапазон, проблемно-тематические аспекты, издательские стандарты.

Sydorenko N. The achievements and failures of the press for children in Ukraine

The article deals with the quantitative and qualitative indicators of the development of children's periodicals in independent Ukraine, with a given characteristics of geographical, problem-thematic, linguistic, structural and organizational content of such media. The focus is on certain failures of the press for a young audience.

Key words: children's periodicals, the age range, problem-thematic aspects, publishing standards.

УДК 81'271.14

П. П. КУЛЯС

кандидат історичних наук, доцент

СІМ ЗОЛОТИХ ПРАВИЛ «ТИПОЛОГІЇ ПОМИЛОК»

У статті подані найважливіші рекомендації редакторів, які обов'язково знадобляться йому в його фаховій діяльності під час опрацювання тексту. Акцентується увага на типових помилках, якими хибують сучасні тексти, і методиках їх виправлення.

Ключові слова: редагування, помилка, типологія помилок, точність слововживання, суржик, ясність тексту, логічні норми редагування.

Одна з основних компетентостей редактора полягає в умінні бачити помилки. Для молодих редакторів має бути розроблена методика навчання такого бачення. Їм потрібно запропонувати систему мовних девіацій, типологію помилок із їхніми характеристиками, описом причин виникнення відхилень від норми, прийомів виправлення. У цій статті пропонуємо кілька *золотих правил* дисципліни «Типологія помилок».

Правило перше: у роботі з лексикою *слова редагованого вами тексту мають бути контекстуально точні*. Точне значення слова можна визначити тільки в контексті – тут мало навіть словників.

Інакше кажучи, це вимога комунікативної точності. Порушення її призводить до цілого шлейфу типів помилок, включно з нерозрізненням омонімів і багатозначних слів, паронімів, навіть антонімів, сплутування слів

одного семантичного (предметного) поля; неточного послуговування стилістичними засобами тощо.

Український письменник, перекладач і витончений стиліст Олексій Кундзіч знайшов найвиразнішу метафору щодо цієї вимоги до редакторської праці: «дієзи в ключі». Неврахування в музичному творі цього та інших знаків альтерації (підвищення або зниження звуку на півтоно), як відомо, убиває музичний твір, призводить до какофонії. Так і в літературній творчості. «Наша сучасна літературна мова, – писав він, – рясніє словами, що звучать півтоном інакше, ніж треба. Всього тільки півтоном інакше, але цього досить, щоб мова стала суконною, щоб звелася нанівець уся краса твору, щоб твір перестав бути художнім. І це ясно: прекрасне слово – слово точне» [6, 6].

На основі метафор цей автор утворив важливі для нас терміни: «коефіцієнт точності в передачі думки»; «якість вживання лексичних одиниць».

До «контекстуального розуміння слова» закликав нас і О. Потєбня: слово дістає своє значення тільки в контексті речення; слово набуває значення тільки в контексті комунікативної ситуації.

Тож, редагуючи, дбаймо про контекстуальну точність слів.

Правило друге: забезпечуймо живомовність редагованого твору. Тут насамперед ідеться про цінність української фразеології, яку Микола Лукаш називав підмурівком, на якому височіє велична споруда нашої мови. Фразеологізми і синтаксичні конструкції нашої мови – це матриці українського способу думання, української філософії. І йдеться тут не так про епізодичне послуговування українськими прислів'ями і приказками, літературними афоризмами тощо (хоча про це слід повсякчас дбати), як про загальну, сказати б, тотальну манеру живого мовлення.

Важливою тут є традиційна, загальноновживана (розмовна, природна) манера висловлюватися. Наприклад, звичайна бабуся не скаже вам: «*часто повертав голову назад*», а – «*часто озирався*». Тут діють притаманні українській мові закони лексичної комбінаторики, семантичної сполучуваності лексем, повноти і ненадлишковості висловлювання.

Святослав Караванський звертає увагу на так звані «малі фразеологічні форми» (див. також правило п'яте. – *Прим. авт.*).

Регулювання фразеологічного складника в текстах, забезпечення «фразеологічної дисципліни» (ширше – живомовності тексту) – ось чим має опікуватися редактор.

Правило третє: борімося з суржиком. Послідовно і системно розмежовуймо в нашому мовленні українську і російську мови.

Редакторів, журналістів, філологів слід вийти з університету з виразним розумінням того, що суржик в історії нашої мови – політичне явище. Це один із ключових складників лінгвоциду – особливого вбивства мови через втручання в її внутрішні закони: через руйнування і вичищення її лексичних ресурсів, спотворення граматичних, фразеологічних, синтаксичних структур, через вщеплення в її тіло злоякісних клітин, які починають нищити всі системи мовного організму. Як пише проф. Лариса Масенко, «суржик утворюється

внаслідок заповнення зруйнованих ланок структури української мови елементами поверхово засвоєної російської...» [7, 28]. Вона підкреслює таку властивість суржику: його носії «підсвідомо відкидають зі своєї базової мови ті українські слова, які відрізняються від російських» [7, 30]. І залишається від самотньої української мови лише російська подоба. А якщо це лише подоба, то, справді, навіщо їй існувати окремо?

С. Караванський з цього приводу сказав: «Таке собі ЗМійне койне, де править бал лексика, здерта з мови “старшого брата”. На сьогодні це койне є ворогом № 1 української мови, бо воно її карикатизує» [2].

У 30-ті і подальші роки минулого століття в Україні було запущено спеціальну технологію конструювання суржику. Вона доволі докладно й документально описана, наприклад, у збірниках за редакцією В. Кубайчука [3] і Л. Масенко [7]. Як нам тепер з нею боротися, викладено в книзі «Система – проти автоматизму суржику» [5]. В останній автор радить молодим редакторам при творенні текстів і в редагуванні «бути відмобілізованими на пошук питомих українських засобів як у лексиці, так і у фразеології та синтаксисі», пропонуючи для цього цілу систему засобів.

Правило четверте: дбаймо про ясність тексту. Як казав іще Арістотель, ясність – це єдина цінність мовлення. Якщо сказати стисло, то редагування – це наука про вміння зрозуміло викласти текст. Фахівці всього світу переймаються проблемами ясності. Особливо відомою є Гамбурзька концепція зрозумілості [1]. Розроблені правила забезпечення ясності і зрозумілості, вироблені рекомендації для інформаційних агентств та ЗМІ, для журналістів і редакторів. І правила сформульовані дуже прості:

- ✓ вживайте зрозумілі слова у їх точному, «словниковому» значенні;
- ✓ уникайте двозначності, віддавайте перевагу коротким словам над довгими;
- ✓ не зловживайте іншомовними запозиченнями і «крутою» науковою термінологією, яка окупує публіцистичний простір;
- ✓ використовуйте дієслова на місці віддієслівних іменників;
- ✓ доцільно вживайте абстрактну лексику, віддаючи перевагу конкретній.

У Європі та Америці популярними також є пошуки кількісних показників. Батьком кількісних показників зрозумілості вважають Рудольфа Флеша. Радять тримати орієнтир на 12-14 слів в одному реченні (відступи від цієї норми можливі, але як компенсація – урівноважуйте «перебір» зовсім короткими перехідними, зокрема запитальними і окличними, реченнями).

Про авторів і редакторів кажуть: що мудріша людина, то більше старань вона прикладає, щоб текст її був легкий і прозорий для розуміння. Геніальні думки, зазначав Дм. Арсенич, складаються з надзвичайно простих слів.

На наш погляд, важливими засобами досягнення ясності є правильне логічне наголошення в тексті, уникнення неясних омоформ, хибного смислового зв'язку слів та помилкового смислового роз'єднання слів.

Правило п'яте: повсякчас пам'ятаймо про національний характер українського синтаксису. Не одне покоління фахівців, підготовлених за радянськими програмами вищої школи, пішли в життя (в народ) з розумінням синтаксису як єдиної системи для російської і української мов. Це був лише один із складників міфу про «єдиний народ» і «єдину мову», на якому будувалася й політика лінгвоциду. Але ж не дарма мудрий М. Т. Рильський писав: «Мова Шевченка і Лесі Українки має свій запах, колорит, і секрет того запаху й колориту полягає передовсім у синтаксисі, у своєрідному комбінуванні, розкладі, керуванні, погодженні слів» [8, 22]. Сучасні ж письменникові мовні практики навіювали сумні думки: «Синтакса – душа мови. Про це ніби зовсім забули. Мислять здебільшого в російських синтаксичних схемах...» [8, 8]; «Жахлива убогість синтаксичних конструкцій...» [8, 78].

Саме тому важливо концентрувати увагу студентів на системних відмінностях між двома мовами. А вони полягають ось у чому:

- ✓ в різному узгодженні лексичних елементів тексту;
- ✓ у відмінному керуванні дієслів, віддієслівних іменників та інших лексем (прийменниковому й безприйменниковому);
- ✓ у різких відмінностях творення різного роду фразеологізмів: а) сталих прийменникових словосполук; б) цілих асоціацій сполук з ключовими словами (*вступать, делать, заключать, находит, пользоваться, попадать, принимать, приобретать, приходит* і под.); зазвичай тут калькують, залишаючи осторонь свою багатющу фразеологічну і синтаксичну систему;
- ✓ у «дієслівності» нашої мови на відміну від російської «іменниковості»;
- ✓ в униканні пасивних конструкцій як манері українського мовлення;
- ✓ в існуванні цілої великої системи процесових понять, яка є ознакою словотвірного багатства української мови і якої немає в російській;
- ✓ і нарешті, на своїх оригінальних, справді живомовних, виразно відмінних від російських моделях синтаксично-фразеологічних поєднань елементів тексту (*ведь я тебе говорил – я ж тобі казав; гуляли до самого утра – аж до ранку; мы в свою очередь тоже побежали – ми й собі побігли; несмотря на то, что... – дарма що, всупереч чому, попри що, хоч би там що і под.; это немыслимсо себе представити – годі собі уявити... Їх, цих елементів, дуже багато; ось іще кілька: і (приходь – і то зі своєю дівчиною; і поет так не скаже), знай; а що..., то...; скоро..., то; хай там як, хай там що буде, чим як чим; а що як = ануж; хіба можна = де ж; скажімо = там; нема сумніву = так і знай). У цих самобутніх формах – живі риси національного обличчя нашої мови. Їх системно винищували якраз руками редакторів – «наближали до російської», русифікували. Тому вони поступово відійшли в розряд призабутих.*

Місія нинішнього редактора – повернути в ужиток усе втрачене за 350 років російського імперського панування в нашій мові і культурі.

Правило шосте: редагуймо живою сьогоденною мовою. За роки незалежності в українській мові сталися колосальні зрушення. Власне, ми вже маємо справу з іншою мовою, ніж та, якою користувалися 30-40 років тому. Які ці зміни?

Перша – потужна неологізація. Центр мовотворчості в роки незалежності України перемістився насамперед у журналістику. Журналісти вигадливі на слова. Вони й виявилися передовим загоном, розвідниками у процесах мовотворення: *Євромайдан, Революція гідності, Небесна сотня, диванні партії, гонгадзегейт, зомбоефір і зомбоящик, інтернетрі, кнопкодави, криміналізація держапарату, коаліціада, українофоби і україножери, тітушки...* Йдеться вже про тисячі таких новотворів. Їх вбирають у «товсті» спеціалізовані словники. І це все – продукт словотворчості насамперед журналістів. Особливу роль тут узяли на себе газети «День», «Дзеркало тижня», «Україна молода», журнал «Український тиждень» та інші.

Але справжню тривкість дістають неологізми письменників. Їхня мовотворчість – найпродуктивніше джерело збагачення мови. Показовим тут може бути приклад Ліни Костенко: «в цій нації є “антинація”», «антиукраїнська Україна», «Синій птах з перебитими крилами» (про Україну), «мертвіє тіло нації», «тепер ми – здобич інформації», «на екранах – суцільний московський розгуляй», «гопакедія» (супровід для «вождів» при покладанні квітів до пам’ятників), «дони і подонки», «диктат приматів». Це як запали до гранат; вони викликають вибухи міркувань про нинішню ситуацію в державо- і націотворенні, кличуть до громадянської дії.

Дуже продуктивні в мовотворенні Дмитро Павличко, Оксана Забужко, Марія Матіос, Василь Шкляр, публіцисти Лариса Івшина, Сергій Рахманін та інші.

Друга трансформація мови – переміщення в лексиці (і фразеології) від периферії до ядра і навпаки. Чим вони викликані? Тим що а) нові реалії потребують і нових мовних засобів; б) потрібне поновлення втрат, яких зазнала українська мова за радянських часів; в) в хід дуже інтенсивно пішли нові засоби слово- і фразеотворення.

Третя трансформація – гіпертрофія запозичень, яка часом вражає своєю безглуздістю, несусвітним надміром.

Кожна з цих тенденцій має як позитивний, так і негативний для мови ефект. Роль редактора – в підтримці позитивних тенденцій; виробленні у суспільства високих вимог до мови.

Навряд чи варто в нинішніх умовах ганятися за міражами «витонченого», «класичного» літературного стандарту. Але це не означає й зниження вимогливості до мови ЗМІ. Редактор має розмежувати корисні надбання молодіжної, «інтелігентської» мови і ті, які резонують із суржигом; бачити негативну роль жаргонізації, непомірного захоплення варваризмами; боротися з тими негативними тенденціями, які переросли в «шкідливу моду».

Тут потрібне насамперед редакторське чуття мови (в ширшому сенсі – культура мови). Як пише Святослав Караванський, «редактор редакторів –

Мовний Смак» [2, 55]. А ще прислухаймося до М. Т. Рильського: «Хорошому редакторові допоможе обов'язкове скрізь і завжди почуття міри» [8, 39].

І майже приватна порада: редактор не може не читати сучасної літератури – наукової, публіцистичної, художньої. Це його школа сучасної української мови. Треба читати. І не Леся Подерв'янського, а Ліну Костенко, Миколу Вінграновського, Валерія Шевчука, Івана Драча, Оксану Забужко, Василя Шкляра...

Правило сьоме: оволодіваймо майстерністю логічного регулювання тексту.

Для цього треба:

1) уявити сигнальну природу сполучників, які виражають логічні зв'язки між елементами тексту (іншими словами – виконують своє функціональне призначення логічних елементів). Тут дві групи сполучників – сурядні (єднальні; протиставні, зіставні; розділові, градаційні, приєднувальні) і підрядні (причинові, наслідкові, часові, умовні, допустові, обставинні місця, порівняльні, мети /з'ясувальні/, об'єктні /теж з'ясувальні/, пояснювальні /уточнювальні/, відношення заміни однієї дії іншою, відношення ступеня оцінки. Роль редактора полягає в перевірці відповідності функцій усіх груп сполучників, які трапляються в тексті: чи справді той чи той сполучник відповідає своїй функції в логіці викладу? Треба мати на увазі, що роль «логічних місточків» виконують також і прийменники, прислівники та інші зв'язкові слова, а також будь-які вставні слова, які позначають різноманітні логічні відношення (просторові, часові, причинові, обставинні тощо);

2) пам'ятати, що характер логічних відношень виражають і розділові знаки: наприклад, кома як заміник сполучників поєднання і приєднання; двокрапка як варіант сполучників перед переліком («а саме» і под.), тире – на місці причиново-наслідкових сполучників («тому» та ін). Роль редактора й тут полягає в тому, щоб виявити неточності у виборі засобів логічного зв'язку;

3) забезпечувати послідовність викладу;

4) виявляти суперечності в тексті (включно з образними);

5) виявляти і відновлювати пропущені ланки в тексті;

6) перевіряти порушення логіки часу;

7) оволодіти аналітичною технікою операції згортання суджень до найпростіших.

Окремі методики в курсі «Типологія помилок» [4] стосуються дотримання основних чотирьох законів логіки: закону тотожності, закону несуперечності, закону виключення третього і закону достатньої підстави. Розроблено типологію помилок до кожного і сформульовано прийоми редакторської техніки і майстерності.

Сім правил – цифра умовна. Перелік можна й продовжити. Але в наведеній «сімці», можна сказати, основна суть дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайшенберг З. Новинна журналістика : навч. пос. : стандарти якості журн. практики / Зігфрід Вайшенберг. – К. : Академія укр. преси. Центр вільної преси, 2004. – 287 с.

2. Караванський С. До зір кризь терня, або Хочу бути редактором / С. Караванський. – Львів : БаК, 2008. – 120 с.
3. Кубайчук В. Хроніка мовних подій в Україні. Зовнішня історія української мови / В. Кубайчук. – К. : К.І.С., 2004. – 176 с.
4. Куляс П. П. Типологія помилок : підручник – монографія / П. П. Куляс. – К. : Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 464 с.
5. Куляс П. П. Система – проти автоматизму суржику : Редакторський погляд : навч. пос. Вид. друге, розширене / П. П. Куляс. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 294 с.
6. Кундзич О. Л. Творчі проблеми перекладу. – К. : Дніпро, 1973. – 264 с.
7. Масенко Л. Т. Суржик у системі розмовних форм побутування української мови / Л. Т. Масенко // Дивослово. – 2007. – № 12. – С. 26–31.
8. Рильський М. Т. Ясна зброя / М. Т. Рильський. – К. : Рад. письм., 1971. – 288 с.
9. Таранов П. С. Карманная риторика / П. С. Таранов. – Севастополь : Библекс, 2005. – 384 с.
10. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду : док. і мат-ли / Упор. і гол. ред. Л. Масенко. – К. : ВД КМА, 2005. – 399 с.

Куляс П. П. Семь золотых правил «Типологии ошибок»

В статтє представлены найважнейшие рекомендации для редактора, которые обязательно понадобятся ему в его профессиональной деятельности во время работы над текстом. Акцентируется внимание на типичных ошибках, какие есть в современных текстах, и методиках их исправления.

Ключевые слова: редактирование, ошибка, типология ошибок, точность словоупотребления, суржик, ясность текста, логические нормы редактирования.

Kulyas P. Seven golden rules «Typology of errors»

In state presents critical recommendations for the editor, who will definitely need him in his professional activities during the work on the text. The article focuses on the typical mistakes which have in modern texts, and methods for their correction.

Key words: editing, error, types of errors, precision of word usage, surzhik, the clarity of the text, logical rules editing.

УДК 007 : 304 : 659.3

О. Т. МАРКІВ

кандидат педагогічних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПОЛІЛОГУ В МЕРЕЖЕВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розкрито деякі аспекти полілогу в мережевій комунікації: його означення, побудову, принципи творення і функції. Акцентовано увагу на дискурсивних лініях і комунікативних ролях у полілозі блогів.

Ключові слова: мережева комунікація, полілог, блог, дискурсивні лінії.

На зміну журналістиці монологічній, яка виникла з давньогрецьких ораторських промов (В. Здоровега, Й. Лось), а згодом – діалогічній, що сформувалася завдяки поширенню жанру інтерв'ю, приходять нинішня – полілогічна [2]. Референдуми, пресконференції, брифінги, тематичні програми прямого ефіру, гарячі лінії в пресі, вуличне телебачення, телевізійні ток-шоу є моделями полілогічного спілкування. З виникненням нових технологій, зокрема мережі, в полілозі бере участь необмежена кількість осіб.

Це виводить інтерактивний дискурс – віртуальну комунікацію на численних форумах та сайтах – на різні рівні, реєстри, мережеві файли, каталоги тощо. Маємо на увазі можливість Інтернету одночасно передавати інформацію в маси й синхронно отримувати на неї реакцію аудиторії. Таке явище називають медіакомунікаціями (Є. Цимбаленко). Це, власне, синтез міжособистісної, групової, масової комунікацій [3].

Отже, новочасна журналістика (передовсім завдяки інтернет-журналістиці) отримала нові характеристики, які її детермінують, зокрема: полілог, гіпертекст, гіпермедіа, інтерактивність, симультанність, блогосфера тощо. [2] Можна вважати, що всі ці якості мають спільний механізм дії на аудиторію, а полілог – це та комунікативна форма, що їх об'єднує.

За мету в цій статті ми обрали аналіз полілогу в мережевій комунікації, зокрема в блогах, оскільки блогосферу сьогодні визнано журналістикою і саме інформація блогів часто є джерелом для журналістських матеріалів. Така позиція дещо пояснює вступ до цієї статті, її актуальність і наше бажання проаналізувати саме тексти блогу.

Особливості полілогу по-різному аналізують М. Титаренко, Є. Цимбаленко, В. Каптюрова, Ю. Половинчак, О. Драгун, Л. Назарова, О. Селіванова, Е. Яковлєва та інші. Ми спробуємо розкрити практичний бік цього комунікативного явища.

Полілог розглядають як розмову між кількома особами і як форму мовлення, змістовно-сміслова структура якого характеризується ситуативною зв'язністю, спонтанністю та нелінійністю (В. Каптюрова). Полілог створюється зусиллями цілої групи комунікантів. Тому за чіткістю в своїй побудові він протиставляється монологу, який створений з рефлексій одного автора, і частково діалогу (цілеспрямованій комунікації учасників в одному часі і просторі, при якій невчасність відповідей призводить до припинення діалогічного комунікативного акту). Сьогодні дослідники (В. Каптюрова) говорять про синкретизм цих форм мовлення, особливо в мережі [1].

Вважають (Е. Яковлєва), що структурно полілог є сукупністю монологічних висловів, об'єднаних однією темою, яка послідовно розробляється в мовному груповому спілкуванні [4]. Багатосторонній характер спілкування передбачає розвиток політематики в одній дискурсивній події, аналіз якої дозволяє виділити основні і побічні лінії, що формують цілісний мовленнєвий твір. У цьому терміні закладена мультирольова і міжособистісна обумовленість відносин учасників, що дозволяє по-іншому, ніж у діалозі, розглянути прагматичний бік цього виду мовлення.

Як бачимо, полілог – це відкритий текст, що не обмежений ні в часі, ні в просторі, він може продовжуватися, актуалізовуватися в міру того, як ним зацікавлюються учасники. В полілозі як формі мережевої комунікації бере участь коло зацікавлених осіб: тільки той, у кого виник інтерес до написаного або той, хто за тематичним пошуком цілеспрямовано віднайшов матеріал, перечитує, опрацьовує, формує своє ставлення і залишає чи не залишає коментарі до нього. В цьому разі буде одноосібне спілкування з текстом. У

випадку, коли користувач «поділиться» інформацією в соціальних мережах серед «друзів», може розв'язатися сітка коментарів (лайків, вподобань), ба навіть суперечка кількох авторів дописів щодо ключових ідей у попередніх коментарях, тобто вже до вторинного комунікативного ефекту від первинного тексту. Таким чином створюється полілог, що витікає зі спільної теми й розростається в її тематичне поле, формуючи певне інформаційне ядро, що відкрите для наступних аргументів.

Є сенс також думати, що мережевий полілог як комунікативне явище може виникати через посередництво популярних сьогодні в Інтернеті маніпулятивних засобів, таких як: «флейм» – обмін повідомленнями, які містять прямі образи, і вже не мають відношення до першопричини суперечки; «тролінг» – інформаційний напад за допомогою наклепів, чуток, компромату тощо, використовується, зокрема, для відвернення уваги від гострих тем і переведення конструктивного обговорення в перепалку; «флуд» – беззмистовні порожні балачки задля розваги, або – з намірами тролінгу; «спам» – масова розсилка інформації особам, які не проявляли бажання її отримувати.

З метою виправдати себе або автора первинного тексту дописувачі вступають у суперечку з «тролерами» та «флудерами» і цим формують нові сюжетні лінії. На цьому також акцентує і М. Титаренко, зазначаючи, що мережею (не без участі блогерів) розповсюджуються віруси дезінформації, плагіату, інфовандалізму, хакерства тощо: «...більшість блогерів не пишуть щоденників для самих себе, не рефлексують наодинці зі собою, втрачають здатність внутрішнього монологу та самооцінки, підмінюючи її оцінкою (коментарями) інших, що, зрештою, може призвести до втрати індивідуальності» [2].

Враховуючи викладене, доцільно навести класифікацію комунікативних ролей у полілозі, які, на думку Е. Яковлевої, мають своє функціональне призначення. Це:

– лідер-адресант (модератор, «підтакувальник», основний інтерпретатор, розробник теми);

– рядовий адресант (медіатор, арбітр, «миротворець» в конфліктах, репрезентант думки всієї групи, що оцінює, коригує, резюмує, «самозванець» у втручаннях, що злегка підтримує розмову);

– адресат (прямий, непрямий, формальний, випадковий, іменований, що не іменується, віртуальний, одиничний, множинний тощо).

Дослідниця зазначає, що ролі співрозмовників непостійні, а полілог непередбачуваний відносно чергування реплік (тут є можливість втручання одного або відразу декількох учасників одночасно, переадресації реплік, «замаскованої» адресації, віртуальної), що впливає на характер зв'язку, особливе комбінування одиниць мовного спілкування [4].

На основі власних спостережень дозволимо собі виокремити *функції полілогу*, які будуть проілюстровані нижче безпосередньо в аналізі блогу.

1. *Комунікативна*. Тексти блогу завідомо спрямовані на контакт, зосереджені на груповій ідентичності маси.

2. **Продуктивна.** Комунікація продукує нове знання, що є одночасно інформаційним приводом для наступних матеріалів.

3. **Інтегрувальна.** Формує шляхом асиміляції ідей реципієнтську аудиторію (зокрема, читачів блогу).

4. **Детермінантна.** Характеризує учасників комунікації за певними ознаками.

5. **Контентотвірна (контентоформувальна).** Дає учасникам полілогу можливість бути повноправними творцями контенту.

6. **Новаторська.** Ламає стереотипи щодо жанру, мови, символіки комунікації.

7. **Рекламна.** Збільшує кількість відвідувачів ресурсу, на якому блог зареєстрований, чим робить його популярним.

Отже, мережева комунікація реалізовується завдяки відкритим віртуальним щоденникам – блогам, які є цілеспрямовано публічними. Це зумовлює стильові, композиційні (пости), змістові (контент), структурні (поділ за категоріями) та інші зміни. Причому блоги передбачають коментарі читачів – і це чи не найвагоміша ознака, що перетворює традиційну монологічну форму щоденника на полілогічну, а відтак – дає підстави зарахувати блоги до публіцистики нового зразка [2].

Розглянемо блог Олега Волощука, розміщений на ресурсі «Українські мотиви в блогосфері» (останній матеріал від 28.02.2016).

Стаття, яка нас зацікавила («Українська блогосфера – яка ситуація зараз на ukr-net просторі»), була розміщена 30 вересня 2013 року, однак вона не втратила актуальності і це видно з останнього коментаря від 8 березня 2016 року. Подаємо фрагмент (цитуємо за оригіналом без редагування):

«...Поки буде існувати інтернет – будуть існувати і українські блоги, а з часом їх кількість тільки збільшуватиметься. Навіть зараз я спостерігаю активний розвиток україномовних ресурсів, правда велика кількість їх з часом відсіюється...

Я спеціально познаходив “старі” блоги і перечитував давні пости і коментарі, так от – більша половина посилань, які наводяться в контексті і в коментарях, просто мертві, ресурсів більше не існує...

Основна і величезна проблема в тому, що заводять блоги (українські чи ні) без певної мети, просто так. Як правило, з цього “просто так” нічого не виходить доброго і блог існує до моменту закінчення оренди хостингу, а далі людина говорить, що блогосфера – це маячня, або ще гірше – української блогосфери не існує.

Другий момент – блоги починають заводити від навішаної на вуха локшини, на кшталт “1000\$ з блогу за 3 місяці”, таку ідею пропагує відома школа Старт-Ап, про яку ми ще поговоримо (не так про школу – як про її мету). Людина запалюється, створює блог, проходить час і... очікуваного результату немає, а якщо це український блог, де на порядок менше рекламодавців, то маємо аналогічну картину – думку, що української блогосфери не існує.

Про признання українських ресурсів на світовому рівні говорить і те, що всесвітній конкурс блогерів Best of the Blogs відтепер приймає до участі блоги, які ведуться рідною мовою! До нині участь могли приймати тільки ті українські блоги, які містили контент на російській.

Блогосфера в цілому, а українська зокрема, крокує впевнено в майбутнє, українська мова стає все більш популярною в мережі і ресурсів на рідній стає все більше. Мало, дуже мало спеціалізованих, тематичних, вузьконаправлених українських блогів, від того і враження, що нашої блогосфери не існує. Але то хибна думка.

Сьогодні в інтернеті переважають українські блоги а-ля особистий щоденник, але проходить час і з'являються патріотично налаштовані спеціалісти в різних галузях, які просувають та популяризують ресурси на рідній мові. Колись хтось казав, що українська блогосфера зараз нагадує зарубіжну 5-7 років тому, а це значить, що у нас ще є час».

Тема, або основна дискурсивна лінія, що об'єднує полілог у коментарях, – майбутнє української блогосфери. Вона послідовно розробляється в груповому спілкуванні:

✓ *«Якщо буде Україна, буде розвиватися українська культура й мова, то буде розвиватися й українська блогосфера, нікуди не подінеться. Й нинішніх блогерів нехай тішить думка, що як не будуть в ледарях, через кілька років будуть в лідерах ;-)!» (Павло, 30.09.2013);*

✓ *«Згоден, блогосфера невід'ємна частина суспільства та медіа, з розвитком українства – розвиватимуться і можливості українських блогів» (Олег Волощук, 30.09.2013);*

✓ *«Цілком і повністю підтримую автора. Український інтернет-простір, разом з українською продукцією... будуть існувати, варто тільки все для цього робити» (Артем, 15.10.2013);*

✓ *«все залежить від нас та від кількості хорошого матеріалу українською в мережі» (Олег Волощук, 11.03.2014) та інші.*

Щоправда вже з четвертого коментаря з'являються такі побічні дискурсивні лінії:

✓ перша – майбутнє за автономними блогами чи за їх сукупністю: *«Не доцінювати ресурси типу livejournal.com не варто, там дуже велика зібрана аудиторія постійних читачів, які люблять не тільки читати але й деколи цікаво писати... Це якраз і є сукупність блогів» (Fedup, 01.10.2013); «Сукупність сторінок на певному блогівому сервісі, я б так сказав... хоча Ви праві, такі сервіси сильно популярні і значущі, та все ж... це не є автономний блог» (Олег Волощук, 01.10.2013);*

✓ друга – популяризація української мови: *«Сьогодні розмовляла з сестрою на тему української мови у Києві. Запитувала її, чи самі люди спілкуються українською, яке ставлення у них до нашої мови... Ситуація показова: люди не звикли вживати українську поза домівкою, хоча і володіють нею...» (Неля, 08.03.2014).* Тематичне поле – українська блогосфера – справді дотичне до питання мови й культури. Вже наступна репліка коментаторки

повертає читача до основної теми: *«Тому дозволю собі припустити, що якщо на блозі буде справді якісний, потрібний людям контент, то вони приходимуть на блог»*. Цю думку продовжує допис Віктора Хільчука (11.03.2014): *«Аби кожен з нас не переставав робити свою справу та робив сайти на українській, – і популяризація йтиме все швидше і швидше»*;

✓ третя – питання мови з політичним акцентом: *«Після останніх подій в нашій країні, переклала блог про страхування українською... Щось не пишеться російською»* (INSURRAT, 07.03.2016); *«Ну врешті, ми ж українці. Якого біса ми повинні писати іноземною мовою?»* (Олег Волощук, 08.03.2016).

Провокативних засобів у цьому дискурсі немає, але за такий можемо сприйняти допис *Romana* (08.10.2015), зроблений о 00.47: *«Шось українська блогосфера майже мертва =(»*. Цей коментар звучить саркастично (подібно до «флуду»), хоч автор, прикріпивши смайлик =(, ніби висловлює прикрість, смуток, печаль (таке значення смайлика). Його думку заперечує автор статті: *«Я б так не сказав, дядя Роман (тут усміхнений смайлик). Просто йде природній відбір, де з 100 блогів на плаву залишиться 2-3, це нормально»* (Олег Волощук, 09.10.2015). Свій короткий пост дописувач *Roman* не аргументує, отже є схильність думати, що репліка, причому розміщена опівночі, була випадковою, задля розваги.

Комунікативні ролі цього полілогу такі: модератор – автор Олег Волощук, розробники теми – Павло і Fedun, інтерпретатор – Віктор Хільчук, «підтакувальник» – Артем, медіатор – Неля, репрезентант думки всієї групи – Ігор (*«Незважаючи на все блогосфера продовжує існувати»*, 01.10.2013), арбітрів і миротворців немає, оскільки відсутні конфліктні ситуації.

Що стосується просторово-часової дискретності тексту полілогу, бачимо таку кількість і черговість дописів: 10 – жовтень 2013 р., 4 – березень 2014 р., 2 – жовтень 2015 р., 1 – січень 2016 р., 2 – березень 2016 р. Це свідчить про незавершеність комунікативного акту, полілог відновлюється, коли ним зацікавлюються нові учасники. Отже, спостерігаємо ситуативну зв'язність та спонтанність висловлювань.

Зазначимо, що дискурсивні лінії полілогу, які стосуються статті *«Українська блогосфера – яка ситуація зараз на ukr-net просторі»*, продовжуються в наступних матеріалах авторського блогу. Зокрема, *«Чому я нічого не пишу про бізнес, на чому заробляє цей блог та трішки про нову ідею»* (02.10.2014).

Тут, попри центральну тему (українська блогосфера), з'являється нова, вже четверта, тематична лінія (заробляти на блозі і за допомогою блогу – різні речі). Що цікаво, такі акценти спровокували «флейм»:

«От хочу вас спитати, ви написали: “я буду пропагувати та навчати тому виду діяльності та заробітку, який планую зробити основним джерелом доходу для себе”, а якому виду заробітку може навчити чоловік, який займається виключно інфобізнесом? Чи не вийде як в цьому анекдоті» (Пан П, 23.10.2014);

«Не розумію Вашого сарказму... Ви самі відповіли на своє запитання – буду ділитись своїм досвідом саме зі сфери інформаційного бізнесу... Анекдот смішний, але не зовсім коректний, по крайній мірі до людини, можливості, продукти і наміри якої Ви не знаєте» (Олег Волощук, 24.10.2014).

Зосередимось також і на **функціях полілогу**: **комунікативна** – стаття відразу зорієнтована на контакт самим автором: «Буду радий почути Вашу думку на рахунок розвитку української блогосфери, пишіть коментарі та доповнення, давайте подискутуємо»; **продуктивна** – хоч новизни в коментарях немає, однак цю функцію презентує теза *Олега Волощука* щодо рейтингів блогів: «Сервіси рейтингів якраз таки і не розділяють по платформі і це правильно, але нема поки що тих можливостей, які хотілося б бачити»; **інтегрувальна** – сформувалася зацікавлена реципієнтська аудиторія (тих, хто вже створив свій блог або хоче створити за рекомендацією автора); **детермінантна** – характеризує аудиторію як патріотів і популяризаторів української мови; **контентотвірна** – всі учасники повноправні творці контенту; **новаторська** – дописи зроблені в довільній формі, коментатори використовують символічні знаки, смайлики, діалектні елементи; **рекламна** – популяризується українське, і є пряма реклама відеокурсу «Як створити блог...», а також схвальні відгуки відвідувачів сайту.

Отже, в комунікативному мережевому середовищі спостерігається асиміляція форм мовлення (монолог-діалог-полілог); надіслані повідомлення в соціальних мережах, блогах провокують мультирольову і міжособистісну обумовленість відносин учасників і розвиток політематики в одній дискурсивній події; мережевий полілог як комунікативне явище часто ініціюється посередництвом маніпулятивних засобів (флейму, тролінгу, спаму та ін.); полілог не має просторово-часового вираження, він може актуалізовуватися новими зацікавленими дописувачами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каптюрова В. Синкретизм монологу, діалогу та полілогу в інтернет-комунікації / В. Каптюрова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(2). – С. 129-137.
2. Титаренко М. Новочасна журналістика в контексті синергетики, або В пошуках унікального «надлишку» / М. Титаренко // Медіа-філософія. – № 14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/drukovani/novochasna-zhurnalistyka-v-konteksti-synerhetyky-abo-v-poshukakh-unikalnoho-nadlyshku.html>
3. Цимбаленко Є. Нові й універсалізовані ознаки медіакомунікацій / Є. Цимбаленко // Інформаційне суспільство. – 2014. – Вип. 19. – С. 5-9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2014_19_3
4. Яковлева Э. Полилог – третья форма речи? / Э. Яковлева // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. – 2007. – №1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/polilog-tretya-forma-rechi>

Маркив А. Т. К вопросу полилога в сетевой коммуникации

В статье раскрыты некоторые аспекты полилога в сетевой коммуникации: его определение, построение, принципы создания и функции. Акцентируется внимание на дискурсивных линиях и коммуникативных ролях в полилоге в блогах.

Ключевые слова: сетевая коммуникация, полилог, блог, дискурсивные линии.

Markiv O. T. To the question of polilog in network communication

In the article some aspects of polilogu are exposed in network communication: his determination, construction, principles of creation and function. Attention is accented on discursive lines and communicative roles of polilog in blogs.

Key words: network communication, polilog, blog, discursive lines.

УДК 070.4 : 81'373.612.2

Л. В. ОДИНЕЦЬКА

асистент

РОЛЬ МЕТАФОРИ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто історію дослідження метафори. Акцентовано специфіку когнітивного вивчення метафори. З'ясовано поняття «концептуальна метафора» та схарактеризовано її особливості. Визначено типи метафор, висвітлено їхні функції та проаналізовано стилістичне забарвлення метафори в мові засобів масової інформації.

Ключові слова: метафора, концептуальна метафора, когнітивна лінгвістика, засоби масової інформації.

У сучасному інформаційному просторі велику роль відіграють засоби масової інформації, які історично впливають на формування світогляду сучасної людини. Мова засобів масової інформації як різновид національної мови еволюціонує одночасно з етнічною свідомістю та перебуває під впливом суспільно-політичних процесів. Вона відображає не лише суспільне життя, а обличчя країни в цілому. Тому мова сучасних засобів масової інформації багата на метафори, які сформовані на архетипах та мають різноманітне стилістичне значення. Актуальність статті полягає в необхідності виявлення стилістичних функцій метафори в засобах масової інформації.

Метою цієї статті є з'ясування стилістичної функції метафори в засобах масової інформації.

Метафоризація – це семантичний процес, в якому форма мовної одиниці переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця [8, 334].

Проблема функціонування метафори в ЗМІ є однією з ключових у сучасній лінгвістиці. Метафора – це один із найпродуктивніших інструментів збагачення мови, водночас це засіб концептуалізації дійсності і формування суспільних поглядів.

Існує багато напрямків дослідження цього явища: інтеракційний (А. Річардс, М. Блек), прагматичний (Д. Девідсон, Н. Гудмен, Е. Ортоні), когнітивний та інші.

У когнітивній лінгвістиці метафору потрактовано як ментально-мовне явище та акцентовано її пізнавальний потенціал. Поняття «когнітивна метафора» першим ввів М. Блек, вказавши, що метафора є не мовною прикрасою, а засобом мисленнєвої діяльності людини. Ще в часи середньовіччя Дж. Віко вивчав метафору у філогенезі як первинну логіку несвідомих процесів, яка втілилась у поетичній творчості народу. Згодом схожі думки висловлював Е. Касіреп, називаючи метафору рефлексом міфологічних уявлень

про світ [6, 101]. Сучасні когнітологи (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Н. Арутюнова, А. Баранов, Ю. Караулов, А. Чудінов, О. Селіванова, Л. Кравець) вбачають у метафорі знаряддя мислення: використання її в різних видах тексту призводить до побудови нових гіпотез. Одна із основних функцій когнітивної метафори полягає в тому, щоб зробити об'єкт пізнання доступнішим, адже самі процеси людського мислення метафоричні. Метафора як ментальне явище забезпечує категоризацію та концептуалізацію дійсності. Водночас вона є засобом впливу на людську свідомість [4, 42].

Одним із фундаментальних досліджень метафори в когнітивістиці є праця американських вчених Дж. Лакоффа та М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо». Дослідники переконливо доводять, що метафора є способом людського мислення, вона пронизує все наше життя, а концепти керують нашою свідомістю та впливають на нашу повсякденну дійсність [5, 25].

Концептуальна метафора – «це стійке та зафіксоване в мовній, культурній традиції етносу, а отже, і в мисленні людей, використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, що передбачає розуміння сутності позначуваного за аналогією до позначуваного» [3, 8].

А. Ченкі виділяє такі особливості концептуальної метафори: 1) метафора є «мостом» від знайомого до незнайомого, від очевидного до неочевидного; 2) сфери, пов'язані метафорою, є асиметричні та нерівні: фізичні події не є абстрактними; 3) метафори парадоксальні, оскільки утверджують і заперечують щось водночас ($A=X$ і водночас $X \neq A$); 4) метафори можуть функціонувати на різних рівнях конкретності [7, 352].

У сучасній лінгвістиці вчені виділяють низку функцій метафор. А. П. Чудінов виокремлює такі функції: когнітивну, комунікативну, прагматичну, естетичну [10, 53]. В. К. Харченко розрізняє номінативну, інформативну, мнемонічну, евристичну, пояснювальну, стилетвірну, текстотвірну, жанроутворювальну, кодувальну, конспірувальну, емоційно-оцінну, етичну, аутосугестивну, ігрову та ритуальну.

При когнітивному підході метафора розглядається як спосіб мислення, тому когнітивна функція метафори є однією з головних. Метафори – це зображення аналогових можливостей людського мислення, вони вже закладені в інтелектуальній системі людини, виступають своєрідними схемами, за допомогою яких людина здійснює свою мисленнєву і соціальну діяльність. У мові засобів масової інформації концептуальна метафора реалізує експресивний потенціал, що сприяє пропаганді різних політичних ідей та поглядів. Таке використання та функціонування метафори відповідає особливостям мови засобів масової інформації. Адже основним завданням ЗМІ є вплив на аудиторію та формування поглядів. У мові засобів масової комунікації функціонують різні типи метафор:

✓ антропоморфна метафора, донорською зоною якої є концептосфера «людина». Різновидами антропоморфної метафори є соціоморфна (вона моделює світ за подібністю до різних сфер суспільного життя); мілітарна (метафора, яка зображає дійсність за аналогією до війни). Наявні також

метафори кримінально-правова, релігійно-міфологічна, торгово-економічна, науково-освітня, суспільно-економічного устрою, родинності;

✓ природоморфна метафора, донорською зоною якої є структура знань концептосфери «природа», а саме: тварини, рослини. У свою чергу, природоморфна метафора поділяється на зооморфну (метафора, донорською зоною якої є концепт «тварина»); фітоморфну (метафора із донорською зоною «рослина»); ландшафтну (метафора, яка моделює дійсність за аналогією до елементів певної місцевості);

✓ артефактна метафора, донорською зоною якої є концептосфера «предмети». У межах цього різновиду виділяють архітектурну метафору та метафору механізму [3, 126-163].

За приналежністю слова до певної семантичної групи є класифікація метафор А. П. Чудінова. Він поділяє метафори за основними субсферами: людина, соціум, природа та артефакти. Кожна з цих субсфер має свої різновиди метафор. В субсфері *людина* вчений виділяє фізіологічну, морбальну, сексуальну метафори та метафори родинності; в субсфері *соціум* – кримінальну, міліарну, театральну, спортивну та ігрову метафори; в субсфері *природа* – зооморфну та фітоморфну; в субсфері *артефакти* – метафори будинку і механізму [9].

Найпродуктивнішим різновидом концептуальних метафор в мові засобів масової інформації є соціоморфна, у якій світ репрезентує як модель соціальних відношень в суспільстві, як людську соціальну діяльність [2, 545].

Суспільно-політичні події країни часто змінюються, тому для їх характеристики використовують метафори. Кожен суспільно-політичний процес в країні супроводжується творенням та функціонуванням низки нових метафор. Журналісти чи публіцисти в своїх виступах, статтях зображують політиків і політику в різних образах. Тому в мові ЗМІ можна виділити такі найчастотніші концептуальні метафори (приклади взяті з журналу «Україна» за 2002-2015 роки): ПОЛІТИКА – ТЕАТР («*Надто тому, що ця політика час від часу нагадує театр Абсурду*»); ПОЛІТИКИ – АКТОРИ («*І нічого дивуватися, адже у роки “класичного” комізму роль уряду в системі органів державної влади остаточно звели до ролі старозавітного цапа-відбувайла, якого первосвященик обов’язково має приносити у жертву за гріхи*»); ПОЛІТИКА – СПОРТ («*Осінній політичний марафон в українському політикумі розпочався з утілення в життя літніх політичних заготовок учасниками забігу*»); ПОЛІТИКИ – СПОРТСМЕНИ («*Гра атлетів-політиків на грані можливого в народі все ще викликає довіру*»); ПОЛІТИКА – ГРА («*Дисциплінований і слухняний, радий без пам’яті, що опинився біля самого президента, він і помислити не міг про якісь амбіції та будь-яку власну політичну гру*»); ПОЛІТИКА – СТИХІЙНЕ ЛИХО («*Президентські вибори, які насуваються на країну з невідворотністю цунамі, – це стихійне лихо, яке треба пережити*»); ПОЛІТИКА – КАЗКА («*Кожна влада в кожній країні займається міфотворчістю та наймає казкарів, які ті міфи створюють та розповсюджують*»); ПОЛІТИКИ – ТВАРИНИ («*...коли політики займаються*

розподілом парламентських портфелів, тоді журналістам залишається лише спостерігати з ложі преси за підклимними бійками парламентських бульдогів»); ПОЛІТИКИ – ЛІКАРІ («...він узяв на себе невдячну роль реаніматора політичних трупів та вирощувача політичних трупів»).

Соціоморфна метафора в мові засобів масової інформації реалізується в різних метафоричних моделях, які показують читачеві / слухачеві політику з різних аспектів. Асоціюючи політику з театром, журналісти прагнуть створити в людській свідомості ставлення до політики, як до спектаклю, добре організованого шоу. За допомогою гральної метафори досягається образ легковажності, несерйозності політики. Спортивна метафора асоціює політику зі спортом, із боротьбою та запеклими змаганнями.

Різні метафори мають різне функціональне навантаження в засобах масової інформації. Використання журналістами різних концептуальних метафор допомагає впливати на сприйняття людиною певних явищ і подій, формувати її світогляд, структурувати людське мислення, навчати прогнозувати альтернативні вирішення тієї чи тієї суспільно-політичної проблеми [1, 39-40].

Отже, метафора виступає одним із найважливіших компонентів друкованих та електронних комунікацій. У мові засобів масової інформації концептуальну метафору використовують для досягнення різних ефектів. Її вживання може бути зумовлене бажанням зробити друковане слово емоційнішим, впливовішим. За допомогою метафори журналіст може змусити читача замислитися над актуальними питаннями сьогодення, сприяти ствердженню певних світоглядних орієнтирів громадян. Однак іноді концептуальна метафора виступає й засобом маніпулювання людською свідомістю. Робиться це для формування негативної оцінки різних суспільно-політичних явищ, стимулювання легковажного ставлення до важливих проблем. У будь-якому випадку активне використання метафор у мові засобів масової інформації супроводжується процесами подолання одних стереотипів сприймання тих чи інших реалій і заміщення їх новими, моделювання певної мовної картини світу – своєрідної надбудови над реальністю. Таким чином, концептуальна метафора є найпродуктивнішим засобом збагачення мови та інструментом впливу на людське мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Политический дискурс : методы анализа тематической структуры и метафорики / А. Н. Баранов, О. В. Михайлова, Г. А. Саратов, Е. А. Шипова. – М., 2004. – 84 с.
2. Балашова Л. В. Русская метафорическая система в развитии : XI – XXI вв. – М. : Рукописные памятники Древней Руси : Знак, 2014. – 632 с.
3. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. / Л. В. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
4. Кравець Л. В. Метафора у лінгвофілософських теоріях ХХ століття / Л. В. Кравець // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 6. – С. 42-45.
5. Лакофф Дж. Метафори, котрими ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – П. : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. Современная американская лингвистика : Фундаментальное направление / А. А. Кибрик, И. М. Кобозева, И. А. Секерина. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 480 с.
8. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
9. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.
10. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. (Глава 1-2) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с.

Одинецкая Л. Роль метафоры в средствах массовой информации

В статье рассмотрена история исследования метафоры. Акцентировано специфику когнитивного изучения метафоры. Выяснено понятие «концептуальная метафора» и охарактеризовано ее особенности. Определены типы метафор, ее функции. Проанализирована стилистическая роль метафоры в языке средств массовой информации.

Ключевые слова: метафора, концептуальная метафора, когнитивная лингвистика, средства массовой информации.

Odynetska L. The role of the metaphor in mass media

The article reviews the history of study of the metaphor. The attention is paid to the specific character of cognitive study of the metaphor. The term «conceptual metaphor» and its characteristics are determined. Types of metaphors are defined, their functions are highlighted, and their stylistic coloring in the language of the mass media is analyzed.

Keywords: metaphor, conceptual metaphor, cognitive linguistics, mass media.

УДК 655.535.54 : 82

Ю. С. ПОЛТАВЕЦЬ

кандидат філологічних наук, асистент

СПЕЦИФІКА ВИДАВНИЧИХ АНОТАЦІЙ ДО ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ВИДАНЬ

У статті проаналізовано специфіку функцій, змісту, стилю та методики створення видавничих анотацій до сучасних літературно-художніх оригінальних та перекладних видань. Схарактеризовано набір змістових елементів, які можуть бути наведені в анотації, та проілюстровано їх прикладами. Розглянуто прийоми анотування різних видів літературно-художніх видань, зокрема видань окремих творів та збірників, особливості складання анотацій до творів різних родів літератури та жанрів.

Ключові слова: анотація, видавнича анотація, структура анотації, спойлер, літературно-художнє видання.

З видавничої анотації починається знайомство потенційного читача з літературним твором і виданням, у якому цей твір опубліковано. Саме враження від анотації значною мірою зумовлює можливість та якість подальшого «спілкування» цього читача з обраною книгою.

Створення якісної анотації до літературно-художнього видання – складний процес, адже анотаторові потрібно розкрити основні змістові й жанрові характеристики твору, дотриматись відповідного стилю, образності, а

також зацікавити читача, спонукати його до придбання книги. Видавнича анотація як стисла характеристика видання щодо його змістових та інших особливостей створюється редактором [1, 2].

Питання видавничих анотацій досліджуються в галузі бібліографії і є об'єктом сучасних наукових розвідок Г. Плиси, А. Фідельської, О. Петренко (в аспекті вимог видавничих стандартів до анотацій, макетів анотованих каталожних карток та їх дотримання суб'єктами видавничої діяльності), Н. Кушнарєнко, В. Удалової, В. Лутовинової, О. Збанацької (в аспекті аналітико-синтетичного опрацювання первинних документів і створення вторинних, якими і є анотації).

Мета дослідження – з'ясувати особливості видавничих анотацій до сучасних літературно-художніх видань, їхню відмінність від анотацій на інші видання, змістові елементи та прийоми створення.

У видавничій діяльності «за цільовим призначенням розрізняють видавничу анотацію на літературно-художнє видання та на інші, крім літературно-художнього, види видань» [1, 3], що свідчить про специфіку анотацій до таких видань, їх суттєву відмінність від інших.

Літературно-художнє видання – видання твору (творів) художньої літератури. Об'єктами анотування літературно-художніх видань є: літературно-художні видання окремих творів, збірники творів (антології, альманахи, хрестоматії), зібрання творів, багатотомні та серійні видання. Хрестоматії поєднують ознаки літературно-художнього і навчального видання, що варто враховувати при створенні анотації.

Видавнича анотація подається як до оригінальних видань, так і до перекладних, а в тих, які видані в Україні не українською, обов'язково наводиться анотація державною мовою. У періодичних виданнях творів художньої літератури – літературно-художніх газетах і журналах – анотацій немає (хоча вони створюються і зазначаються в інших виданнях, наприклад, у каталогах періодичних видань для їх передплати).

Видавничим анотаціям притаманний синкретизм виконуваних функцій. Якщо в бібліотечній практиці за функціональним призначенням розрізняють довідкові та рекомендаційні анотації (основною метою перших є уточнення відомостей, що подані в бібліографічному описі, глибше розкриття змісту твору, других – зацікавити читача, популяризувати твір друку), то у видавничих анотаціях ці функції зливаються: рекламна функція невід'ємна від інформаційної, через створення інформаційної моделі літературно-художнього твору потрібно зацікавити споживача видавничої продукції.

Оскільки «видавничі й книготорговельні анотації складаються з рекламною метою, вони призначені для широкого і неоднорідного кола користувачів», потрібно «пояснювати в них маловідомі поняття і терміни, особливо, якщо анотація складається на популярні твори» [5, 240]. Так, недоцільним є використання в досліджуваних анотаціях лексем *горор* (фільм жаху) («Десятьох майстрів горору – Кінга, Страуба... зібрано під однією

обкладинкою»), *вадемекум*¹ («Роман... становить своєрідний *вадемекум пияцьких піднесень*»), їх варто було б замінити більш вживаними словами.

Анотацію наводять у складі макета анотованої каталожної картки, який розміщують у нижній частині звороту титульного аркуша чи на останній сторінці видання перед надвипускними даними, за відсутності титульного аркуша – на останній сторінці або на другій чи на третій сторінці обкладинки [2, 7]. Якщо такий макет не вміщується у виданні (видання малого обсягу, малоформатне, мініатюрне), анотацію рекомендовано подавати як окремий елемент видання та розміщувати на останній сторінці видання перед надвипускними і випускними даними, чи, за потреби, на другій чи на третій, чи на четвертій сторінці обкладинки, палітурки або на клапані суперобкладинки [2, 7; 1, 3].

Крім інформативності, ознакою анотації є стислість, тож рекомендований її обсяг – 500 друкованих знаків, але занадто коротка характеристика видання не має сенсу, вона буде безкорисною. Наприклад, така анотація до збірника вибраних творів М. Коцюбинського (анотацію подаємо повністю): «*До видання ввійшли вибрані художні твори класика української літератури*» (Коцюбинський М. М. *Вибрані твори*. – К. : Країна мрій, 2015. – 512 с.).

Анотація на літературно-художні видання містить такі відомості: про автора твору, жанр, зміст твору, інший (інші) відомий твір (твори) цього автора, склад довідкового апарату видання, читацьку адресу видання [1, 3].

Інформація **про автора** твору переважно починає анотацію. Це відомості про:

✓ належність автора до певної епохи, період його творчості: «*Роман “Баламутка” видатного французького письменника доби романтизму*». Якщо автор не сучасник, і його творчість належить до минулих років (століть), то рекомендовано зазначати дати його життя [1, 3]: «*Пропонуємо увазі читачів вибрані твори Олекси Слісаренка (1891 – 1937) – талановитого прозаїка, майстра гостросюжетної психологічної новели*»; «*Повість “Огненне коло” Івана Багряного (1906 – 1963)*»;

✓ належність автора до певної країни (особливо в перекладах): «*До книжки вибраних творів ушлявленого французького поета Анрі Мішо (1899 – 1984) ввійшли його найкращі поезії; Роман “Море моря” складається в мозаїку спогадів авторки, швейцарки словенсько-угорського походження Ільми Ракузи*», місце проживання і творчості, якщо письменник – представник однієї країни, а через певні обставини (особисті, професійні, кар’єрні, політичні) проживав в іншій: «*Роман “Жовтий князь” Василя Барки, представника української діаспори у Сполучених Штатах Америки*»; «*У книзі есеїв одного із найінтелектуальніших представників Нью-Йоркської групи – відомого поета і науковця Богдана Рубчака*»;

✓ належність автора до літературного напрямку: «*Це видання... Альфреда Дьобліна (1878 – 1957), одного з найвизначніших представників*

¹ кишенькова довідникова книжка, путівник

літератури модерну, світового класика й справжнього революціонера літературного слова»; «Амадо Нерво (1870 – 1919) – один із найвизначніших представників латиноамериканського модернізму»; «Стівен Крейн (1871 – 1900) – американський поет, прозаїк і журналіст, представник імпресіонізму в літературі»;

✓ професія автора, сфера діяльності: «До нової книги відомого українського письменника і музиканта увійшли...»; «друга книжка українського філософа та публіциста Володимира Єрмоленка...»; «До видання увійшли вибрані твори великого українського філософа, письменника й богослова Григорія Сковороди...»;

✓ визнання, відгуки про автора видатних осіб, популярність у країні чи світі: «Український читач має нагоду познайомитися з прозою Георгіє Господинова – найбільш знаного у світі сучасного болгарського письменника»,

✓ відзнаки: «Книга лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, чільного представника Київської школи поезії Василя Голобородька»;

✓ взаємозв'язки з іншими митцями; вплив вітчизняних та зарубіжних письменників на творчість автора: «Свого часу Куліш обрав для себе кумира – англійського письменника, майстра історичного роману Вальтера Скотта. У своїй творчості Куліш намагався наслідувати літературні прийоми В. Скотта»; «твір став радісною віддушиною для сотень тисяч читачів, які побачили в ньому... талановите продовження гумористичних традицій Степана Руданського та Остапа Вишні»;

✓ вплив автора на інших митців: «Розпочавши творчий шлях під деяким впливом французького символізму, Амадо Нерво невдовзі не лише знайшов власну творчу манеру, а й став дороговказом для наступних поколінь мексиканських поетів...»;

✓ порівняння, зіставлення з іншими письменниками: «Подібно до Франца Кафки чи Готфріда Бенна, Альфред Дьоблін жив між двох професій – і в його текстах бачимо поєднання психологізму та поетичності».

Часто в сучасних літературно-художніх виданнях інформацію про вітчизняних та зарубіжних авторів подають розширено поза межами анотації, окремим інформаційним блоком, який розміщують на задній боковині палітурки, четвертій сторінці обкладинки або на клапані суперобкладинки.

Відомості про **жанр літературного твору** подають у розгорнутій формі [1, 3], адже вони покликані конкретизувати відомості, подані в бібліографічному описі: «Мелодраматичний роман “Назустріч”»; «Це гумористично-лірична віршована оповідка з національним колоритом»; «“Тоді” написано у формі щоденника головного героя»; «Жанр цієї експериментальної прози балансує на межі художньої оповіді та есеїстики». З жанром пов'язана і манера оповіді: «Моменти життя головного персонажа, спогади про різних людей, країни, події, роздуми про начебто сторонні речі – ніби фрагменти мозаїки, з яких треба скласти цілісну картину»; «...веселий анархічний роман “Вечірній мед”, сповнений інтертекстуальної гри з поетичними текстами покоління

вісімдесятників і з творами Стейнбека, Джойса та Бекета»; «...сюрреалістичний “Досвід коронації” – карколомний експеримент із постмодерними текстовими стратегіями».

Інформація про **зміст твору** – один із найважливіших елементів анотації. Він розкривається через сукупність відомостей, що становлять складну ідейно-тематичну й естетичну єдність:

✓ назва твору. Анотація може корелювати з назвою твору, обігрувати її: «*Попри смаковиту назву, “Тістечка” не є збіркою рецептів витончених десертів*» (Сова І. Тістечка з ягодами. – Харків : Фоліо, 2005. – 256 с.); «*Невідомо, чи авторка цієї книжки насправді стала святою, однак чудес і мученицьких смертей (дві необхідні умови канонізації) у її текстах предостатньо*» (Малярчук Т. Як я стала святою. – Харків : Фоліо, 2006. – 190 с.); «*“Клітка для неба”, “Глобус України”, “Кенгуру завбільшки з цвіркуна”... Назви повістей, що увійшли до нової збірки Василя Слапчука, химерніші одна за одну*» (Слапчук В. Клітка для неба. – К. : Факт, 2006. – 280 с.); пояснювати: «*[Це книжка – Ю.П.] Про те, як далекі класики можуть раптом стати близькими – як друзі, як рідні*» (Єрмоленко В. Далекі близькі. – Львів : ВСЛ, 2015. – 299 с.); «*У новій книзі Андрія Содомори “Сльози речей” живе незвичайний Львів – Львів тонких настроїв та почуттів. Рефреном тут можуть слугувати слова Вергілія “Є такі сльози речей, і що смертне – торкається серця”*» (Содомора А. Сльози речей. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 172 с.); «*...роман молодого польського прозаїка Миколая Лозінського “Reisefieber” (з німецької – тривога перед мандрівкою)...*» (Лозінський М. Reisefieber. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 160 с.). Це дає змогу розкрити ідею твору й налаштує читача на його сприйняття: «*Кожна людина має душевний стрижень, який є основою її особистості. Таке собі живе дерево, що росте десь у глибині*» (Куява Ж. Дерево, що росте в мені. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 224 с.); «*Поетичний код порога, двічі названий уже в заголовку книги, визначає символічну площину цих поетичних текстів, які з глибокою образною силою відтворюють екзистенційний межовий стан ліричного героя*» (Целан П. Від порога до порога. – Чернівці : Книги ХХІ, 2014. – 132 с.). Проте далеко не в усіх творах потрібно пояснювати назву. Витлумачення назви у деяких творах – це важливий процес і результат уважного прочитання, розуміння творчого задуму автора;

✓ рік, місце, мотив написання твору: «*Збірка Пауля Целана “Від порога до порога” (1955) містить 47 віршів раннього паризького періоду й рефлектує найважливіші події життя автора поміж 1952 та 1955 роками*»;

✓ джерела для написання твору: «*Роман цікавий ще й тим, що відкриває деякі таємниці російсько-чеченської війни на документальній основі*»;

✓ місце і час подій у творі: «*Дія твору відбувається в Парижі і в провінційному містечку Ісудені часів Реставрації*»; «*Повість “Огненне коло”... книга про трагедію під Бродами під час Другої світової війни*». Видавництва, зокрема Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», інколи формулюють ці

відомості так, як в анотації до фільмів: *«Україна, 1930-ті роки; Україна. Перша світова»*. Але в анотаціях до художніх творів краще подавати цю інформацію не номінативною конструкцією: *«Це книжка про дитинство і юність між кордонами Європи 50 – 60-х років»* або ж вводити її в ширший мовний контекст: *«Але час, у якому їм судилося жити, незвичайний: Україна ХХ століття, воєнне лихоліття»*;

✓ тема твору. Подається конкретно (*«У романі розповідається справжня історія Бургундського герцога, якимсь дивом прозваного Жаном без Страху»*; *«У казковій повісті “Колгосп тварин” в алегоричній формі розповідається про часи становлення СРСР»*) чи абстрактно (*«це надзвичайна трагічна історія молодого хлопця, який переконався у марноті спроб покращити світ»*; *«“Reisefieber” – це книга про нашу мовчазну війну з самими собою і незворотнім часом»*), а для поетичних текстів зазначається мотив: *«Основними мотивами цих віршів є кохання і смерть, поезія й мова, пам'ять про мертвих і людська солідарність»*; *«До книги увійшли ліричні твори поетів-романтиків першої половини ХІХ ст., сповнені романтичних мотивів: невимовної журби, самотності, осівування кохання»*, вид лірики: *«Переважно тут інтимна лірика, хоча трапляються і тексти про війну, про світ, який зовні»*.

Тему твору можна розкрити описовим (наративно-дескриптивним) або проблемним способом. Розповідна модальність реалізується через використання прийменника *про*, частки *це*: *«Це книжка про Руссо, Казанову, Гофмана, Флобера, Дерріда, Зонтаг, Барта, Гарі – і водночас про близькість, насолоду, невидимість, втрату, повільність та чуттєвість. Це книжка про людей та їхнє життя, їхні болі й радості – і водночас про сенси, що їх ці люди витворювали зі свого досвіду. Це книжка про те, як можна перетворити слабкість на силу, а ваду – на перевагу»*; *«...тут ідеться про революцію 1917 року, про брехливі обіцянки, що “земля – селянам, а заводи – робітникам”, розповідається про розкуркулення, примусові переселення, репресії, розстріли і про мільйони замордованих у сталінських концтаборах»*.

Проблемні анотації створюють з використанням питальних речень: *«Чи вдасться Трис розкопати ці таємниці й при тому не тільки не загинути, а й не втратити себе?»*; *«Чи можливий бодай найменший прояв свободи, нехай навіть у вигляді можливості мати свої власні глибоко приховані, вільні від примусу думки, в умовах абсолютної тоталітарної влади?»* Такі анотації мають свої переваги над описовими, однак усі анотації не можуть бути проблемними. Вони властиві творам, де автор порушує гострі проблеми, де є пригодницький і детективний сюжет, зрештою, експресивність проблемних анотацій краще реалізується на контрасті до описових.

✓ ідея твору: *«У ХХ ст. ця книга стала розрадою для людства, яке потерпало від людиноненависницьких ідеологій: адже автор стверджує кінцеву перемогу гуманізму»*. Одним із прийомів розкриття ідеї твору є подання цитати з нього: *«“Добре бачить лише серце. Найголовнішого не побачити очима”*, – стверджує письменник цю істину своїм останнім закінченим

твором»; «*“Нас переможено, але це не є правда. Нас вибито... Минуть десятиліття, і ми воскреснемо в народній пам’яті...”* – говорить один із головних героїв повісті»;

✓ проблеми, порушені в творі: «Видання широко представляє есеїстику Костя Москальця, зосереджену на етичних, естетичних і метафізичних проблемах нашого часу»; «Важко пригадати якийсь інший літературний твір, який би без зайвої манірності, настільки ж чітко, правдиво і жорстоко поставив перед загалом таку ж важливу проблематику. А саме: що таке влада? Яка її природа? Куди прямує сучасне суспільство? Що таке справжня смерть, і яка саме смерть є справжньою – фізична смерть індивіда, а чи смерть його внутрішнього єства, при збереженні фізичного тіла? Що таке свобода, і як вона співвідноситься з владою?»;

✓ сюжетна лінія: «Героїня повісті, сорокарічна Амалія Коїч, несподівано дізнається про не відомі їй досі обставини своєї біографії. Ця новина, а також події, які вона потягла за собою, різко змінюють усталене, налагоджене життя жінки й доводять її майже до нервового зриву»; «В романі всі сюжетні лінії пов’язані зі старим особняком в центрі Києва».

Неприпустимою є наявність в анотації **спойлера** (від англ. *Spoil* – псувати) – інформації про книгу, що розкрита передчасно, ще до особистого ознайомлення з предметом уваги і тому може зіпсувати враження від твору [8]. Читачеві має бути цікаво сприймати твір, тому не можна розкривати в анотації важливі моменти сюжету (кульмінацію, розв’язку), як це зроблено, наприклад, у таких анотаціях: «Він жив далі і все частіше приходили думки, що жінка може врятувати чоловіка від усього на світі, навіть від самовбивства. А тепер прийшов його час виборювати у долі свою любов. І щоб захистити свою останню Юлію, він вбиває себе»; «Сивоок, для якого будівництво храму стає головною справою життя, трагічно гине і його ховають під плитами собору. Ярослав Мудрий вінчається в Софії на кесаря землі Руської. Але і він дійшов цього ціною великих душевних втрат, зрікшись заради влади єдиного в своєму житті справжнього кохання». З цим пов’язаний такий недолік анотацій, як подання усієї фабули твору, тож анотування не може зводитись до його переказу;

✓ герої твору (їхня вікова, географічна, соціально-демографічна, морально-етична характеристика): «Буденні історії мешканців Нового Белграда»; «Головний герой роману – художник Матвій – працює вдома і доглядає за дитиною. Його дружина – успішна ріелторка, яка мало цікавиться вихованням доньки»; «Він має все – дружину-телеведучу, красуню-коханку, бізнес на бюджетних грошах, впливових друзів та партнерів. Він – типовий представник так званого “бомонду” чи то “еліти”»;

✓ місце твору в доробку автора: «“Далекі близькі” – друга книжка українського філософа та публіциста Володимира Єрмоленка»; «“Великий Гетсбі” (1925) є найвідомішим романом Ф. С. Фіцджеральда»;

✓ художня цінність твору. Розкривається через відгуки критиків, видатних особистостей про твір: «Критики назвали цей містичний детектив

Марини Гримич українським “*Twin Peaks*”»; «“Чорна рада” Пантелеймона Куліша (1819 – 1897), за словами І. Франка, – “найліпша історична повість в нашій літературі”», вислови самого ж автора, якщо він авторитетний, його ставлення до свого твору: «Про це видання сам автор пише так: “Книжка “З різних літ” – це важливий момент з історії розвитку моєї поетичної натури і немовби примітка до всієї моєї творчості, яка допоможе глибше зрозуміти головний текст мого життя”»; «Сам автор вважав його найвдалішим своїм твором і цінував найбільше з усього свого доробку», через зазначення отриманих нагород: «У 2009 році Ільма Ракуза отримала за свій роман Швейцарську літературну премію»; «Роман “Фелікс” став одним із фіналістів літературного конкурсу НІН у Сербії в 2007 році та був нагороджений національною літературною премією»; «...у Великобританії [твір – Ю. П.] отримав премію за найкращу іноземну прозу, в Швеції – відзнаку імені Августа Стріндберга...», наявність перекладів: «Вірші Андрея перекладено також англійською, латиською, литовською, німецькою, польською і словацькою мовами»; «Твір перекладено 37 мовами», популярність: «Загальний тираж книги більш ніж 130 мільйонів, понад 70 перевидань», порівняння з іншими видатними творами: «Це наш український аналог “Війни і миру” чи “Тихого Дону”. Дуже український. І дуже європейський»; «У романі, який можна сприймати, зокрема, як діалог Сансаля з епохальним орвеллівським “1984” оповідається про небезпеку ісламської релігійної диктатури, яка насувається на нашу цивілізацію»;

✓ художні особливості твору, стиль, самобутність творчої манери автора: «“Живий звук” – новий детективний роман Андрія Кокотюхи у стилі “нуар”. Тут є все – шляхетний стиль, тонка дотепність, призабутий романтизм, детективна інтрига, непідробна читабельність»; «Проза Андрія Содомори переливається в поезію, а психологічні спостереження – у філософські медитації»; «Роман, написаний з властивою авторові іронією, читається легко й захопливо»;

✓ унікальність. Зазначення цікавих фактів, пов’язаних із твором, наприклад, присвяти: «Це книжка дуже особиста: вона присвячена коханій доньці – Оксані», заборони: «Після масових репресій інтелігенції 1930-х років, під які потрапив також і Валер’ян Підмогильний, роман “Місто”, як і інші твори письменника, був заборонений до 1989 року»; відомості про першість у чомусь: «Збірку складено з досі не друкованих поезій, віднайдених в архіві автора у зв’язку з виданням десятитомника його “Творів”»; «Перший український сатиричний роман ““Аристократ” із Вапнярки” (1979) одразу після виходу в світ став бестселером і розійшовся майже півмільйонним накладом»; «Це видання – перший в Україні переклад ранньої короткої прози Альфреда Дьобліна»; відомості про екранізації, постановки: «Повість... з успіхом поставлено на театральних сценах в Україні та за кордоном».

За наявності довідкового апарату зазначаються відомості про його склад. Це стосується насамперед документально-художніх та науково-художніх видань: «У “Додатку” представлено малодоступні публікації про

західноукраїнське літературне угруповання, а завершують книгу дві студії про поетичний світ “Молодої Музи” – українського літературознавця і критика 30-х рр. ХХ ст. Мирона Степняка та сучасної відомої польської дослідниці Агнешки Матусьяк»; «До видання також увійшли спогади про письменника та статті критиків 1920-х рр. і сучасних дослідників»; «Видання супроводжується примітками».

Відомості про **читацьку адресу** подаються в кінці анотації окремим рядком. Чим ширша читацька аудиторія, тим загальніше буде сформульовано такі відомості: «Розраховано на масового читача»; «Видання розраховане на широке коло читачів»; «Для зацікавлених поезію. Виокремлюють і кілька груп читачів: «“Страйк ілюзій” – книжка, що становить інтерес як для фахової театральної аудиторії, так і для широкого загалу»; «Книга стане в пригоді студентам, викладачам, широкому колу зацікавлених осіб. Може бути використана як посібник у школах і вищих навчальних закладах».

Інколи видавці нестандартно, гумористично формулюють читацьке призначення видання: «Рекомендовано Міністерством охорони здоров'я – для тих, хто не має чого боятися» (Малярчук Т. В. «Згори вниз. Книга страхів». – Харків : Фоліо, 2007. – 220 с.)

Додатково у видавничій анотації можна подавати характеристику **художньо-поліграфічного оформлення** книги:

✓ відомості про кількість і характер ілюстрацій («Це видання книги Святого Письма містить 241 ілюстрацію французького художника Гюстава Доре. Виконані ще в 1864 – 1866 рр., вони досі залишаються взірцем живого осягнення засобами графіки багатовікової біблійної історії Старого і Нового Завітів від створення світу до Одкровення Йоана»; «В книжці багато історичних гравюр, картин і сучасних фотографій, що ілюструють не тільки історичний шлях, а й сьогоднішній день українців, які зберігають свою ідентичність, живучи за кількома кордонами від України»);

✓ відомості про художника-ілюстратора («Видання ілюстроване авторськими малюнками»; «Видання багато ілюстровано роботами видатних українських художників – І. Труша, О. Кульчицької, Ю. Кратохвилі-Відимської та ін., що жили і працювали в Галичині в той самий період, що і Франко. Поряд з цим у книжці використано ілюстрації відомих сучасних майстрів живопису і книжкової графіки Є. Безніска, І. Крислача та Б. Пікулицького»);

✓ відомості про поліграфічне виконання видання (наприклад, якщо це подарункове видання).

Не всі відомості мають бути зазначені в анотації. Перераховані змістові елементи – інструментарій для анотатора, який він може використовувати залежно від специфіки літературно-художніх видань. Для кожного з них буде свій набір елементів, тих, які найбільш характеризують видання, показують його переваги.

При створенні анотацій до прозових творів важливо охарактеризувати фактичний матеріал: «Якщо автор описує реальні події, показує реальних осіб під їх власними чи вигаданими іменами – про це обов'язково має бути сказано в

анотації. Особливо важливі такі вказівки в анотаціях до художньо-історичної, художньо-мемуарної, нарисової літератури» [3, 173].

Так, в анотаціях до **історичних романів** треба зазначати, якій події присвячений твір, що це за період: *«Історичний роман про одну з найбільш трагічних сторінок повстання українського народу проти польського поневолення під назвою “Коліїщина”»; «Бурхливе XVII століття. Україна потерпає від нападів татар... Андрій з побратимами вирушає на Січ, а незабаром разом із козаками – на визвольну війну проти Речі Посполитої в лавах Богдана Хмельницького»; «У творі автор відобразив одну з трагічних сторінок минулого України, а саме сумнозвісну Чорну раду, яка відбулася 1663 року», вказати історичних осіб: «Нестримним потоком ішли борці за волю до лав мужнього очільника козаків та повстанців, сподвижника Максима Залізняка – Семена Неживого... »; «Головна сюжетна лінія – боротьба за гетьманську булаву між Я. Сомком та І. Брюховецьким після смерті Богдана Хмельницького».*

В анотаціях до видань **документальної прози (нон-фікшн)** також зазначається, які реальні події покладені в основу твору, про яких реальних осіб йдеться: *«Перша половина XIX сторіччя. Тарас Шевченко – поки що нікому не відомий маляр-підмайстер, кріпак поміщика Енгельгардта. Та невдовзі доля зведе його з людьми, які допоможуть відкрити світові його талант...»; «Коротка історія юнацького кохання славетного автора “Ловця в житті” Дж. Д. Селінджер і Уні О’Ніл – дочки драматурга Юджина О’Ніла й майбутньої леді Чаплін – під блискучим пером Бегбедера перетворюється на історію цілого життя...»*

Якщо автор сам був учасником описуваних подій, перебував у країні, про яку пише, якщо твір **автобіографічний**, це потрібно зазначати в анотації: *«Роман Єжи Пільха всуціль автобіографічний і становить своєрідний вадемекум пияцьких піднесень і падінь головного героя – непросипущого алкоголіка»; «Книга має переважно автобіографічний характер і до сьогодні залишається чи не найвідвертішою розповіддю про кошмарні будні героїнової залежності».*

В анотації до **детективу** показують загадковість події, окреслюють інтригу твору: *«Але одного разу в цьому безтурботному раю, яким вона [Рейчел – Ю. П.] представляє їхню оселю, вона побачила децю приголомшливе. Дівчина розповідає про це поліції. Та їй не вірять...»; «Чи можуть дівчата вагітніти від привида? Всі мешканці маленького острівного канадського містечка не бачать у цьому нічого дивного. Проте новоприбула українка, не позбавлена цікавості й винахідливості, береться розслідувати цю загадку», вказують, хто буде розкривати таємницю: «Жертву задушили, але вбивця чомусь вимазав тіло вугіллям. Навіщо це йому? І хто наступна жертва? Відповіді на ці питання шукає комісар Адамберг...»* Такі анотації часто створюють за допомогою питальних речень: *«Але хто здійснює ці жахливі вбивства? І як вбивці пов’язані з виявленим манускриптом? Чи містить в собі цей текст ознаку прищестя*

Сатани на Землю або несе в собі якийсь інший зміст?», якими, крім того, що зацікавлюють читача, окреслюють проблематику твору.

Якщо твір складається з кількох частин, об'єднаних спільною ідеєю, героями і / або сюжетом, тобто є **дилогією, трилогією** тощо, то варто зазначити це у виданні кожної з його частин: *«Перша книга дилогії “Сезон Кіноварі” складається з 13 розділів та містить близько 30 кольорових і чорно-білих ілюстрацій Олександра Продана»; «Повість “Тістечка з ягодами”, котра замикає трилогію, українською мовою друкується вперше».*

У видавничій анотації на **збірник літературно-художніх творів** подають:

- ✓ відомості про автора (авторів);
- ✓ відомості про задум щодо його створення: *«Одного разу десять відомих авторів... вирішили поділитися своїм рецептом радості»,*
- ✓ відомості про мету укладання збірника: *«У ній [добірці – Ю. П.] представлено репрезентативний літературний зріз, який дозволяє скласти уявлення про основні тенденції в розвитку хорватської оповідної прози (зокрема, її малих жанрів) кінця ХХ – початку ХХІ століття»;*
- ✓ відомості про принцип укладання (тематичний, жанровий, хронологічний): *«“Хорватська мозаїка” – перша в Україні добірка прозових творів (оповідань та уривків з романів і повістей) сучасних хорватських письменників; Збірка включає вірші різних періодів Хорватії: від національного становлення епохи середньовіччя до кінця ХХ століття»;*
- ✓ відомості про читацьку адресу: *«Для широкого кола читачів».*

Також можна подавати відомості про упорядника збірника, якщо він відомий своєю фаховою діяльністю, про інших відомих осіб, що брали участь у створенні видання (перекладача, художника-ілюстратора) [1, 4]: *«Антологія болгарської поезії в перекладах Дмитра Павличка...»*

Якщо анотацію складають на **збірник творів одного автора**, зазначають відомості про нього і про два-три найбільш відомі твори [1, 4; 7, 36]. Якщо у збірку прозових творів вміщено усі тексти одного жанру, скажімо, оповідання, то немає сенсу перераховувати всі твори, що увійшли до видання, адже цю інформацію споживач може побачити зі змісту. У такому випадку доцільніше зазначити кількість оповідань і коротко схарактеризувати один із творів, наприклад, той, що дав назву збірці.

Якщо в збірці різножанрові твори, це зазначається: *«Саме про стосунки з часом та віком йдеться в цій збірці, котра містить легкі та іронічні оповідання та комедійну драму “24:33:42”»; «До видання увійшли найзначніші художні твори класика української літератури. В славнозвісній бурлескно-трагедійній поемі “Енеїда” дано... У п'єсах “Наталка Полтавка” і “Москаль-чарівник” об'єктивно й глибоко розкрито народні характери...»*

Якщо, наприклад, збірка містить великий чи середній епічний твір (твори) і малі прозові жанри, то доцільно роман (повість) схарактеризувати, а інші твори зазначити чи подати інформацію про них: *«До книжки увійшли також оповідання Георгі Господинова, написані у різні роки».*

В анотації на **збірник творів різних авторів** зазначаються відомості про авторів (не менше ніж про трьох) та про найбільш відомі їхні твори (про один твір кожного з них) [1, 4; 7, 36]. В анотації до антології потрібно зазначити, чим об'єднані твори: *«В антології представлені вірші російських поетів ХХ століття, чії біографії та творчі долі пов'язані з Україною»*, географічне чи часове охоплення творів: *«Друге видання антології сучасної польської поезії значно розширило коло представлених у ній авторів. Тут уміщено твори понад 100 поетів з усіх регіонів Польщі»*.

Для **збірок прози** можна виокремити такі методи подання інформації про зміст творів: 1) узагальнення: *«Усі дванадцять текстів є по суті цілісною картиною, зображенням внутрішнього руху пересічного бюргера до власного “душевного потойбіччя”. Альфред Дьоблін змальовує внутрішню катастрофу своїх персонажів, яка руйнує старанно вибудоване людське буття»*; *«“Сибірські новели” – це низка неповторних людських долі і характерів, яким з того чи іншого боку довелося пройти через криваву машину ГУЛАГу. Ці характери і долі – більш ніж реалістичні, тому що вони – свідчення письменника, який дивом вижив у страшному пеклі...»*; 2) групування: *«До книги увійшли маловідомі оповідання та казки Р. Кіплінга для дітей... Деякі з них беруть початок у світі “Таких собі казок”, інші – знайомлять нас зі старою Англією, де півжиття прожив автор з родиною»*; 3) перелік тем (створення ряду однорідних чи різнорідних елементів): *«Життєві перипетії, сюжети, розтягнені на роки, нерозділені, напіврозділені та перерозділені любові – усе це у “Прогулянці хмарами”»*; *«“Таємниця Єви” – збірка авантюрних та детективних оповідань, події в яких відбуваються переважно на початку ХХ століття. Тут і блискуче розслідування львівського комісара Вістовича, і легенда замку графа Шенборна, і, звичайно ж, нова спроба розгадати таємницю жіночого світу»*.

В одній анотації ці способи можуть поєднуватися, наприклад: узагальнення і конкретизація через перелік: *«У книжці зібрані короткі оповідання й ліричні замальовки різних авторів, об'єднані теплим настроєм, затишком і позитивом. Автори розповідають про найрізноманітніші дива у житті їхніх персонажів, як от диво пізнання Бога чи диво дружби бізнес-леді з бідним хлопчиком, що збирає пляшки біля смітників; про диво кохання з першого погляду чи трепетної подружньої любові аж до старості; про зцілення серця домашнім затишком, ковтком пахучої кави або прогулянкою улюбленим містом; про найрідніших на світі людей і про те, як бути щасливими»*; узагальнення, групування і перелік: *«Щемливі оповідання від найкращих українських авторів! Ця книга – про Львів. Про місто, яке хтось знає і любить, а хтось тільки відкриває для себе. Про вузькі вулички і затишні кав'ярні, про середньовічну бруківку і старовинні споруди... Про любов. Про життя. Про людей, які зустрічаються, розходяться, сподіваються, вірять, кохають, втрачають – і знову знаходять своє кохання... »*

У поетичних антологіях, **збірках поезій** інформаційна ємність так само забезпечується переліком порушуваних у творах тем, що постає як ряд

однорідних членів речення: *«До антології увійшли твори українських поетів ХІХ – ХХ століть, в яких розгорнуто широкий спектр мариністики – суворі романтика трудів і подвигів давніх і сучасних мореплавців, незглибима краса водних просторів, яка з давніх-давен вабить і бентежить людину, заряджає її енергією дії та пошуку, бажанням випробувати себе у шляхетному змаганні зі стихією».*

В анотації на збірник поезії та поетичну збірку подають художню та кількісну характеристику віршів: *«В збірнику зібрано близько 400 віршів, найкращі надбання національної поезії за три століття»*, час їх написання та наявність публікацій: *«До цієї книжки Ліни Костенко увійшли нові, а також раніше не друковані поезії різних років»*. Можна зазначити кілька найвідоміших віршів, назви збірок, вірші з яких уміщено в збірнику, схарактеризувати поетичні цикли чи ліричного героя: *«Лірична героїня Ганни Чубач не тільки знаходить у собі сили і мужність сказати: “найвища мудрість – просто жити”, а й вірить “в пісню, як в молитву”»*.

При складанні анотацій на поетичні збірки широко застосовуваний прийом анотування – характеристика загальної спрямованості твору і наведення однієї-двох цитат, що дасть можливість скласти уявлення про нього, про його стиль і підсилить конкретність і переконливість анотації. Доречні й історико-літературні та короткі критичні характеристики [3, 174].

В анотації тому (книги) **багатотомного (серійного) видання** характеризують цей том (книгу), а якщо він перший, то подають також коротку характеристику багатотомного (серійного) видання загалом [1, 2]. В анотації на **видання із серії** показують його місце у ній (відкриває серію, продовжує, завершує), зазначають, яке видання по рахунку і чому саме присвячене: *«“Архетипи” є третьою книгою в серії, що має охопити багатогранну творчість талановитого Українського, з великої букви, поета-гумориста Павла Прокоповича Глазового. До збірки увійшли гумористичні, сатиричні, а часом дуже сумні й серйозні твори, що охоплюють сучасне політичне, суспільне та культурне життя України»; «Збірка нових оповідань талановитого українського письменника Тимофія Гаврилівця увійшла до серії “Колекція ПРОЧитання”»*.

Видавничі анотації **перевидання** містять відомості про зміни у виданні порівняно з попереднім (попередніми): *«Спеціально для цього видання Іван Лучук зробив нову редакцію перекладу роману, здійсненого Степаном Масляком. Мета нової редакції перекладу – усунення всіх недоліків, нав'язаних перекладачу в радянські часи, а також – відтворення купюр та автентики, заретушованих у всіх подальших українських виданнях»* (Гашек Я. Пригоди бравого вояки Швейка (у 2-х томах). – Львів : Кальварія, 2010); *«Нинішнє перевидання останнього значного за обсягом і вершинного в ідейно-художньому плані твору Ольги Кобилянської “Апостол черні” здійснено за раритетними публікаціями: в пражському місячнику “Нова Україна” (1926 – 1928) та книзі, виданій у бібліотеці часопису “Діло” у Львові 1936 року»* (Кобилянська О. Апостол черні. – Чернівці : Букрек, 2012. – 432 с.).

Отже, видавничі анотації до літературно-художніх видань мають свою специфіку у функціях, змісті і стилі, прийомах створення.

Кожен художній твір – ідейно-естетична єдність, що, на відміну від інших творів друку, не може бути розкладена на складові частини, до них не може застосовуватись такий логічний аналіз, якому піддають будь-яку наукову роботу, підручник чи науково-популярну працю [3, 169].

На відміну від анотацій до наукових видань, мета яких якомога повніше розкрити зміст первинного документа (тому рекомендовано подавати реферати до них), в анотаціях до літературно-художніх видань зміст розкривається лише такою мірою, щоб зацікавити читача. Тобто потрібно знайти той інформаційний баланс, за якого читачеві повідомлено дещо про твір (в анотації мають бути розкриті конкретні відомості про видання, адже, подаючи абстрактні фрази, не можна викликати інтересу), показано, про що він зможе дізнатися, і водночас залишено твір непізнаним.

Тож прийоми анотування художньої літератури відрізняються від тих, що застосовуються при анотуванні інших творів. Не можна застосовувати, наприклад, анотування художнього твору по розділах, тому при анотуванні літературно-художніх видань використовується суцільне анотування. Розкривати його зміст потрібно в єдності змісту і форми, в єдності усіх складових елементів (композиції, образної системи, ідейно-тематичного спрямування, художніх засобів). При анотуванні таких творів друку доречно використовувати цитати, але неправильно усю анотацію будувати на них.

Якщо автор не дуже відомий або віддалений від читача в часі чи географічно, то потрібно більше уваги приділяти відомостям про нього, пояснити читачеві художні погляди митця, належність його творчості до певних літературних стилів чи напрямів.

Інколи для створення анотації до літературно-художнього видання, крім вивчення самого тексту художнього твору, може стати необхідним звернення до додаткових джерел, наприклад, рецензій, літературно-критичних праць.

Специфіка видавничих анотацій до досліджуваних видань виявляється і в їхньому стильовому оформленні. Тут необхідна образність мовлення, що досягається використанням стилістичного потенціалу антонімів, експресивно-оцінної лексики, метафор та синтаксичних засобів увиразнення (речення різної модальності, парцеляції, повтори).

В анотаціях до літературно-художніх видань широко вживаються описові компоненти: *“Це – збірка реальних історій з життя, звичайних і незвичайних, смішних і жахливих, романтичних і навіть трохи фантастичних»*; *«Спокійний і по-нордичному прохолодний, дебютний роман...»*; *«... цей іскрометний, веселий, дотепний гостро-соціальний твір; Роман змальовує запаморочливу кар’єру вчорашнього колоніального солдата Жоржа Дюруа»*.

Анотування творів друку – творча робота, особливо якщо йдеться про створення анотацій до літературно-художніх видань. Анотаторові потрібно знати вимоги видавничих стандартів до складання анотацій, прийоми створення

вторинних документів, закони художньої творчості та розумітися на літературному процесі.

Стиль анотації має відповідати літературному твору, характеризуватись інформаційною насиченістю і водночас образністю, експресивністю, що забезпечить прагматичні функції анотації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 7342:2013 Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях. – Чинний від 2014-01-01. – К. : Мінекономрозвитку України, 2013. – IV, 7 с.
2. ДСТУ 4861:2007 Видання. Вихідні відомості. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 45 с.
3. Библиография художественной литературы и литературоведения : учеб. / под ред. Б. Я. Бухштаба. – М. : Книга, 1971. – 400 с.
4. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації. Бібліографічний опис документів. Анутовання документів : навч. посіб. / О. М. Збанацька ; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистец. – К. : НАКККіМ, 2014. – 268 с.
5. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : підруч. / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
6. Лутовинова В. І. Анутовання як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / В. І. Лутовинова. – Х., 2003. – 44 с.
7. Складання та оформлення макета анотованої каталожної картки у виданнях : метод. рекомендації / уклад. Г. М. Плиса, О. В. Петренко ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». – К. : Кн. палата України, 2011. – 44 с.
8. Спойлер твору [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спойлер_твору (дата звернення: 10.03.2016). – Назва з екрана.

Полтавец Ю. С. Специфика издательских аннотаций к литературно-художественным изданиям

В статье проанализирована специфика функций, содержания, стиля и методики создания издательских аннотаций к современным литературно-художественным оригинальным и переводным изданиям. Дана характеристика ряда содержательных элементов, которые могут быть приведены в аннотации к изданию; они проиллюстрированы примерами.

Рассмотрены приемы аннотирования различных видов литературно-художественных изданий, в том числе изданий отдельных произведений и сборников, особенности составления аннотаций к произведениям разных родов литературы и жанров.

Ключевые слова: аннотация, издательская аннотация, структура аннотации, спойлер, литературно-художественное издание.

Poltavets Y. The specifics of the publishing annotations of the fiction editions

This paper gives the idea of functions, content, style of the annotations of the modern Ukrainian fiction editions. The information elements, which contained in the content of the annotation (information about author, topic of publication, genre, heroes of writing ect.) were devoted and illustrated.

The article appears the methods of creation of different types of annotations of the fiction editions, for example the creation the publishing annotations for the separate literary works, for the anthology of the prose and of the poetry writings.

Key words: annotation, fiction edition, fiction books, content of annotation, spoiler, fiction.

ОБНОВЛЕНИЙ ДСТУ 3017 «ВИДАННЯ. ОСНОВНІ ВИДИ. ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ»: ДОСЯГНЕННЯ І ВІДКРИТІ ПИТАННЯ

У статті проаналізовані досягнення на шляху оновлення ДСТУ 3017, яке відбулося в 2015 році. Висловлені зауваження щодо низки неточностей і суперечностей у поданій класифікації. Стаття є проблемною, її мета – привертання уваги науковців до спірних питань типології видань і означення потреби в широкій фаховій дискусії.

Ключові слова: типологія видань, види видань, критерії, принципи і методи класифікації видань.

З 1996 до 2016 року в Україні діяв ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» – один із провідних стандартів видавничої галузі, застосовний для всіх видів видавничої продукції та в усіх видах видавничої діяльності.

З огляду на велику кількість недоліків, які відзначалися фахівцями в цьому стандарті, та з урахуванням нових реалій ринку видавничої продукції, у 2015 році Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова» (розробники Н. Петрова, Г. Плиса) створено ДСТУ 3017:2015 (набув чинності 01 липня 2016 року) [1].

У напрямку вивчення типології видань за роки незалежності в Україні зроблено чимало. Варто відзначити праці Н. Зелінської, Г. Листвак, Е. Огар, З. Партика, М. Тимошика, Г. Швецової-Водки, Н. Черниш (дослідження типології книжкових видань) [3], А. Бессараб, І. Белінської, Ю. Бужинської, С. Водолазької, Л. Городенко, Т. Давидченко, Г. Дзюбенко, Ю. Діденко, В. Кобишевої, М. Костенко, І. Круть, М. Недопитанського, О. Поди, С. Фіялки, В. Шевченко (наукові розвідки в напрямку типології періодичних видань) [4].

Не менш важливий досвід провідних учених за кордоном, зокрема таких як О. Акопов, С. Антонова, С. Болховітінова, О. Гречихін, А. Мільчин, М. Сікорський [5].

Є низка стандартів (ДСТУ, ГСТУ, СОУ), які містять вимоги щодо створення і поліграфічного виконання видань окремих видів [6].

Значна кількість напрацювань і рекомендацій враховані в оновленому стандарті. Зроблено величезний крок вперед на шляху створення сучасної і несуперечливої класифікації видань. Однак залишилися деякі неточності та відкриті проблеми, до яких хотілось би привертати увагу науковців.

Мета цієї статті – послідовний аналіз не вирішених оновленим ДСТУ 3017 питань типології видань, відзначення позитивних нововведень, які в ньому відображені.

Отже, пропонуємо аналіз типологічних рядів видань, згрупованих за певними критеріями (класифікаційними ознаками) розподілу.

Критерій поділу «Види видань за знаковою природою інформації». Раніше цей фасет був означений як «Види видань за інформаційними знаками».

Порівняймо стандарти чинний і той, що вже втратив чинність, а також міжнародний – ГОСТ 7.60-2003.

ДСТУ 3017-95 ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИМИ ЗНАКАМИ 6.1. текстове видання 6.2. нотне видання 6.3. картографічне видання 6.4. образотворче видання	
СИБИД. ГОСТ 7.60-2003	ДСТУ 3017 : 2015
ВИДЫ ИЗДАНИЙ ПО ЗНАКОВОЙ ПРИРОДЕ ИНФОРМАЦИИ 2.3.1 текстове издание 2.3.2 картографическое издание 2.3.2.1 карта 2.3.2.2 карта-схема 2.3.3 нотное издание 2.3.4 издание со шрифтом Брайля 2.3.5 изоиздание 2.3.5.1 альбом 2.3.5.1.1-3 техн. альбом, фотоальбом, худ. альбом 2.3.5.2 атлас 2.3.5.2.1-7 атлас астр., ботан., геогр., зоол., лингв., мед. 2.3.5.3 изобр. открытка 2.3.5.4 изобр. плакат 2.3.5.5 гравюра 2.3.5.5.1-5 ксилография, линогравюра, литография, офорт, эстамп 2.3.5.6 лубочное издание 2.3.5.7 наглядное пособие 2.3.5.8 худ. репродукция 2.3.5.8.1 олеография 2.3.5.9 экслибрис	ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ЗНАКОВОЮ ПРИРОДОЮ ІНФОРМАЦІЇ 4.1.1 текстове видання 4.1.2 нотне видання 4.1.3 картографічне видання 4.1.3.1 атлас (м. б. анат., астр., ботан., геогр., зоол., лінгв., мед. тощо; за матер. констр. – книжковим чи комплектним) 4.1.3.2 карта (топографічна, тематична, спеціальна тощо) 4.1.4 образотворче видання 4.1.4.1 альбом (технічний, художній альбоми та фотоальбом; за матер. констр. – книжковий чи комплектний) 4.1.4.2 образотворча картка 4.1.4.3 образотворчий плакат 4.1.4.4 художня репродукція 4.1.4.5 естамп (гравюра, офорт і літографія) 4.1.4.6 наочний посібник (за цільовим призн. м. б. навч., виробн.-практ., довід.; за матер. констр. – аркушевим, книжковим, комплектним) 4.1.5 видання брайлівським шрифтом

Безперечним досягненням сучасного стандарту є те, що, крім текстового, нотного, картографічного і образотворчого, у переліку з'явилися видання брайлівським шрифтом. Тепер про відкриті питання, варті обговорення.

Як бачимо, від попереднього стандарту залишився *термін «образотворче видання»*.

На наш погляд, він може розглядатися як суперечливий, оскільки має чітку конотацію, пов'язану суто з образотворчим мистецтвом. Попри те, що основні значення слів «образ» та «образотворчий» доволі нейтральні («зовнішній вигляд кого-, чого-небудь» [7] та «який формує, створює образи» [7]) й не прив'язані виключно до художніх образів, будь-який реципієнт

підсвідомо сприймає образотворче видання як суто мистецьке². Хоча насправді це зовсім не так: таке видання може містити будь-які зображення, не тільки творів образотворчого мистецтва, в тому числі, наприклад, технічні креслення: «видання, більшу частину обсягу якого займає зображення, що є відтворенням живописних, графічних, скульптурних, архітектурних творів, фотографій, креслеників, діаграм, схем тощо» [1].

Стандарт слушно не рекомендує вживати такі синоніми терміна «образотворче видання» як «образотворча продукція», «графічне видання», «друкована графіка», частково «скопійовані» з іншомовних відповідників. Так само справедливо в ньому не кальковано російський термін «изоиздание». Сумнівною, на наш погляд, є й правомірність вживання не зазначеного, але популярного нині терміна «візуальне видання», оскільки він пов'язаний не з об'єктом відображення, а з характером сприймання: «візуальний» – «який здійснюється безпосередньо очима» [7]. «Безпосередньо очима» ми сприймаємо не лише зображення, а й текст, і ноти.

Які ж терміни замість «образотворчого» можна вважати прийнятними для унормування? Перш за все, назвемо такі варіанти: «зображальне видання», «видання із зображеннями» («зображення» – «картина, малюнок, відбиток, фотографія і т. ін.» [7]; «зображальний» – «стосовний до зображення» [7]). Хоч лексична сполучуваність слова «зображальний» передбачає можливість його поєднання зі словом «мистецтво» («зображальне мистецтво» – «мистецтво створення художніх образів на площині і в просторі» [7]), однак його семантика все-таки ширша, порівняно з семантикою слова «образотворчий», і в свідомості людей не настільки тісно асоціюється лише з процесами створення мистецьких образів. Такий термін логічно й послідовно вбудовується в ланцюжок: основу текстового видання становить текст, нотного – ноти, зображального – зображення (а не образ).

Ще одним варіантом (або синонімом) можна вважати термін «ілюстративне видання». Тлумачення слів «ілюстрація» («зображення в книжці або журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту; малюнок» [7]) та «ілюстративний» («який є ілюстрацією чого-небудь, признач. для ілюстрування чогось; наочний, зображальний» [7]) цілком дозволяють використовувати їх для позначення видання, яке містить переважно зображення.

² Ускладнює ситуацію ще й той факт, що в фасеті «Види видань за цільовим призначенням» і в стандарті загалом не було й немає мистецьких видань, тобто видань, які забезпечують потреби мистецької сфери діяльності людини. У результаті термін «образотворче видання» часто вживається у не властивому йому значенні, характеризуючи не знакову природу інформації, а цільове призначення. Наприклад, на кінцевому титулі контурних карт із географії для 7 класу буде зазначено, що це «навчальне видання», знакова природа інформації (картографічне видання) подається в бібліографічному описі. Натомість альбом із репродукціями картин художника свого цільового призначення не має, тому терміном «образотворче видання» «покривають» і його знакову природу, і соціальну функцію. І робиться це саме тому, що термін «образотворче видання» підсвідомо асоціюється саме з мистецтвом, а не тільки з зображенням будь-яких предметів і явищ.

Наступне. Зображальні видання можуть чітко диференціюватися на певні підвиди – залежно від характеру зображень, які ці видання містять. Наприклад, це можуть бути зображення, які націлені на художнє узагальнення дійсності й стосуються образотворчого мистецтва, або зображення, що мають не естетичне, а суто інформаційне навантаження і спрямовані на те, щоб показати зовнішній вигляд чи будову предмета, продемонструвати процеси.

Для видань, які містять зображення першого типу, термін довго шукати не треба. Це ті самі образотворчі видання (тобто термін залишається, тільки сфера його застосовності вужча). Для видань, що містять зображення другого типу, можна запропонувати два варіанти – інфографічне видання або наочне видання.

Термін «інфорграфічне» видання – новотвір, який пов'язаний із не визначеним допоки остаточно терміном «інфографіка». Останній тлумачиться або вузько, як графічні засоби візуалізації аналітичної та статистичної інформації (схеми, таблиці, графіки, діаграми), або ж широко – як будь-які зображення (у поєднанні з текстовими коментарями чи без них), які демонструють, пояснюють, рекламують, коментують певні предмети, явища чи процеси. До речі, останнім часом таке видання як «інфографічний довідник» (саме так презентуються ці видання) набувають популярності (наприклад, «Агробізнес України», щорічний інфографічний довідник, <http://www.bakertilly.ua>, та ін.). Слабкою стороною цього терміна може вважатися його асоціювання суто з графікою, що втілюється лише в штрихових, а не в тонових чи напівтонових ілюстраціях. Однак, якщо семантика цього терміна буде й далі розширюватися, він може бути цілком придатний для вживання щодо описуваного виду видань.

Термін «наочне видання» (те, яке містить переважно наочність) більш традиційний, уже з огляду на те, що наочні посібники мають тривалу історію і їхня ідентифікація не викликає сумнівів. Він прив'язаний до поняття «наочність» («те, що використовується для показу, демонстрації»), крім того, асоціюється не з естетичними, а з суто практичними чи навчальними функціями візуалізації інформації («заснований на показі предметів, моделей під час вивчення їх» [7]), тобто може бути протиставлений терміну «образотворче видання» (у новому, звуженому його тлумаченні).

Таким чином, текстовим, нотним і виконаним шрифтом Брайля виданням ми можемо протиставляти не образотворчі, а зображальні видання (видання із зображеннями, ілюстративні видання), які, в свою чергу, поділяються на образотворчі та наочні (інфографічні).

Картографічні видання нелогічно протиставляти зображальним, адже карта – це зображення тих чи інших поверхонь. Вони можуть визначатися як підвид зображальних видань.

Отже, загальний вигляд класифікації видань за знаковою природою інформації може бути таким:

4.1 ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ЗНАКОВОЮ ПРИРОДОЮ ІНФОРМАЦІЇ

4.1.1 текстове видання

4.1.2 нотне видання

4.1.3 зображальне видання (видання із зображеннями, ілюстративне видання)

4.1.3.1 образотворче видання

4.1.3.2 наочне видання (інфографічне видання)

4.1.3.3 картографічне видання

4.1.5 видання брайлівським шрифтом

Наступні кілька зауваг стосуються зазначених у стандарті підвидів. Перш за все, *місце видань, які ще умовно можна назвати «видавничими жанрами», в ієрархічній класифікації всередині фасетів визначене неточно.*

Статус «видавничих жанрів», означений ще в працях радянських книгознавців, зокрема в працях А. Реформатського³, досі не з'ясований у науці. Йдеться про видання, назви яких сформувалися давно і були закріплені за певними дуже конкретними типологічними моделями із унікальними типологічними ознаками. Наприклад, атлас, підручник, буквар, монографія, антологія, альманах, бюлетень тощо. Проблема полягає в тому, що деякі з таких історично сформованих «видавничих жанрів» апріорі пов'язані одразу з кількома видами видань, які утвердилися вже в сучасних класифікаціях. Наприклад, путівник може бути як рекламним, так і довідковим.

У цьому ракурсі розгляньмо такі видання, як атлас, карта і альбом. У новому стандарті *атлас* (пункт 4.1.3.1) зазначений лише серед картографічних видань і не повторюється в образотворчих, хоча у визначенні чітко сформульовано, що це «картографічне чи образотворче видання, що містить об'єднані загальною темою карти (мапи) або зображення» [1]. У ГОСТ 7.60-2003, навпаки, атлас віднесений до «изоизданий» і не повторюється в межах картографічних.

Цілком логічним видався б розподіл, при якому конкретні підвиди видань відносились би кожен до свого виду. Наприклад, у межах картографічних видань описувалися б «картографічні атласи» (географічні, астрономічні, історичні, лінгвістичні), а в межах образотворчих [у нашій термінології – наочних / інфографічних] – «образотворчі [наочні / інфографічні] атласи» (анатомічні, медичні). Проте за такого підходу залишається без дефініції основний термін (атлас) і, крім того, цей розподіл не є точним (наприклад, ботанічні та зоологічні атласи можуть бути як картографічними, так і образотворчими [наочними / інфографічними] одночасно).

Те саме стосується такого видання як карта. На перший погляд, віднесення його до картографічних видань єдиноможливе. Однак випускаються, наприклад, і мистецькі карти, де зображення поверхонь землі чи зоряного неба є основою для створення художнього образу.

³ Типология изданий [Текст] / под ред. А. Мильчина. – М. : Книжная палата, 1990. – 231 с. – С. 5, 21

Альбом також неможливо віднести тільки до образотворчих [у нашій термінології теж «образотворчих», тільки в більш вузькому сенсі] видань, оскільки технічні альбоми (наприклад, альбоми з кресленнями) доцільно відносити до наочних (інфографічних видань).

Саме тому, на наш погляд, найкраще «видавничі жанри» описувати в окремому розділі стандарту, а в межах конкретних фасетів при описі видань певного виду подавати в примітках інформацію про можливість реалізації їх у певних жанрових модифікаціях.

Наприклад, у примітці до зображальних видань необхідно вказати, що стосовними до них є такі «видавничі жанри» як атлас, карта і альбом.

Друга проблема, яку варто розглянути, пов'язана з *наведенням у стандарті таких видань, які є частиною типологічних рядів, описаних у інших фасетах, а отже, зайвими* у фасеті «Види видань за знаковою природою інформації». Це, наприклад, «наочний посібник», «образотворча картка», «образотворчий плакат».

Розгляньмо визначення наочного посібника і його роль у переліку образотворчих [термін, який вжито в стандарті].

Наочний посібник

Образотворче видання, змістом якого є переважно зображення, призначене для застосовування у навчальному процесі, практичній і виробничій діяльності.

Примітка 1. За цільовим призначенням наочний посібник може бути навчальним, виробничо-практичним, довідковим виданням.

Примітка 2. За матеріальною конструкцією наочний посібник може бути аркушевим, книжковим, комплектним виданням

Чому названий наочний посібник і не названі наочний довідник, наочний poradnik тощо? Що є причиною такої вибіркості й неповноти переліку?

Щоправда, перша примітка свідчить, що наочний посібник може бути навчальним, виробничо-практичним, довідковим виданням.

Однак це породжує наступне запитання: чому суто навчальному виданню, посібнику⁴, присвоюється така широка функціональність (надання довідки, обслуговування виробничо-практичних потреб). Краще було б окремо описати наочний посібник (для навчальних видань), наочний довідник і путівник (для довідкових), наочний poradnik (для виробничо-практичних).

⁴У стандарті в пункті 4.9.3 серед видів виробничо-практичних видань названі «практичний посібник» і «методичний посібник», хоча в межах виробничо-практичних видань, на наш погляд, можна було б обмежитися таким виданням як «poradnik», а «посібник» залишити лише в межах навчальних.

Однак і цього робити, на наш погляд, не варто⁵. Необов'язково у фасеті «Види видань за знаковою природою інформації» здійснювати поділ за зовсім іншим критерієм – «цільовим призначенням». Можна лише в примітках зазначити можливі варіанти комбінування.

У межах фасетної класифікації апріорі кожне видання одночасно може бути описане за багатьма критеріями поділу.

Наприклад:

Як бачимо, стандарт, в основу якого закладені фасетно-ієрархічні методи класифікації, це стандарт можливостей. Укладачі й редактори, спираючись на чітко визначені типологічні ознаки видань різних видів і розуміючи специфіку свого видання, можуть самостійно скласти його типологічний опис. Будь-які статичні переліки видань, які передбачають комбінування підвидів, взятих із різних фасетів, ризикують завжди бути неповними і застарілими.

Та сама проблема стосується виділених і описаних у стандарті «образотворчої картки» і «образотворчого плаката».

По-перше, вони подані в доволі строкатому переліку, в якому поєднані видання, описані за різними класифікаційними ознаками (див. перелік у таблиці): видавничий жанр (альбом), матеріальна конструкція (образотворча картка і образотворчий плакат), цільове призначення (наочний посібник), жанри творів, вміщених у виданні (художня репродукція, естамп).

По-друге, знову ж таки невідомо, чому названі картка і плакат, а не названі інші видання з фасету «матеріальна конструкція»: образотворче книжкове видання (наприклад, дитяча книжка-іграшка), образотворчий журнал

⁵ До речі, введення терміна «наочне видання» (поряд із образотворчим і всередині зображальних) дозволяє уникнути потреби зазначати, а якими ж саме можуть бути наочні видання за цільовим призначенням.

(наприклад, журнал коміксів), образотворчий буклет, образотворче комплектне видання тощо.

Як і в попередньому випадку, щоб уникнути таких суперечностей, взагалі не потрібні такі вибіркові переліки підвидів видань.

Наступна проблема, варта відкритої дискусії, це *потреба у зазначенні видань, які насправді виданнями не є, а є різновидами творів мистецтва, в тому числі й друкарського*, які диференціюються за критерієм технологій виготовлення.

Наприклад:

4.1.4.4 художня репродукція⁶

Образотворче аркушеве видання, що відтворює твір образотворчого мистецтва чи художню фотографію

4.1.4.5 естамп

Образотворче аркушеве видання, що є відбитком оригінального графічного твору із друкарської форми, виготовленої самим художником.

Примітка. Видами естампу є гравюра, офорт і літографія⁷

У ГОСТ 7.602003 наведено ще більший перелік: художня репродукція, гравюра (з її підвидами: ксилографія, линогравюра, літографія, офорт), олеографія, естамп, екслібрис).

Якщо керуватися логікою цього ряду, то поряд із «художньою репродукцією» має з'явитися таке видання як «ілюстрація», а поряд із літографією і офортом – офсети, «цифродруки» тощо.

Крім того, більшість зазначених творів друку є лише частиною твору в таких виданнях як книга гравюр, образотворчий плакат, образотворча листівка.

Мотивацією до визнання зазначених видань як видань можуть бути потреби бібліотек і архівів, у фондах яких зберігаються ці документи, хоч далеко не всі з них є виданнями в повному розумінні цього слова (мають вихідні відомості і випускні дані)⁸.

У такому випадку варто в стандарті сформулювати окремий фасет «Види видань за технологіями друку», де й наводити весь цей, описаний вище, ряд видань.

Із тих самих мотивів можна створити й фасет «Стародруки і рідкісні видання», де можна зазначати такі видання як «лубочне видання» (відсутнє в наших ДСТУ і описане в ГОСТ 7.60-2003).

Критерій поділу «Види видань за способом виготовлення». Суто позитивним нововведенням є те, що в новому стандарті здійснено поділ на друковані та електронні видання. Власне, саме вони й зазначені в цьому фасеті.

⁶ Чому названа тільки художня репродукція, а не репродукція загалом?

⁷ Не зрозуміло, чому гравюра, офорт і літографія представлені не самостійно, а тільки як різновиди естампу. Крім того, так само не зрозуміло, чому офорт і літографія подані не як різновиди гравюри, а протиставляються їй як цілком самостійні твори друку.

⁸ Не забуваймо, що сфера застосування стандарту доволі широка: «Стандарт призначено суб'єктам видавничої справи... а також працівникам бібліотек, архівів, інформаційних центрів тощо».

До речі, з урахуванням цього поділу нарешті розширене й офіційне визначення терміна «видання». Воно тлумачиться як «Твір (документ), що містить інформацію, призначену для поширення, пройшов редакційно-видавниче опрацювання, відтворений друкуванням, тисненням або виготовлений електронним записом на будь-якому носіїві чи іншим способом, видавниче оформлення, поліграфічне й технічне виконання якого відповідає вимогам правових і нормативних документів».

Що варто, на наш погляд, було б додати – види електронних видань. Оскільки типологічний ряд електронних видань унормовується іншим стандартом (ДСТУ 7151-2010. «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості»), тут можна було б зазначити лише ті різновиди, які стосуються співвіднесення електронних із друкованими:

1) за наявністю друкованого еквівалента: а) електронний аналог (копія, версія) друкованого видання; б) самостійне електронне видання;

2) за характером взаємодії з користувачем: а) детерміноване (статичне); б) недетерміноване (мультимедійне чи інтерактивне) видання.

Критерій поділу «Види видань за періодичністю». Дуже важливо, що в цьому фасеті, хоч і названі всі ті самі видання, які й були, однак введено підпорядкування одних іншим. Порівняймо:

ДСТУ 3017-95	ДСТУ 3017 : 2015
ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ПЕРІОДИЧНІСТЮ 10.1 неперіодичне видання 10.2 серіальне видання 10.3 періодичне видання 10.4 продовжуване видання	ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ПЕРІОДИЧНІСТЮ 4.3.1. неперіодичне видання 4.3.2. серіальне видання 4.3.2.1.періодичне видання 4.3.2.2.продовжуване видання

Таким чином, неперіодичні видання тепер чітко протиставляються серіальним, а періодичні і продовжувані є підвидами серіальних.

Зауваження в цьому фасеті стосуються двох проблемних питань. Як і раніше, *визначення неперіодичних видань є неточним і суперечливим*. Розгляньмо його: «Видання, що виходить одноразово й продовження його не передбачено». По-перше, будь-яке багатотомне неперіодичне видання (кожен том якого є як окремим виданням, так і частиною цілого) формально суперечить цій дефініції. І це саме багатотомне неперіодичне видання буде точно підпадати під визначення, яке дається серіальним виданням: «Видання, що виходить упродовж часу, тривалість якого заздалегідь не встановлено, здебільшого нумерованими та (або) датованими випусками (томами), які мають однакову (спільну) назву, однотипне оформлення та не повторюються за змістом».

Тому логічно протиставляти неперіодичні й серіальні видання не тільки за ознакою «одноразовості» / «тривалості» виходу в світ, а в першу чергу – закритості (цілісності) чи відкритості наповнення (контенту):

✓ неперіодичне видання – це видання, зміст якого від самого початку формується чи прогнозується як задана, непорушна, цілком завершена цілісність;

✓ серіальне видання – це видання, зміст якого є принципово не завершеним, таким, що формується ситуативно для кожного тому, випуску чи номера поступово, упродовж часу, тривалість якого заздалегідь не визначена. Випуски серіального видання мають спільні назву, свідоцтво про державну реєстрацію і ISSN, незмінюване протягом певного періоду оформлення⁹.

Наступне. На жаль, **серійні видання, як і раніше, не розглядаються в межах фасету «Види видань за періодичністю»**, а винесені разом із багатотомними і одностомними виданнями в п. 4.10 «Види неперіодичних видань за структурою». Це абсурдно вже з огляду на формулювання, які подані в самому стандарті.

По-перше, серійні видання не можуть бути різновидом тільки «неперіодичних видань за структурою», оскільки вони бувають і періодичними, і продовжуваними.

По-друге, в примітці до визначення серіальних видань сказано, що вони можуть бути періодичними, продовжуваними і серійними, але далі періодичні й продовжувані охарактеризовані, а серійні – ні.

По-третє, нічого не ріднить багатотомні видання й серійні за структурою: в них закладені принципово різні критерії укладання, а також планування змісту і роботи з ним. Для багатотомників і одностомників класифікаційним критерієм є радше обсяг, і цей критерій нічого не важить для характеристики серійних видань.

Таким чином, серіальне видання мало б визначатися як видання, яке є частиною сукупності (серії) видань, об'єднаних спільністю задуму, назвою серії й типом оформлення (зокрема, сталого логотипу). Серійне видання може бути як неперіодичним (закриті книжкові серії), так і серіальним (відкриті книжкові серії, серії часописів).

Зрештою, аналізований фасет мав би все-таки мати такий вигляд:

ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ПЕРІОДИЧНІСТЮ

4.3.1. неперіодичне видання

4.3.2. серіальне видання

4.3.2.1. періодичне видання

4.3.2.2. продовжуване видання

4.3.3. серійні видання

⁹ До речі, така характеристика, як «однотипне оформлення», що подається в стандарті для серіальних видань без будь-яких уточнень чи обмовок, доволі сумнівна з огляду на традиційний уже редизайн: упродовж багатьох років видання може багатозарово змінити оформлення, і № 2, наприклад, буде зовсім не схожий на № 386. Натомість такі важливі критерії як номер свідоцтва про державну реєстрацію і ISSN взагалі чомусь не згадуються.

Критерій поділу «Види видань за матеріальною конструкцією». Тут зроблено великий крок вперед, порівняно з ДСТУ 3017-95 і ГОСТ 7.60-2003. Оскільки поділ у цьому фасеті здійснюється за характером скріплення аркушів, **аркушеві видання чітко протиставлені блочним (кодексним).**

Фактично, остаточно визначено і наочно продемонстровано те, що, наприклад, довго доводилося пояснювати студентам, а саме: у фасеті «матеріальна конструкція видання» газета, зокрема, в якій аркуші не скріплені і яка належить до класу аркушевих видань, протиставляється журнальному, що має скріплені в корінці аркуші.

Разом із тим, журнал і книга є підвидами одного виду видань. Вони подібні. Раніше книжкові протиставлялися журнальним, аркушеві – газетним, і це збивало з пантелику.

ДСТУ 3017-95	ДСТУ 3017 : 2015
7.1 книжкове видання	4.4.1 блочне видання; кодексне видання 4.4.1.1 книжкове видання 4.4.1.1.1 книга-перекрутка; алігат 4.4.1.2 журнальне видання 4.4.1.2.1 журнал-перекрутка; алігат 4.4.2 аркушеве видання 4.4.2.1 плакат 4.4.2.2 буклет; <i>брошура</i> (Нд) 4.4.2.3 газетне видання 4.4.2.4 карткове видання 4.4.3 комплектне видання; тека, альбом (Нд) 4.4.4 комбіноване видання 4.4.5 книжка-іграшка
7.2 журнальне видання	
7.3 аркушеве видання	
7.4 газетне видання	
7.5 буклет	
7.6 карткове видання	
7.7 плакат	
7.8 поштова картка	
7.9 комплектне видання	
7.10 книжка-іграшка	

Щодо зауважень: перелік поданих підвидів хвибує куцими визначеннями (наприклад, «журнальне видання – блочне видання переважно в обкладинці, що відповідає специфіці цього видання») і неповнотою (наприклад, серед блочних / кодексних названі книжкові видання і не зазначені брошури¹⁰). Саме тому переліки, як і в попередніх фасетах, тут варто подавати в примітках, а детальні визначення цих видань вписати в розділі «Видавничі жанри».

Нарешті, надто широким є сама назва фасету – «Види видань за матеріальною конструкцією». Тут не здійснюється поділ ані за матеріалами (папір, картон, електронні носії), ані за форматами (ці видання вписані в окремому пункті).

Тому, власне, не варто лукавити і цілком можливо назвати критерій поділу прямо й точно: «Види видань за типом скріплення аркушів».

¹⁰ До речі, оскільки брошура – це кодексне видання, але не блочне, можливо варто надати перевагу термінові «кодексне» видання і не вживати його частковий синонім «блочне».

ПРОПОЗИЦІЇ
ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ТИПОМ СКРІПЛЕННЯ АРКУШІВ <u>кодексне видання</u> аркушеве видання комплектне видання комбіноване видання книжка-іграшка

Критерій поділу «Види видань за складом основного тексту». Надзвичайно важливо, що в цьому фасеті тепер моновидання (містить один твір) протиставляються не збірнику, а полівиданням (містить кілька творів). Це цілком логічно: «збірник» – поняття набагато вужче. Наприклад, газету, яка є полівиданням, назвати збірником навряд чи хто ризикне.

ДСТУ 3017-95 / ГОСТ 7.60-2003	ДСТУ 3017 : 2015
ВИДИ ВИДАНЬ ЗА СКЛАДОМ ОСНОВНОГО ТЕКСТУ ДСТУ 3017-95 9.1. моновидання 9.2 збірник ГОСТ 7.60-2003 2.2.1. моноиздание 2.2.2. сборник 2.2.3. дайджест	4.5 ВИДИ ВИДАНЬ ЗА СКЛАДОМ ОСНОВНОГО ТЕКСТУ 4.5.1 моновидання 4.5.2 полівидання 4.5.2.1 збірник 4.5.2.1.1 альманах 4.5.2.1.2 антологія 4.5.2.2 вибрані твори 4.5.2.3 зібрання творів 4.5.2.3.1 академічне видання

До проблемних питань нинішньої класифікації відносимо ті, що пов'язані з виокремленням підвидань у межах цього фасету: 1) **перелік підвидів неповний**: не зрозуміло, чому названі збірник (альманах, антологія), вибрані твори, зібрання творів, академічне видання, і не названі, наприклад, газета, журнал, хрестоматія, повне зібрання творів тощо; 2) на такі видання як збірник, вибрані твори, академічне зібрання творів **поділ здійснюється у межах критерію «склад основного тексту» вже зовсім за іншою ознакою** – «принципи аналітико-синтетичного опрацювання інформації»; 3) подані неповні й **неточні визначення збірника, антології та альманаху**.

Саме тому, вважаємо, доцільно було б у межах цього фасету залишити поділ тільки на моновидання і полівидання; альманах і антологію віднести до видавничих жанрів, а збірник, вибрані твори, зібрання творів і академічне видання розглядати як різновиди видань, що характеризуються певною специфікою опрацювання інформації.

Критерій поділу «Види видань за цільовим призначенням». Це один із найважливіших фасетів стандарту: саме за цим критерієм вид видання описується у вихідних відомостях. Однак саме щодо нього протягом багатьох років точаться дискусії.

Для початку опишемо зміни, які зроблені в оновленому ДСТУ. По-перше, з'явилося тлумачення терміна «цільове призначення»: «Характеристика видання щодо виконання ним певної соціальної функції (сприяння розвитку науки, освіти, культури, вдосконалення виробництва тощо)». По-друге, а) зник непотрібний поділ на підвиди (видалені науково-виробниче видання, нормативне виробничо-практичне видання, виробничо-практичне видання для аматорів); б) додане популярне видання; в) замінені такі терміни: «громадсько-політичне видання» здобуло назву «суспільно-політичне», «видання для організації дозвілля» – «видання для дозвілля».

ДСТУ 3017-95	ДСТУ 3017 : 2015
<p>ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ</p> <p>4.1 офіційне видання</p> <p>4.2 наукове видання</p> <p>4.3 науково-популярне видання</p> <p>4.4 науково-виробниче видання</p> <p>4.5 виробничо-практичне видання</p> <p>4.6 <i>нормативне виробничо-практичне видання</i></p> <p>4.7 <i>виробничо-практичне видання для аматорів</i></p> <p>4.8 навчальне видання</p> <p>4.9 <i>громадсько-політичне видання</i></p> <p>4.10 довідкове видання</p> <p>4.11 <i>видання для організації дозвілля</i></p> <p>4.12 рекламне видання</p> <p>4.13 літературно-художнє видання</p>	<p>ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ</p> <p>4.8.1 офіційне видання</p> <p>4.8.2 <i>суспільно-політичне видання</i></p> <p>4.8.3 наукове видання</p> <p>4.8.4 науково-популярне видання</p> <p>4.8.5 <i>популярне видання</i></p> <p>4.8.6 виробничо-практичне видання</p> <p>4.8.7 навчальне видання</p> <p>4.8.8 літературно-художнє видання</p> <p>4.8.9 релігійне видання</p> <p>4.8.10 довідкове видання</p> <p>4.8.11 <i>видання для дозвілля</i></p> <p>4.8.12 рекламне видання</p>

Однак такі «косметичні» зміни не усунули найважливіші проблеми класифікації видань у межах цього фасету. Справа в тому, що в цьому переліку порушено всі наявні принципи поділу.

1. **Порушено принцип виключності обсягів понять:** зокрема, офіційне видання може бути і суспільно-політичним (наприклад, газета «Голос України»), і виробничо-практичним (стандарт, інструкція, бюлетень); так само довідкове видання може бути як науковим (термінологічний словник), так і навчальним (тлумачний словник школяра), та й виробничим (довідник бухгалтера);

2. **Порушено принцип єдності підстави поділу:** якщо наукові, виробничі, релігійні справді виконують «певну соціальну функцію» і задовольняють потребам певної сфери життєдіяльності суспільства (наукової, виробничої, конфесійної), то яку «соціальну» функцію виконують довідкові видання?

3. **Порушено принцип вичерпності переліку:** як і раніше, суттєвою прогалиною є відсутність у переліку мистецьких видань. На практиці виходять у світ мистецькі альбоми, мистецькі журнали; в наукових статтях

класифікуються «мистецькі видання», «видання з питань мистецтва», «видання з питань культури», а в стандарті вони знову свого місця не знайшли.

На наш погляд, назріла потреба повернутися до дискутованих ще за радянської доби¹¹ питань про необхідність виокремлення двох критеріїв – соціального призначення і окремо – цільового, функціонального призначення. За таких умов в межах першого критерію видання чітко диференціюються за ознакою використання в межах певної галузі чи сфери діяльності суспільства (наука, виробництво, освіта, релігія тощо), а в межах другого – за своєю функцією (інформувати, аналізувати, надавати довідку, навчати, рекламувати, популяризувати тощо). Причому додати до других аналітичні («узаконивши» тим самим аналітичні тижневики, наприклад), а також повернути агітаційні та пропагандистські (те, що сьогодні, цураючись цих термінів як спадку тоталітарної системи, агітацію називають передвиборчою рекламою, а пропаганду здорового способу життя – соціальною рекламою, не нівілює їх прямих функцій – агітування та пропагування).

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗПОДІЛУ КРИТЕРІЇВ	
ЗА СОЦІАЛЬНИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ	ЗА ЦІЛЬОВИМ (ФУНКЦІОНАЛЬНИМ) ПРИЗНАЧЕННЯМ
Наукові Освітнянські Виробничі Суспільно-політичні Мистецькі Літературні Релігійні Для <i>організації</i> дозвілля	Інформаційні Аналітичні Навчальні Довідкові Популярні Художні Публіцистичні Документальні Рекламні Пропагандистські Агітаційні

Ураховуючи традиції, які склалися протягом багатьох десятиліть і стосуються опису виду видання у вихідних відомостях, цілком можливо визначити рівноправний статус цих двох критеріїв.

Критерій поділу «Види видань за ступенем аналітико-синтетичного перероблення інформації». У цьому фасеті ієрархізовано той самий перелік видань, що й був у ДСТУ 3017-95: інформаційні видання (бібліографічне видання, реферативне видання, експрес-інформація, інформаційний листок, оглядове видання), дайджест. Подане ширше й універсальніше визначення інформаційних видань:

¹¹ Типология изданий [Текст] / под ред. А. Мильчина. – М. : Книжная палата, 1990. – 231 с. – С. 4, 18

ДСТУ 3017-95

5 1 інформаційне видання Видання систематизованих чи узагальнених відомостей відносно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність

Примітка. Інформаційні видання можуть бути неперіодичними, періодичними і продовжуваними

ДСТУ 3017 : 2015

4.7.1 інформаційне видання

Видання, що містить систематизовані відомості щодо опублікованих, неопублікованих і тих, які не публікують, документів (видань) або результат аналізування та узагальнення відомостей з першоджерел.

Примітка. За періодичністю інформаційне видання може бути неперіодичним, періодичним і продовжуваним

На наш погляд, основною проблемою цього фасету було й залишилося традиційне і вже звичне, але не пояснюване *звуження терміна «інформаційне видання»*.

У визначенні сучасного стандарту зникла прив'язка цих видань суто до «організацій, що здійснюють науково-інформаційну діяльність», однак, попри це, подальший перелік підвидів (бібліографічне, реферативне) ніяк не розширюють сферу поширюваності цих видань. Крім того, з усіх визначень і переліків підвидів очевидно, що інформаційне видання розглядається виключно як вторинне (містить результат аналізування та узагальнення відомостей з першоджерел).

Можливо, нерозуміння всього цього, після того, як це десятиліттями відтворювалося в багатьох наукових і офіційних джерелах, може бути сприйняте як невігластво, однак у реаліях сучасності варто замислитися, що робити з газетами, новинними інтернет-ресурсами, інформаційними листками місцевих органів влади, які містять первинні оригінальні публікації на суспільно-політичні теми й іменують себе інформаційними або інформаційно-аналітичними.

Як уже було зазначено вище, інформаційні видання мають розглядатися в межах фасету «Види видань за цільовим (функціональним) призначенням» поряд із аналітичними, довідковими, рекламними тощо.

Висунемо, можливо, й не найкращі, але вмотивовані пропозиції щодо трансформації цього фасету:

ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ХАРАКТЕРОМ ПЕРЕРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

- 1. За характером аналітико-синтетичного перероблення інформації** (видання містять вторинні документи, створені на основі перероблення первинних)
бібліографічне; реферативне видання; оглядове видання; тези; конспект; дайджест
- 2. За характером продукування та пристосування до можливостей сприймання інформації**

офіційне видання (нормативне видання); академічне видання; фахове видання; адаптоване видання;

3. За характером групування інформації

збірник (збірка, зібрання творів, повне зібрання творів, коротке зібрання творів, вибране)

4. За характером широти висвітлення інформації

універсальне; галузеве, тематичне, персональне

5. За характером представлення (викладу) інформації

теоретичне; практичне; методичне

6. За принципом укладання

алфавітне, систематичне, зворотне, гніздове, хронологічне, статистичне, частотне

Обґрунтування цієї класифікації потребує обсягів окремої статті, однак самі висунуті критерії класифікації, на наш погляд, пояснюють логіку поділу.

Щодо інших фасетів, представлених в оновленому стандарті варто зазначити як досягнення, що з'явилися:

1) «Види видань за мовною ознакою»: оригінальне, перекладне, одномовне, багатомовне (видавництва з паралельним текстом) паралельне;

2) «Види неперіодичних видань за повторністю випуску»: перше видання, друге видання (перевидання – видання без змін, доповнене видання, перероблене видання, виправлене видання; передрук – репринтне видання, факсимільне видання), нове видання;

3) «Види неперіодичних друкованих видань за форматом»: мініатюрне, малоформатне, портативне, фоліант.

Є фасети, які, на наш погляд, варто розформувати:

1) «Види неперіодичних видань за характером інформації» (містить підвиди видань, які стосуються офіційних, наукових, навчальних, виробничих, довідкових, рекламних; насправді переліки цих підвидів можна прописувати в примітках, а в окремому фасеті «Видавничі жанри» – подати їхні визначення);

2) «Види неперіодичних видань за структурою» (містить такий перелік: однотомне видання, багатотомне видання, серія, підсерія, додаток; серійні видання, як уже було сказано, мають бути в межах критерію «періодичність», однотомне і багатотомне видання можуть бути віднесені до поділу видань за обсягом).

Дивує, що не з'явився такий фасет як «Види видань за читацьким призначенням». Також можна було б додати «Види видань за специфікою автора і видавця», «Види видань за призначенням для експонування», «Види видань за місцем випуску і сферою розповсюдження», «Види видань за економічними і маркетинговими показниками», «Види видань за належністю авторів чи видавцеві», «Види видань за рівнем апробації», «Види видань за типом оформлення», «Види видань за характером поліграфічного оформлення».

Як результат аналізу оновленого стандарту, пропонуємо таблицю з усіма висловленими пропозиціями (виділені курсивом):

<p>Види видань за соціальним призначенням Наукові Освітнянські Виробничі Суспільно-політичні Мистецькі Літературні Релігійні Для організації дозвілля</p>	<p>Види видань за цільовим (функціональним) призначенням Інформаційні Аналітичні Навчальні Довідкові Популярні Художні Публіцистичні Документальні Рекламні Пропагандистські Агітаційні</p>	<p>ВИДАВНИЧІ ЖАНРИ Автореф. дис. Алігат Альбом (техніч., худ., фотоальбом) Альманах Антологія Атлас (анатом., астрон., ботан., гелгр., зоолог., лінгвіст., медичн.) Афіша Бібліотека Буквар Буклет Бюлетень Бюлетень-таблиця Вказівки Газета Газета сусп.-політ. Газета спеціаліз. Довідник Довідник Додаток Експрес-інформ. Енцикл. словник Енциклопедія Журнал Журнал виробн.-практ. Журнал літ.-худ. Журнал наук. Журнал наук.-поп. Журнал попул. Журнал рефеоативн. Журнал сусп.-пол. Збірка поезій Збірник вправ</p>
<p>Види видань за періодичністю неперіодичне видання серіальне видання періодичне видання продовжуване видання серійне видання</p>	<p>Види видань за повторністю випуску і рівнем апробації перше видання повторне видання перевидання (видання без змін; доповнене; перероблене; виправлене); передрук (репринтне; факсимільне видання) нове видання препринт пробне видання експериментальне видання (іннов.) альтернативне видання</p>	
<p>Види видань за характером перероблення інформації За характером аналітико-синтетичного перероблення інформації бібліографічне видання; реферативне видання; оглядове видання; <i>тези</i>; конспект; дайджест За характером продукування та пристосування інформації до можливостей сприймання офіційне видання (нормативне видання); академічне видання; <i>фахове видання</i>; <i>адаптоване видання</i>; За характером групування інформації збірник (збірка, зібрання творів, повне зібрання творів, <i>коротке зібрання творів</i>, вибране) За характером широти висвітлення універсальне; <i>галузеве</i>; <i>тематичне</i>; <i>персональне</i>; <i>краєзнавче</i> За характером представлення (викладу) інформації <i>теоретичне</i>; <i>практичне</i>; <i>методичне</i> За принципом укладання <i>алфавітне</i>, <i>систематичне</i>, <i>зворотне</i>, <i>гніздове</i>, <i>хронологічне</i>, <i>статистичне</i>, <i>частотне</i></p>		
<p>Види видань за знаковою природою інформації текстове видання нотне видання</p>	<p>Види видань за мовною ознакою оригінальне видання перекладне видання одномовне видання</p>	

зображальне видання (видання із зображеннями, ілюстративне видання) образотворче видання наочне (інфогр.) картографічне видання видання брайлівським шрифтом	багатомовне видання видавння з паралельним тек. паралельне видання	Збірник задач Збірн.наук.пр. Інструкція Інформ. листок Календар Календар пам'ятн. дат
Види видань за складом основного тексту моновидання полівидання	Види видань за способом відображення друковане електронне (аналог друкованого, самостійне)	Календар-книжка Календар перекидний Календар-табелъ
Види видань за обсягом книга брошура листівка однотомне видання багатотомне видання велике / мале / коротке (*для енциклопедій)	Види видань за типом скріплення аркушів кодексне видання аркушеве видання комплектне видання комбіноване видання книжка-іграшка	Карта Картка Каталог Книга Листівка Лубочне видання
Види видань за форматами мініатюрне видання малоформатне видання портативне видання фоліант таблоїд (* посилання на стандарти , що унормовують формати книжкових, журнальних і газетних видань) таблоїд)	Види видань за характером поліграфічного відтворення видання гравюр ксилографічне видання літографічне видання офортне видання офсетне видання Види видань за характером експонування настільні настінні	Матеріали конф. Монографія Пам'ятка Паспорт Показчик Підручник Пісенник Плакат Порадник Посібник
Види видань за типом оформлення інформативного типу оформлення газети експресивного типу оформлення газети збалансованого типу оформлення газети ¹² неілюстровані журнали літературно-художнього і наукового типів поілюстровані журнали літературно-художнього і виробничо-практичного типу багатоілюстровані журнали книжкове видання високої якості / кіпсек книжкові видання звичайного оформлення книжкові видання економного оформлення / пейпербек акцидентні видання		Практикум Прейскурант Програма Проспект Путівник Рекомендації Робочий зошит Самовчитель Словник Словник енциклопедичн. Словник термінол. Словник мовний (орфорг, орфоеп., перекл.,
Види видань за читацьким призначенням масове видання спеціалізоване видання (за сферами діяльності, за віком, за статтю, за національністю, за можливостями	Види видань за специфікою автора і видавця державне видання комунальне видання партійне видання профсоюзне видання	

¹² Класифікація В. Шевченко

сприймання) видання для дітей і юнацтва молодіжне видання елітарне видання ділове видання жіноче / чоловіче видання	кооперативне видання відомче видання спільне видання анонімне видання власне видання контрафактне	розмовник, тлумачн., частотн., етимолог) Стандарт Статут Стінгазета Тези доповідей Хрестоматія Читанка Щоденник Експрес- інформація Екслібрис Естамп
Види видань за місцем випуску і сферою розповсюдження видання для розповсюдження за кордоном / експортне видання загальнодержавне видання регіональне видання видання автономної республіки Крим місьцеве видання (обласне, районне, міське, сільське)	Види видань за економічними і маркетинговими показниками безпрограшне видання лонгселер, бестселер безоплатне / передплатне видання ексклюзивне видання кон'юнктурне видання ювілейне видання подарункове видання сувенірне видання	

Таким чином, серед досягнень, які варто відзначити в оновленому стандарті, найважливіші такі: 1) удосконалені визначення; 2) поряд із кожним терміном подані синоніми і терміни, не рекомендовані до вживання; 3) розширені критерії класифікації та типологічні ряди; 4) переліки видів і підвидів ієрархізовані.

Потребують подальшого вирішення такі питання: 1) неповнота критеріїв поділу; 2) неповнота або надмірність переліків і порушення в них підстави поділу; 3) введення поняття «видавничий жанр» і окремого однойменного розділу в стандарті; 4) урахування сучасних досягнень у напрямку дослідження типології видань різних видів.

Насамкінець, зауважимо, що стандарт повинен був би доповнюватися коментарями чи розлогими поясненнями у вступі щодо основних критеріїв, методів і принципів, на яких ґрунтується класифікація. До того ж, стандарт має визначати правила й алгоритми створення повної типологічної характеристики видання (його опис із урахуванням усіх критеріїв класифікації), а також порядок зазначення видових характеристик у виданнях різних видів і в бібліографічному описі.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 3017:2015 Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чин. від 2016-01-07. – К. : Держспоживстандарт України, 1995. – 19 с. (на заміну ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чин. від 1996-01-01. – Київ : Держстандарт України, 1995. – 46 с.)
2. ГОСТ 7.60-2003. СИБИБД. Издания. Основные виды. Термины и определения. – Введ. 01.07.2004. – М. : ИПК Изд-во стандартов, 2003. – 17 с.
3. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан. – Львів: Світ, 2002. – 268 с; Листвак Г. «Книга художника» як потенційний видавничий продукт // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2010. – № 2. – С. 20-26; Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки. – Львів : Аз-Арт, 2002. – 160 с; Огар Е. І. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби). – Л. : Світ, 2012. – 319 с.;

- Партико З. В.* Типологія акцидентної продукції // Держава та регіони . Серія: Соціальні комунікації.– 2013.– № 1 (13). – С. 146-149; *Полянничко З. О.* Особливості електронних підручників для шкіл у Республіці Польща // Проблеми сучасного підручника. – 2015. – Вип. 15(2). – С. 179-185; *Тимошик М. С.* Безпрограшні, кон'юнктурні та ексклюзивні видання // Друкарство. – 2004. – №5. – С. 20-24; *Швецовой-Водка Г. М.* Типологія книги. – К. : Кн. палата України, 1999. – 68 с.; *Швецова-Водка Г.М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій. – Рівне, 2001; *Швецова-Водка Г.М.* Документознавство. – К. : Знання, 2007; *Швецова-Водка Г. М.* Загальна теорія документа і книги. – К. : Знання, 2014. – 405 с.; *Черниш Н. І.* Українська енциклопедична справа: історія розвитку, теоретичні засади підготовки видань. – Львів : «Фенікс», 1998. – 89 с.; *Черниш Н. І.* Нариси з історії світової енциклопедичної справи. – Київ : Наша культура і наука, 2009. – 212 с.
4. *Бессараб А.О.* Визначення періодичного наукового фахового видання // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2011. – №2. – С. 122-128; *Белінська І.* Дослідження регіональної преси в українському журналістикознавстві // Українське журналістикознавство. – 2003. – Вип. 4. – С. 57-61; *Бужинська Ю.О.* Типологічна характеристика журнальних ділових видань // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2011. – №2. – С. 9-14; *Водолазька С. А.* Типологічна характеристика перевидань // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2010. – Т. 40. – 242 с. – С. 145-148; *Городенко Л. М.* Типологія інтернет-видань // Друкарство. – 2004. – № 5. – С. 25-28; *Давидченко Т. С.* Дитячі періодичні видання в Україні: контент-аналітичне дослідження змісту // Наукові записки Інституту журналістики. – 2010 – Том 38 – С. 176; *Давидченко Т. С.* Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 30. – 2008.– 182 с. – С. 116-120; *Дзюбенко Г.* Сучасна журнальна періодика: загальна характеристика, типологія, основні функції та принципи // Стиль і текст. – Випуск 3. – 2002. – С. 34-38; *Дяченко І. М.* Журнал «МАХІМ» як презентант українського чоловічого часопису в національному медіа-просторі // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. 2010. – №1–2. – С. 109–113; *Кобишева В. С.* Проблеми типології українських періодичних видань про культуру // Наукові записки Інституту журналістики. – Том 25. – 2006. – С. 132-135; *Колісник О. М.* Інтернет-газета як вид мережевого видання // Вісник ХДАК. – Випуск 31. – 2010; *Костенко М.* Типологія видань з художньої культури та мистецтва // Вісник книжкової палати. – 2012. – № 8; *Круть І.* Журнал для дітей: дискурсивні характеристики // Вісник Львівського університету . Серія журн .– 2011.– Вип. 34.– С. 136–141; *Недопитанський М.* Сучасна українська періодика: типологічний аспект // Наукові записки інституту журналістики. – К., 2006. – Т. 23. – С. 184-186; *Пода О. Ю.* Розвиток типологічної парадигми гендерно маркованих журналів в Україні // Психолінгвістика : науковий журнал / Гол. ред. О. Холод.– 2008.– Том 2 (2).– С. 197-206; *Фіялка С. Б.* Тематико-типологічна структура сучасних мистецтвознавчих журнальних видань // Наукові записки Інституту журналістики. – Том 50.– 2013; *Шевченко В. Е.* До питання термінології: вид і тип періодичних видань // Українське журналістикознавство. – 2010. – Вип. 11. – С. 29-37; *Шевченко В.Е.* Критерії встановлення типу журнального видання // Культура народів Причорномор'я: Научный журнал. – № 101. – 2007. – С. 66-68; *Шевченко В.Е.* Типологія сучасних журналів – засіб вивчення світогляду суспільства / В. Е. Шевченко // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 28 (липень-вересень). – К., 2007. – С. 43-48.
5. *Акопов А. И.* Методика типологического исследования периодических изданий. – Иркутск, 1985; *Антонова С. Г.* Редакторская подготовка изданий. – М. : Логос, 2004. – 496 с.; *Болховитинова С. М.* Композиция изданий: Особенности проектирования различных типов изданий. – М. : Изд-во МТУП, 2000; *Гречихин А. А.* Современные проблемы типологии книги. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 247 с.;

- Гречихин А. А. Проблемы критерия в современной типологии книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1987. – Сб. 54. – С. 50 – 73; *Моргенштерн И.Г.* Проблемы типологии современной книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1975. – Сб. 30. – С. 38 – 54; Редактирование отдельных видов литературы : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Журналистика» [Текст] / Под ред. *Н.М. Сикорского*. – М. : «Высш. Школа», 1973. – 336 с.; Типология изданий [Текст] / под ред. *А. Мильчина*. – М. : Книжная палата, 1990. – 231 с.; Типология периодической печати: учеб. пособие для студ. вузов / *М. Е. Аникина, В. В. Баранов, О. А. Воронова* и др.; под ред. *М. В. Шкондина, Л. Л. Реснянской*. – М. : Аспект Пресс, 2009. – 236 с.
6. ГСТУ 29.1-97. Журнали. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги; ГСТУ 29.2-97. Підручники і навчальні посібники для загальноосвітніх шкіл та інших типів середніх навчальних закладів. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги; ГСТУ 29.3-2000. Газети. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги. – К., 2000; ГСТУ 29.5-2001. Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги. – Львів : Держкомінформ України, 2001. – 11 с.; ДСанПіН 5.5.6-138-2007. Державні санітарні норми і правила. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей (на заміну ДСанПіН 5.5.6.084-2002; чинний від 2007-02-09); ДСТУ 29.6-2002. Видання для дітей. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги; ДСТУ 4489—2004. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів (зі скасуванням ГОСТ 5773—90; чинний від 2006-01-01); ДСТУ 7151-2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості; СОУ 18.1-02477019-02:2015. Видання аркушеві. Технічні умови (на заміну ОСТ 29.32-77, ТУУ 29.008-95; чинний від 2005-10-01); СОУ 18.1-02477019-03:2015. Газети. Технічні умови (на заміну ГСТУ 29.3-2000; чинний від 2006-01-01); СОУ 18.1-02477019-04:2015. Альбоми. Технічні умови. (зі скасуванням ОСТ 29.12-75; чинний від 2006-09-01); СОУ 18.1-02477019-06:2015. Журнали. Технічні умови (на заміну ГСТУ 29.1-97; чинний від 2007-02-01); СОУ 18.1-02477019-07:2015. Поліграфія. Підручники і навчальні посібники для загальноосвітніх навчальних закладів. Загальні технічні вимоги (на заміну СОУ 22.2-02477019-07:2007; чинний від 2013-01-03); СОУ 18.1-02477019-09:2015. Видання. Видавниче оформлення і поліграфічне виконання. Показники якості. (чинний від 2007-12-25); СОУ 18.1-02477019-11:2014. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги (на заміну СОУ 22.2-02477019-11:2008; чинний від 2014-25-06); СОУ 18.1-02477019-14:2015. Видання книжкові. Технічні умови (на заміну ГСТУ 29.5-2001; чинний від 2009-11-01); СОУ 18.1-02477019-16:2015. Календарі друковані. Технічні умови (на заміну ТУУ 29.005-95; чинний від 2010-11-01).
7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. *І. К. Білодіда*. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>

Харитоненко Е. Виды изданий по знаковой природе информации: достижения и открытые вопросы в обновленном ДСТУ 3017 «Издания. Основные виды. Термины и определения»

В статье проанализированы позитивные изменения в разделе «Виды изданий по знаковой природе информации» обновленного в 2015 году ДСТУ 3017. Высказаны замечания относительно некоторых неточностей и противоречий в представленной классификации.

Ключевые слова: типология изданий, виды изданий, критерии, принципы и методы классификации изданий.

Kharytonenko E. Types of publications on the nature of the information sign: achievements and open problems in the updated DSTU 3017 «Publications. The main types. Terms and definitions»

The article analyzes the positive changes in the section «Types of publications on the nature of the information sign» updated DSTU 3017 in 2015. The article also comments some inaccuracies and contradictions in the presented classification.

Key words: typology of publications, types of publications, criteria, principles and methods of classification of publications.

УДК 37.015.2:811.111:81'25

О. В. ХАРЧУК
кандидат філологічних, доцент

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДУ (1990-2015 РОКИ)

Стаття присвячена оглядові навчальних видань і наукових досліджень з питань перекладознавства і редагування перекладу за період з 1990 по 2015 рік.

Ключові слова: редагування, переклад, редагування перекладу, помилки перекладу, теорія редагування перекладу.

*Читати поганий переклад доброго твору –
все одно, що насолоджуватися прекрасними
краєвидами, заваленими купами сміття*
К. Ботанова, *Книжка, якої не існує**

Про важливість перекладної літератури в сучасному житті говорити сьогодні, здавалося б, немає потреби: вартісні переклади світової літератури не встигають покритися пилом на книжкових полицях крамниць або бібліотек.

Мета статті – на основі аналізу неперіодичних і періодичних видань, присвячених проблемам редагування перекладних текстів, показати здобутки у сфері редагування перекладів.

Актуальність публікації визначається потребою активізувати зусилля українських учених, фахових редакторів у дослідженні питань перекладів світової літератури на українську мову.

Редагування перекладної літератури в незалежній Україні не починалося з нуля, а лягло на багатий ґрунт перекладознавства, теорії видавничої справи і редагування. Українська школа перекладознавства дала багато перекладачів-віртуозів, які назавжди будуть взірцем перекладацької майстерності, а також тих сподвижників, хто наприкінці минулого, ХХ, століття і зараз, у перші десятиріччя нового, ХХІ, відкриває для українського читача кращі набуток світової літератури національною мовою, а для іноземного люду – українське художнє слово. Для перекладної літератури безвізовий режим існує ще з часів Київської Русі.

* Дзеркало тижня.– № 3 (632) 27 січня. – 2007. – С. 19

Неперіодичні видання, присвячені редагуванню перекладів (а це підручники, посібники, монографії, курси лекцій), висвітлюють різні аспекти роботи редактора з перекладними текстами. Почнемо з **підручників і посібників**, бо саме вони відіграють неабияку роль у формуванні майбутніх редакторів перекладу. Так, у посібниках В. В. Губарця [7; 8] розкрито суть та проаналізовано *методику редакторської роботи з текстами різних видів* перекладної літератури, подано принципи редагування перекладів поезії, художньої прози, драматургії, наукової та науково-популярної літератури, публіцистики. Автор переконаний, що процес редагування має відбуватися у двох напрямках: авторське редагування, тобто редагування тексту перекладу самим перекладачем, і власне редакторська робота. Увага дослідника зосереджена і на *мовностилістичних засадах відтворення та редагування іншомовних текстів*, у навчальному посібнику також подано практичні рекомендації редакторові і перекладачеві.

Питанням теоретичних засад створення перекладу і редагуванню відтвореного тексту присвячено посібник М. С. Зарицького [13]. Важливо, що в практичній частині видання автор пропонує *завдання на вироблення умінь і навичок перекладати та редагувати іншомовні тексти*.

У навчальному посібнику М. А. Венгрєнівської [2] на матеріалі української і французької мов розглянуто особливості редагування перекладних текстів різних стилів і жанрів, а також *проблеми порівняльної стилістики двох мов*.

Уміння перекладати тісно пов'язане з особливостями редагування перекладного тексту. Тож для становлення редактора-професіонала неабияке значення має знання теорії і практики перекладу. У новому посібнику з перекладознавства для майбутніх студентів-перекладачів С. І. Терехова, крім іншого, аналізує *типи, види, методи, способи і прийоми перекладу*, а також визначає ті *якості, які повинен мати майбутній перекладач*, і вимоги, які ставляться до перекладів різних видів [76].

Теорії і практиці перекладу з французької мови присвячено матеріал підручника О. І. Чередниченка та Я. Г. Ковалю [86]. Для студентів спеціальності «Переклад» Ю. О. Шепель та А. В. Чернова видали навчальний посібник з літературного редагування і стилістики [87]. Особливості граматики і лексики при перекладі з англійської мови на українську висвітлено у навчальному посібнику науковця і поета В. К. Шпака [89].

Безперечно, не всі посібники з перекладу розглядають питання редагування друготворів, але в кожному з них редактор зможе віднайти багато корисних порад, методів, правил роботи з текстом, які не можна порушувати.

Теорія, історія і практика перекладу подана в підручнику І. В. Корунця [22]. Автор вибудував підручник так, щоб читач зміг самостійно опанувати матеріал з важливих питань перекладу з української мови на англійську, серед яких загальнотеоретичні та методичні проблеми; *історія розвитку європейського і українського перекладу; лексико-граматичні особливості перекладу; труднощі перекладу з англійської мови на українську* і навпаки.

Важливо, що всі правила перекладу в підручнику формулюються лаконічно доступною англійською мовою та ілюструються достатньою кількістю прикладів.

Маємо серію навчальних посібників з перекладу, які охоплюють матеріал семи міжнародних організацій – ООН, ЄС, ОБСЄ, НАТО, АСЕАН, СОТ, МВФ [47; 59], а також навчальні посібники, присвячені *перекладові на українську мову наукової літератури* різних галузей знань: англійської *економічної* [49; 50], *громадсько-політичної* [47; 48; 59]; *психологічної* [51], *технічної* [18; 52], *юридичної* [53].

Важливо, що в досліджуваний період публікувалися не лише підручники і посібники, а й *курси лекцій*. Так, курс лекцій О. В. Ребрій [43] розрахований на студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» денної форми навчання факультету іноземних мов і пропонує теоретичні засади та *практичні рекомендації з редагування текстів перекладів*, що є необхідною складовою формування професійної компетенції майбутніх перекладачів з іноземної мови на українську. Питання редагування розглядаються в контексті перекладацької норми та оцінки якості перекладу. Курс складається з двох частин: у першій подано загальнотеоретичні засади редагування перекладів; у другій – практичні поради щодо редагування перекладів науково-технічних текстів українською мовою. Перша і друга лекції ґрунтуються на відповідних розділах навчального посібника З. В. Партика «Загальне редагування: нормативні основи» (Львів, 2006), а матеріал для другої частини курсу взятий з poradника Н. Ф. Непийводи «Сам собі редактор» (Київ, 1998). Основою решти курсу є класичні та сучасні теоретичні напрацювання провідних вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем редагування, теорії перекладу, мовознавства та літературознавства.

Знаємо, що Н. М. Миронюк, відомий фахівець у сфері культури мови й практичної стилістики, розробила авторський посібник, за яким читає курс «Редагування текстів перекладу». На жаль, ознайомитися з цим виданням важко, оскільки воно не перебуває в широкому доступі [26, 48].

Редагуванню перекладної літератури присвячено і *монографічні дослідження*. Так, цікавою для допитливого редактора може бути монографія М. Б. Лановик [29], присвячена художньому перекладу. В ній автор аналізує *переклад як вид інтерпретації*, що свідчить про відносність будь-якого перекладу, навіть авторського.

У монографії О. І. Чередниченка «Про мову і переклад: мова в соціокультурному просторі, переклад як міжкультурна комунікація» [85] проаналізовано передумови для зміни ціннісних орієнтацій у національних мовах, що викликаються процесами глобалізації, а також роль і *функції перекладу у глобалізованому світі*. Автор застерігає проти тих небезпек, які призводять до розмивання цілісності мовно-культурного простору, критикує мовні «покручі» при перекладі з англійської мови на українську і пропонує влучні і доцільні питома українські варіанти. На переконання автора монографії, «переклад як засіб міжмовної комунікації безпосередньо впливає на стан літературної норми цільової мови, оскільки він виконує функцію

своєрідного фільтра, який пропускає все корисне, потрібне і затримує те, що руйнує її національний характер. Отже, головне завдання перекладача як посередника між мовами і культурами полягає в тому, аби, збагачуючи власну мову і таким чином, впливаючи на еволюцію літературної норми, не допустити її зникнення в глобальному просторі» [85, 169].

У науковій літературі з редагування багато уваги приділено **творчому аспекту перекладу і редагування**. У монографічному дослідженні О. В. Ребрій [73] виокремлено і проаналізовано три сучасних концепції творчості у перекладі – моноцентричну, текстоцентричну та діяльнісноцентричну. У монографії наголошується, що творчість – провідна онтологічна властивість перекладу. Автор аналізує проблеми, зокрема, широкого та вузького розуміння перекладацької творчості, мовних перекладацьких труднощів як джерела реалізації творчого потенціалу перекладів, а також природи і типології перекладацьких труднощів. Редакторові без таких знань годі й говорити про якісне редагування перекладного тексту.

Не можна обійти увагою ґрунтовну працю М. В. Стріхи «Український художній переклад: між літературою і націєтворенням», в якій досліджено **місце перекладу в розвитку української культури, витоки перекладу, долі перекладачів і їхніх творів, ґрунтовний аналіз перекладних текстів**. Автор говорить і про роль редактора у друготворах [71].

Цікаві наукові розвідки з широкого спектру питань, пов'язаних із перекладом і редагуванням вторинних текстів маємо в **періодичних виданнях**. Так, Н. Ю. Воевутко [5] окреслила **загальні підходи до проблеми редагування перекладів у сучасному українському перекладознавстві** і зробила висновок про те, що часто «питання редагування перекладів висвітлюється як несамостійна складова загальної редакційної роботи та з позицій потреб видавництва. Однак існують спеціалізовані праці, як редакторські, так і перекладознавчі, спрямовані саме на вирішення теоретичних і практичних питань редагування перекладів» [5, 205].

Досліджується і **термінологія науки про редагування перекладу**. У статті Ю. В. Косинської [26] читаємо: «Першим кроком до розкриття сутності й формулювання принципів редагування перекладної літератури на сучасному етапі є розгляд термінологічного підґрунтя, яке сприяє уніфікації трактувань і розуміння відповідної діяльності» [26, с. 140]. На солідному науковому матеріалі автор аналізує такі поняття-терміни, як *переклад, похідний текст, вторинний текст, друготвір, твір перекладною мовою, транслят*, а також *переклад адекватний, успішний, тотожний, точний, еквівалентний*; дає визначення поняттю *редагування перекладу* як етапу «редакційно-видавничого процесу, протягом якого відбувається аналіз тексту перекладу з метою його якнайбільшого наближення до оригіналу за змістом, стилем, формою та комунікативним ефектом, а також удосконалення мовного втілення перекладу, що забезпечує адекватне функціонування оригіналу в іншому середовищі» [26, 143]. У статті виокремлено і визначено поняття *дискурсу, інтерпретації, прагматики редагування перекладної літератури*, а також наголошено, що

«кожен переклад з метою поліпшення його якості повинен опрацьовуватися не тільки безпосередньо перекладачем, а й редактором» [там само].

Ю. В. Косинська аналізує також *роль редактора в якісному виданні перекладних текстів* [23] і переконує, що «...ідеальна модель удосконалення перекладних текстів має включати три основні етапи, а саме: редагування автором першотвору (якщо немає об'єктивних причин, які унеможливають цей процес, наприклад, значний часовий проміжок між написанням твору та його перекладом); редагування перекладачем; професійне редагування видавничим працівником» [23, 205]. І далі показує *основні завдання редагування перекладу*: «У контексті розподілу відповідальності учасників підготовки перекладних творів до друку... кожен із них (і перекладач, і автор оригіналу, які здійснюють авторське редагування, і літредактор, який редагує з позиції читача) повинен бути націлений на збереження прагматичного потенціалу першотвору та забезпечення досконалого мовного оформлення вторинного тексту, оскільки тільки за умови злагоджених дій відмінність у мисленні осіб, залучених до опрацювання перекладу, може стати запорукою його високої якості» [23, 205].

Досвід літературного редактора українсько-німецького перекладу проаналізовано М. Л. Іваницькою. На прикладі роботи редактора німецького видавництва «Suhrkamp» Катаріни Раабе над перекладом німецькою мовою і редагуванням збірки есеїв Ю. Андруховича під назвою «Остання територія», а також інших творів автора показано, як редактор сприймає текст: «К. Раабе сприймає текст з позицій цільової аудиторії безвідносно до мови оригіналу (вона як літературна редакторка опікується перекладами з російської, української, польської, білоруської мов), серед її мотивів – привернення уваги до нового автора та невідомого куточка Європи. Напевне, ця новизна оцінюється нею як достатня, а інакшість формулювання думок, притаманна українській мові порівняно з німецькою, надмірно очужила б, на її думку, текст перекладу. Тому головними вимогами редакторки, окрім, безперечно, близькості до оригіналу, є плинність тексту цільовою мовою та повна відповідність її узусу, що серед іншого служить критерієм читацького зацікавлення» [16, 106]. З аналізу діяльності редактора німецького видавництва автор статті робить висновки про завдання редактора як гравця на українсько-німецькому перекладацькому полі: «1) з точки зору видавництва літературний редактор є експертом певної літератури: саме він обирає твір для перекладу, аргументує цей вибір та супроводжує переклад аж до готової версії; його рішення щодо окремих явищ тексту перекладу важить не менше, аніж рішення перекладача; 2) текст перекладу виявляється компромісом між версією, здійсненою перекладачем, пропозицією літературного редактора та думкою автора щодо відтворення певних елементів тексту оригіналу; 3) рівень впливу літературного редактора на остаточну версію перекладу є неоднаковим у різних видавництвах і залежить від досвіду та статусу перекладача й редактора, а також від політики видавництва; 4) виведення на літературний ринок Німеччини творів сучасної української літератури було і залишається

ризиковою справою, оскільки базується на некомерційних мотивах. Завдяки розумінню К. Раабе багатства й вартості української літератури та активній діяльності з її промоції українських письменників відкривають для себе все більше німецьких читачів, що сприяє порозумінню між нашими народами» [16, 107].

Значення редагування як одного з чинників якісного перекладу проаналізовано Є. А. Гулою. Вона переконливо доводить, що для якісного перекладу авторського редагування тексту замало, перекладач не зможе дати об'єктивну оцінку своїй роботі, а редактор як перший читач авторського тексту ніби випробовує його сприйняття на самому собі. Робота автора під час *саморедагування і подальше редагування перекладу професійним редактором* мають відбуватися у співпраці, бо і авторські, і редакторські виправлення спрямовані на поліпшення якості тексту, досягнення його довершеності [9].

Питанням становлення перекладознавства як науки і теорії редагування перекладів присвячено чимало статей. Зокрема проаналізовано виникнення й розвиток теорії редагування перекладів двох періодів: доби формування теорії [56] і доби авторедагування [57]. Розглянуто наукові концепції (західні й українські) теорії редагування перекладів, визначено спільні та відмінні риси редакторського та перекладацького аналізів. Автор робить висновок, що «жодна концепція сама по собі не відображає сутності практичного процесу редагування перекладів на достатньому науково-практичному рівні» [56, 153] і переконаний, що «для подальшого продуктивного дослідження редагування перекладів логічно обрати окрему від усіх існуючих концепцій двоїсту концепцію, яка полягає в рівному розгляді як редагування, так і перекладознавства й активному пошуку перетину цих наук у межах прикладної науки – редагування перекладів, розумному використанні найкращих надбань попередників» [там само].

Нормативному аспектові редагування перекладів присвятив свої наукові дослідження З. В. Партико [45; 46]. Він визначає *нормативну базу*, на яку може спиратися редактор як перекладного книжкового видання, так і матеріалу, що публікується у ЗМІ, – це загальні, інформаційні, соціальні, логічні, лінгвістичні, психолінгвістичні, видавничі і поліграфічні норми редагування перекладів [45]. З. В. Партико також детально описує загальні і галузеві норми редагування писемних перекладів і показує *співвідношення перекладознавства й теорії редагування* [46].

Про *сучасний стан і перспективи редагування перекладів* читаємо у статті Н. П. Миронюк [30], яка наголошує, що в останнє десятиріччя з'явилося чимало невідредагованих текстів перекладів і переконує в необхідності роботи над перекладами кваліфікованих перекладачів.

Становлення теоретичної думки про редагування перекладів висвітлено в дослідженні Ю. В. Косинської [25], присвяченому *історіографії перекладознавства й теорії видавничої справи та редагування*. Важливість розвідки полягає, зокрема, в тому, що це одне з перших досліджень про

особливості редагування перекладної літератури як наукової проблеми [25, 46-47]. До статті подано солідну бібліографію праць українських і зарубіжних дослідників.

Проблему **впливу особистості перекладача на перекладний текст** досліджено у статті А. М. Науменка. Автор переконує, що в кожному перекладному тексті бачимо: а) перекладача як «особистість з різноманітними іпостасями (ликами): як етнографічна, історична, соціальна, етнічна та ін. істота» [39, 27], б) перекладача як професійну істоту, яка має власні уподобання до прийомів перекладу [39, 30], і в) перекладача, який насичує свій переклад складними, майже герметичними поетизмами, які аж ніяк не відповідають прозорому та традиційному стилю оригіналу» [там само]. Усе це, зрозуміло, руйнує оригінал. Але чи можна уникнути таких впливів? На переконання автора статті, «їх можна лише притишити» [39, 31]. Стаття, переконана, зацікавить кожного небайдужого до своєї роботи редактора.

Про **чинники, які впливають на переклад тексту**, читаємо у статті Ю. В. Кіщенко. Автор визначила серед них змінні й постійні, проаналізувала три основні групи змінних чинників, а саме: «особливості та характер перекладного тексту (функціональна спрямованість, час і місце виникнення, жанрова приналежність тощо); умови, за яких відбувається процес перекладу (усний чи писемний переклад, синхронний, послідовний чи віддалений у часі переклад, строки виконання, наявність додаткової інформації тощо); характеристика осіб, залучених до процесу перекладу (джерело, перекладач, реципієнт перекладу)» [20, 46]. У статті також наголошено, що перекладач має вміти перевтілюватися, сприймати позицію автора тексту і дотримуватися його стилю, чітко уявляти майбутнього одержувача перекладу.

Чимало публікацій присвячено **ролі перекладу в сучасному світі**, впливу перекладів на культурний розвиток людства і значенню роботи редактора над перекладним текстом. Так, маємо статті О. О. Селіванової [65], Р. П. Зорівчак [14], Л. Б. Гречини [6] та ін.

Компетенціям редактора перекладу в міжкультурній комунікації присвячено публікації Р. І. Сегол [60; 61]. Так, дослідниця визначає роль редактора перекладу в кожному з проаналізованих видів міжкультурної комунікації, наголошує на необхідності поглиблення підготовки фахівців з видавничої справи та редагування у зв'язку з інтеграцією України з Європейським союзом і акцентує на важливості розширення словесно-мовного тезауруса як невід'ємної складової роботи редактора перекладу [61].

Багато статей у науковій періодиці висвітлюють особливості **редагування перекладу окремих видів літератури**. Вагомий внесок зроблено у дослідження актуальних питань редагування перекладу художніх текстів. Так, Д. В. Міронова окреслює функціональний і структурний аналіз під час редагування художнього перекладу, досліджує принципи роботи редактора над творами художньої літератури, звертає особливу увагу на редагування поетичного перекладу [34; 35]. Автор розглядає мовленнєвий акт з погляду його комунікативної настанови і виділяє, зокрема, лінгвістичні та літературні

функції перекладу, врахування яких має важливе значення для редагування [34, 258].

На прикладі української і російської мов Ю. В. Косинська показує роботу редактора над художнім перекладом [28], відзначає повний зіставний аналіз першотвору і друготвору на лексичному рівні як невід'ємну частину процесу редагування, застерігає від нав'язування авторові редактором будь-яких безапеляційних варіантів.

У цікавій і ґрунтовній публікації Н. П. Миронюк проаналізовано вдалі, невдалі, навіть прикрі приклади роботи редактора над перекладом на українську мову роману Раймонда Коурі «Останній тамплієр». У публікації зосереджено увагу на *логічних, структурних, фактологічних засадах редагування*, а також на мові роману. Не лишається поза увагою автора й *етичний та естетичний принципи редагування перекладу*. Автор робить висновок, що такий переклад і таке редагування роману не додадуть авторитету ані перекладачеві, ані редакторові [32]. Інша публікація Н. П. Миронюк присвячена *принципам добору слова з синонімічного ряду, семантичній і стилістичній диференціації синонімів* у перекладі на українську мову роману М. Мітчел «Розвіяні вітром» [31].

Лексичний аспект редагування перекладу висвітлено у статті Н. Л. Кавун [17]. На прикладі сучасних художніх перекладів у дослідженні І. В. Ковальчук показано помилки перекладача, невиправлення їх редактором і наголошено, що така недбалість призводить до нерозуміння авторського тексту і необхідності звертатися до оригіналу [21].

Особливості *роботи редактора над перекладами публіцистичних українськомовних та російськомовних матеріалів у двомовній газеті* показала Ю. В. Косинська [24]. Автор проаналізувала лексичний і граматичний рівень публіцистичних текстів газети «Дзеркало тижня» і зробила висновок, «що навіть в умовах перекладу з близькоспорідненої мови похідний текст потребує редагування. Це пояснюється як мінімум двома чинниками. *По-перше*, близькість мов і ситуація білінгвізму лише створюють ілюзію легкості перекладу. *По-друге*, у друготворі необхідно адекватно відтворити ідейно-естетичний стрижень першоджерела, утілений у тексті через жанрово-стилістичні засоби, притаманні публіцистичному родові журналістики. Помилки під час перекладу характерних для публіцистики лексичних і граматичних засобів можуть знизити ефективність тексту, викривити авторську думку, викликати психологічний дискомфорт у читача, реакцією на який може бути відмова використовувати певну газету як комунікативний канал» [24, 280].

На матеріалі «Дзеркала тижня» побудував свою розвідку і С.Є.Доломан. Він заглибився у проблеми автоматизованого перекладу, порівняв різномовні примірники видання, проаналізував лінгвістичні і психолінгвістичні аспекти перекладу і зробив невтішний висновок: «складається враження, що українська мова нашої двомовної преси – це просто інший код російської мови, а не самостійна мова з власним набором усіх мовних рівнів, оскільки норми цих

рівнів систематично порушуються, а виражальні засоби перебувають у механічній залежності від засобів російської мови [11].

У публікації «Основні аспекти редагування перекладу культурологічних статей» на матеріалі українсько-англійських текстів доведено, що переклад (а особливо зроблений перекладачем-неносієм мови) потребує етапу редагування редактором-професіоналом, що й забезпечить контроль якості перекладу: «Для того, щоб отримати в результаті переклад відмінної якості, до роботи залучаються не лише тематичні перекладачі, а також спеціалісти-редактори, які ретельно перевіряють перекладений матеріал, узгоджуючи його з людьми, для яких текст, що перекладається, є частиною національної культури та професії. Отже, перевірка перекладу – це останній крок у процесі отримання адекватного, повноцінного перекладу» [68, 167].

Послідовність дій літературного редактора і межі його втручання у друготвір на прикладі статей музичного тижневика «What's On» показує А. С. Скорина, яка визначає структуру і методи роботи редактора над перекладним текстом і робить висновок про те, що якісне редагування відбудеться тільки тоді, коли застосовувати різні методи класифікації помилок та визначати одиниці перекладу як мінімальні одиниці тексту оригіналу, що перекладається як єдине ціле. Це допоможе зберегти індивідуальний стиль автора, його творчу манеру та спосіб викладу, а також допоможе структурувати коопераційну лінійку «автор» – «перекладач» – «редактор» [69, 127].

У публікаціях українських учених розглядаються й такі актуальні проблеми сучасності, як *зміна мовної картини світу українців під впливом, зокрема, перекладів телевізійних фільмів* [3].

Нові методи роботи над редагуванням перекладів телевізійних текстів, пошуком найкращих відповідників, а також фахові рекомендації щодо роботи вітчизняних редакторів та оцінювання якості телевізійних текстів сучасного американського телебачення перед виходом в ефір висвітлено у статті Р. І. Сегол [64]. Автор також визначила місце редактора перекладу під час адаптації українською мовою аудіовізуального іншомовного продукту шляхом назвчування, запропонувала для узгодження та спрощення роботи зайнятих у процесі назвчування осіб (як-то перекладач, редактор, автори, режисер назвчування, звукорежисер тощо) модель опрацювання аудіовізуального продукту, що дасть змогу ефективно вибудувати та створити якісний продукт [63, 51].

В аналізований період маємо публікації, присвячені українсько-іншомовному та іншомовно-українському *перекладові окремих шарів лексики*. Так, наприклад, особливості перекладу англійської кінотермінології українською мовою показано у статті О. В. Зосімової [15]; переклад українських власних назв аналізує Я. І. Суворова [72]; варіативність та труднощі перекладу фразеологічних одиниць висвітлено у статті С. А. Остапенко [44]; особливості перекладу американського комп'ютерного сленгу розглядає І. М. Міщук [36], про мовну культуру перекладу пише М. Н. Венгрєнівська і А. Д. Гнатюк [4].

Для редактора цікавою може бути стаття Д. Є. Муратова про *проблеми перекладу фонові інформації в рекламі* [38]. Автор показує, як у перекладі зарубіжної реклами не беруться до уваги *особливості сприймання тексту* українським адресатом, проте фонові знання автора і адресата не однакові. Це зумовлює нерозуміння або неадекватне сприйняття рекламного тексту. На солідному фактичному матеріалі дослідниця дає поради, як уникати помилок.

Стилістичний аспект перекладу рекламних текстів з англійської мови на українську також має зацікавити редакторів [1]. Автор звертає увагу на досягнення у перекладному тексті таких стилістичних особливостей реклами, як лаконічність, зрозумілість, доступність, оригінальність висловлення, літературна грамотність і витонченість подання. У статті О. В. Петрунчак «Особливості перекладу рекламних текстів» [54] переклад розглядається з позицій необхідності враховувати кілька чинників, серед яких культурний рівень певної групи людей, вік, національність, стать, соціальне походження, освіта тощо, а це вимагає творчих здібностей до продукування рекламного тексту, які виходять за межі розуміння звичайної ролі перекладача. До проблем перекладу реклами науковці підходять також і з позицій надання методичних рекомендацій перекладачам «щодо подолання основних труднощів при роботі з рекламними текстами» [58, 324].

Аналіз літератури з проблем перекладу і редагування виявив і ложку дьогтю, що дало привід замислитися над поширеною сьогодні проблемою плагіату в науці. Так, 2004 року Ю. А. Фірсова опублікувала статтю «Рекламний текст як проблема перекладу» [79], а 2012 року О. Ю. Чайковська видала друком статтю під такою самою назвою, в якій літера до літери, слово до слова, речення до речення і абзац до абзацу повторила текст Ю. А. Фірсової [84]. Та й у статті С. В. Радецької [58] списано половину думок, висловлених у статті Ю. А. Фірсової. Прикро.

Значенню відомих перекладачів і редакторів для розвитку перекладознавства присвячено в аналізованій період чимало статей. Так, маємо дослідження про роботу над перекладами Миколи Лукаша, про Григорія Кочура як редактора поетичного перекладу, про Максима Рильського як редактора перекладу, про Івана Франка як читача і редактора власних перекладів, про авторське редагування Павлом Тичиною перекладних поетичних текстів [10; 27; 55; 66; 75] та ін.

Отже, дослідження українських учених охоплюють чимало проблем редагування перекладних текстів, проте цього замало. Так, в аналізованій період майже зовсім не висвітлено питання редагування перекладів текстів технічної літератури.

Український читач сьогодні може обрати на свій смак переклад творів як класиків світової літератури, так і сучасних зарубіжних авторів. Добре було б, якби кожен (це в ідеалі!) такий переклад був об'єктивно проаналізований, а редактори не вважали такий аналіз і висловлені в ньому критичні зауваження бажанням применшити їхню непросту роботу над текстом, а розглядали лише як співпрацю, підвищення свого професійного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. М. Особливості перекладу рекламних текстів (стилістичний аспект) / О. М. Бондаренко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 21. – С. 488-490
2. Венгрєнівська М. А. Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики (французька та українська мови): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. А. Венгрєнівська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський ун-т, 2008. – 560 с.
3. Венгрєнівська М. А. Чи можна випрати дитину (про вплив перекладу на зміни мовної картини світу українців) – зсуви в теорії, практиці чи редагуванні перекладів? / М. А. Венгрєнівська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Київський нац. лінгвіст. ун-т. – К. : Логос, 2008. – Вип. 14. С. 65-70
4. Венгрєнівська М. А. Ще раз про мовну культуру перекладу. [Електронний ресурс] / М. А. Венгрєнівська, А. Д. Гнатюк. – Режим доступу: kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine36-20.pdf
5. Воєвутко Н. Ю. До питання редагування перекладів у сучасному українському перекладознавстві / Н. Ю. Воєвутко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – 2015. – № 16. – С. 204-205
6. Гречина Л. Б. Переклад і його роль в контексті розвитку цивілізації / Л. Б. Гречина // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 2. – С. 162-165
7. Губарець В. В. Редактор і переклад. Основи видавничої роботи з відтвореними текстами : навч. посібн. / В. В. Губарець. – К. : Леся, 2007. – 168 с.
8. Губарець В. В. Редактор і переклад. Основи видавничої роботи з відтвореними текстами : навч. посібн. / В. В. Губарець. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 172 с.
9. Гула Є. А. Редагування як один з головних чинників якісного перекладу. [Електронний ресурс] / Є. А. Гула. – Режим доступу: <http://www.uta.org.ua/data/loads/Gula.pdf>.
10. Дворніков А. С. Переклади Миколи Лукаша у світлі постколоніальних досліджень / А. С. Дворніков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2011. – № 44. – С. 48-51
11. Долман С. Є. Двомовна газета у дзеркалі перекладознавства. [Електронний ресурс] / С. Є. Долман. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1512>
12. Євсєєнко О. О. Музичний переклад: мовний та мовленнєвий аспекти (на прикладі домрового перекладу) / О. О. Євсєєнко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архитектура. – 2011. – № 6. – С. 200-202
13. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування / М. С. Зарицький. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 120 с.
14. Зорівчак Р. П. Художній переклад в Україні і буття нації. Спроба історико-літературноно осмислення / Р. П. Зорівчак // Записки Перекладацької Майстерні. – Т. 1. – Львів: Простір-М, 2001. – С. 9-11
15. Зосімова О. В. Особливості перекладу англійської кінотермінології українською мовою / О. В. Зосімова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 14(1). – С. 93-99
16. Іваницька М. Л. Роль літературного редактора в контексті українсько-німецького перекладу / М. Л. Іваницька // *Studia philologica*. – 2014. – Вип. 3. – С. 104-108
17. Кавун Н. Теорія художнього перекладу в сучасній літературознавчій рецепції: лексичний аспект / Н. Кавун // Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. – 2013. – № 5 – С. 41-44

18. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
19. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В. І. Карабан, Джеймс Мейс. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 607 с.
20. Кіщенко Ю. В. Чинники, які впливають на процес перекладу тексту / Ю. В. Кіщенко // Наукові записки Херсонського державного університету. Серія: Філологічна. – Вип. 11. – 2009. – С. 46-50
21. Ковальчук І. В. Художній переклад як об'єкт редагування / І. В. Ковальчук // Наукові записки Інституту журналістики. – 2011. – Т.42. – С.167-173.
22. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Ковальчук.. – Вінниця. «Нова Книга», 2003. – 448 с.
23. Косинська Ю. В. Переклад як об'єкт авторського й професійного редагування / Ю. В. Косинська // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 52. – С. 203-205
24. Косинська Ю. В. Редагування перекладів публіцистичних творів у практиці видання двомовної газети: деякі спостереження та узагальнення / Ю. В. Косинська // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 54. – С. 276-281
25. Косинська Ю. В. Редагування перекладної літератури: історіографія наукової думки / Ю. В. Косинська // Поліграфія і видавнича справа. – 2014. – № 1-2. – С. 46-55
26. Косинська Ю. В. Термінологічне підґрунтя дослідження роботи редактора над перекладом / Ю. В. Косинська // Держава та регіони. Соціальні комунікації. – 2013. – № 1. – С. 140-145
27. Косинська Ю. В. Максим Рильський як редактор перекладу / Ю. Косинська // Стиль і текст. – 2013. – Вип. 14. – С. 129-135
28. Косинська Ю. В. Редакторське опрацювання художнього перекладу: на прикладі української та російської мов / Ю. Косинська // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2012. – № 1. – С. 130-137
29. Лановик М. Б. Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції / М. Б. Лановик. – Тернопіль, 2006. – 470 с.
30. Миронюк Н. П. Проблема редагування перекладів: сучасний стан і перспектива вирішення / Н. П. Миронюк // Рациональное применение научных знаний: материалы XXVII Междунар. науч.-практ. конф., Горловка 15-16 ноября 2012. – С. 129-130
31. Миронюк Н. П. Використання спостережень за синонімією у перекладах на заняттях з української мови професійного спрямування / Н. П. Миронюк // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2013. – Вип. 4. – С. 65-69
32. Миронюк Н. П. Український варіант роману Раймонда Коурі «The lest templar» («Останній тамплієр»): редакторський погляд / Н. П. Миронюк // Держава та регіони. Серія: Гуманіт. науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 30-37
33. Міронова Д. В. Принципи редагування художнього перекладу / Д. В. Міронова // Технологія і техніка друкарства. – 2008. – Вип. 3-4. – С.187-195
34. Міронова Д. В. Редагування художнього перекладу: функціональний і структурний аналіз (комунікативний аспект) / Д.В. Міронова // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – С. 254-259
35. Міронова Д. В. Принципи редагування художнього перекладу / Д. В. Міронова // Технологія і техніка друкарства. – 2008. – Вип. 3-4. – С.187-195
36. Міщук І. М. Особливості перекладу американського комп'ютерного сленгу українською мовою / І. М. Міщук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 9(1) . – С. 69-72
37. Москаленко М. Тисячоліття перекладу у державі слова / М. Москаленко // Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі. – К. : Дніпро, 1995. – С. 37

38. Муратов Д. Є. Фонова інформація в текстах візуальної реклами як проблема перекладу / Д. Є. Муратов // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – №39. – 2005. – С.42-45
39. Науменко А. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал / А. Науменко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Випуск 89 (1). – С.25-30
40. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: поради з української мови / Н. Ф. Непийвода. – Київ : Українська книга, 1998. – 238 с.
41. Новицька О. А. Фахові мови як об'єкт перекладознавчих і лінгвістичних досліджень (на матеріалі юридичних текстів новогрецької мови) / О. А. Новицька // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 9(1) – С. 73-78
42. Носко А. Авторське редагування на підготовчому етапі творчого процесу. [Електронний ресурс] / А. Носко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2012_2/files/SC212_26.pdf
43. Основи теорії редагування перекладів: конспект лекцій / укладач: Ребрій О. В. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 88 с.
44. Остапенко С. А. Практичні засади варіативності та труднощів перекладу фразеологічних одиниць (за романом Марка Твена «Пригоди Тома Соєра») / С. А. Остапенко // Записки з романо-германської філології. – 2013. – Вип. 1. – С. 153-160
45. Партико З. В. Нормативний аспект редагування перекладів / З. В. Партико // Держава та регіони. Серія: Гуманіт. науки. – 2011. – Вип. 4. – С. 112-119
46. Партико З. В. Норми редагування перекладів / З. Партико // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 7. – С. 9-14
47. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури: Міжнародні угоди в галузі прав людини: навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Т.В. Ганічева. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 416 с.
48. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури: Система державного управління США: навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, О. В. Ребрій. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 480 с.
49. Переклад англомовної економічної літератури: навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 416 с.
50. Переклад англомовної економічної літератури: економіка США: загальні принципи: навчальний посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук; За ред. Л. М. Черноватий, В. І. Карабан. – Вид. 2-е. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 380 с.
51. Переклад англомовної психологічної літератури : навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Т. Б. Хомуленко, О. О. Волкова. – Вінниця : Нова книга, 2012. – 232 с.
52. Переклад англомовної технічної літератури: навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, О. О. Омелянчук. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 380 с.
53. Переклад англомовної юридичної літератури: навч. посібн. / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Ю. В. Іванко, І. П. Ліпка. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 656 с.
54. Петрунчак О. В. Особливості перекладу рекламних текстів [Електронний ресурс] / О. В. Петрунчак. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_91212_PNI_2012/Philologia/6_10.09.26.doc.htm. – Назва з екрану.
55. Прутько С. О. Максим Рильський в історії українського перекладу / С. О. Прутько // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2008. – Вип. 15. – С. 166-173
56. Пузанов В. М. Виникнення й розвиток редагування перекладів (доба формування теорії) / В. М. Пузанов // Держава та регіони. Соціальні комунікації. – 2013. – № 1. – С. 150-154

57. Пузанов В. М. Виникнення та розвиток редагування перекладів: доба авторедагування / В. М. Пузанов // Держава та регіони. Сер. : Соц. комунікації. – 2012. – № 4. – С. 163-169
58. Радецька С. В. Методичні рекомендації щодо прагматичної адаптації при перекладі реклами. / С. В. Радецька // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. ХНТУ. Збірник наукових праць. – №2 (5). 2011. – С. 323-327
59. Ребрій О. В. Переклад англomовної громадсько-політичної літератури. Європейський союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації : навч. посібн. / О. В. Ребрій. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 240 с.
60. Сегол Р. І. Редактор перекладу в системі сучасного комунікативного процесу / Р. Сегол // Наукова школа Романа Іванченка. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: [До 80-ї річниці від дня народження вченого, завідувача кафедри видавничої справи та редагування ВПІ НТУУ «КПІ» професора Р. Г. Іванченка (1929-2004)]. – 2010. – С. 149-157
61. Сегол Р. І. Компетенції редактора перекладу в міжкультурній комунікації / Р. І. Сегол // Технологія і техніка друкарства. – 2014. – Вип. 3. – С. 113–119
62. Сегол Р. І. Редагування перекладу текстів англomовних телесеріалів : автореф. дис. канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Р. І. Сегол ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К., 2010. – 16 с.
63. Сегол Р. Редагування перекладу аудіовізуальних творів для назвчування / Р. Сегол // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 1. – С. 49-51
64. Сегол Р. І Роль редактора перекладу в опрацюванні американських телесеріалів [Електронний ресурс] / Р. Сегол // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 10. – С. 41-44.
65. Селіванова Е. А. Общение и перевод / Е. А. Селіванова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Випуск 89 (1). – С. 113 – 116
66. Семісенко А. О. Авторське редагування Павлом Тичиною перекладних поетичних текстів / А. О. Семісенко // Держава та регіони. Сер. : Соц. комунікації. – 2012. – № 2. – С. 127-133
67. Сидоренко І. В. Вплив особистості перекладача на результат художнього перекладу (на матеріалі перекладу оповідання Фр. Кафки «Der Landarzt») / І. В. Сидоренко // Всеукраїнська наукова конференція за участю молодих учених «Філологічна наука в інформаційному суспільстві». – 10 квітня 2014 року. – К., 2014
68. Скорина А. С. Основні аспекти редагування перекладу культурологічних статей / А. С. Скорина // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2010. – Вип. 11. – С. 162-167
69. Скорина А. С. Праксеологічні засади дій перекладача-редактора в роботі над публіцистичним текстом / А. С. Скорина // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2010. – Спец. вип. – С. 123-128
70. Смирнова Т. В. Соціально-комунікативна природа реклами. – К. : Collegium, 1998. – № 5. – С. 81-130
71. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. В. Стріха. – К. : Факт, 2006. – 344 с.
72. Суворова Я. І. Лінгвокультурологічні проблеми трактування українських власних назв при перекладі (на матеріалі п'єси українського драматурга Неди Нежданої «Той, що відчиняє двері») / Я. І. Суворова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 9(1) . – С. 94-99
73. Сучасні концепції творчості у перекладі: [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
74. Тараненко О. Г. Використання семного аналізу як засобу відтворення концептуалізації дійсності при перекладі / О. Г. Тараненко // Лінгвістика. – 2013. – № 1. – С. 87-94

75. Теплий І. М. Іван Франко як читач і редактор власних перекладів / І.М. Теплий // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – 2013. – Вип. 58. – С. 262-284
76. Терехова С. І. Основи перекладознавства: навч. посібн. / С. І. Терехова; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Вид. 2-ге, випр. і доповн. – Київ : Видавн. центр КНЛУ, 2014. – 247 с.
77. Українське перекладознавство ХХ сторіччя: бібліографія / ЛНУ імені Івана Франка, НТШ; склав Т. Шмігер; [автори передм.: Р. П. Зорівчак, Т. В. Шмігер; наук. ред. Р. П. Зорівчак]. – Львів, 2013. – 626 с.
78. Федорова Л. О. Філософський дискурс та прагматичні проблеми його перекладу / Л. О. Федорова, Ю. В. Янко // *Studia philologica*. – 2012. – Вип. 1. – С. 117-119
79. Фірсова Ю. А. Рекламний текст як проблема перекладу / Ю. А. Фірсова // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 17. – С. 250-251
80. Хан О. Г. Особливості перекладу реалій у контексті детективної оповіді / О. Г. Хан // Південний архів. Сер. : Філологічні науки. – 2009. – Вип. 46. – С. 105-109
81. Холод У. Модально-прагматичний дискурс текстів постмодерної літератури (на матеріалах чеських та українських перекладів) / У. Холод // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2012. – Вип. 17. – С. 127-136
82. Чайковська О. Ю. Рекламний текст як проблема перекладу / О. Ю. Чайковська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філологічна. – 2012. – Вип. 25. – С. 120-121
83. Чайковська О. Ю. Шляхи покращення якості комп'ютерного перекладу / О. Ю. Чайковська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філологічна. – 2013. – Вип. 36. – С. 384-385
84. Чайковська О. Ю. Рекламний текст як проблема перекладу / О. Ю. Чайковська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філологічна. – 2012. – Вип. 25. – С. 120-121
85. Чередниченко О. І. Про мову і переклад: мова в соціокультурному просторі, переклад як міжкультурна комунікація / О. І. Чередниченко. – Київ : Либідь, 2007 – 248 с.
86. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу. Французька мова : підручник / О. І. Чередниченко, Я. Г. Коваль. – Київ: Либідь, 1995. – 320 с.
87. Шепель Ю. О. Основи літературного редагування і стилістика : навч. посіб. для практ. занять для студ. спец. «Переклад» / Ю. О. Шепель, А. В. Чернова; Дніпродзержин. держ. техн. ун-т (ДДТУ). – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2013. – 117 с.
88. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. В. Шмігер; передм. Р. П. Зорівчак. – Київ : Смолоскип, 2009. – 342 с.
89. Шпак В. К. Основи перекладу: граматичні та лексичні аспекти: навч. посібн. / В. К. Шпак, Л. П. Дегтярьова. – К. : Знання, 2005. – 310 с.

Харчук Е. Теория и практика редактирования перевода (1990-2015)

Статья посвящена обзору учебных изданий и научных исследований по вопросам переводческой деятельности и редактирования переводов в период с 1990 по 2015 год.

Ключевые слова: редактирование, перевод, редактирование перевода, ошибки перевода, теория редактирования переводных текстов.

Kharchuk E. The theory and practice of editing of the translated texts (1990-2015)

The article is devoted to the review of scientific studies of the on issues of translation and editing of translations between 1990 and 2015.

Key words: editing, translation, edit translation, translation errors, editing of the translated texts.

ЗМІСТ

Жадько В. О.

Михайло Драгоманов – публіцист, редактор, видавець..... 4

Сидоренко Н. М., Дубецька О. О.

Здобутки і прорахунки преси для дітей в Україні..... 18

Куляс П. П.

Сім золотих правил «Типології помилок»..... 31

Марків О. Т.

До питання полілогу в мережевій комунікації..... 37

Одинецька Л. В.

Роль метафори в засобах масової інформації..... 44

Полтавець Ю. С.

Специфіка видавничих анотацій до літературно-художніх видань..... 48

Харитоненко О. І.

Оновлений ДСТУ 3017 «Видання. Основні види. Терміни та визначення»: досягнення і відкриті питання..... 63

Харчук О. В.

Огляд джерел вивчення теорії та практики редагування перекладу: (1990-2015 роки)..... 83

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**ВИПУСК VI
2017**

***ЖУРНАЛІСТ, ВИДАВЕЦЬ І РЕДАКТОР:
ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***

Відповідальна за випуск *Олена Харитоненко*

Підписано до друку 28.03.17. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times. Умовних друкованих аркушів 5.05

Адреса редакції:

01054, Київ-54, вул. Тургенєвська 8-14, кімн. 8-13
Кафедра журналістики
Факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка
НПУ імені М. П. Драгоманова
Тел.: (044) 486-04-99
e-mail: zhurnalistyka@ukr.net
сайт: <http://www.iuf.npu.edu.ua>